

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

**SIRBİSTAN’DA YAŞAYAN ARNAVUT AZINLIĞIN
SOSYAL-KÜLTÜREL SORUNLARI**

Hysen MUSTAFA

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2017

SIRBİSTAN’DA YAŞAYAN ARNAVUT AZINLIĞIN SOSYAL-KÜLTÜREL
SORUNLARI

Hysen MUSTAFA

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

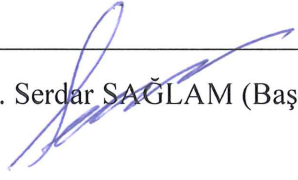
Sosyoloji Anabilim Dalı

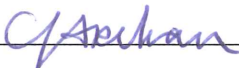
Yüksek Lisans Tezi

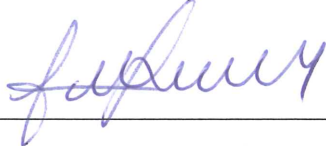
Ankara, 2017

KABUL VE ONAY

Hysen MUSTAFA tarafından hazırlanan “Sırbistan’da Yaşayan Arnavut Azınlığın Sosyal-Kültürel Sorunları” başlıklı bu çalışma, 22.06.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Serdar SAĞLAM (Başkan)

Prof. Dr. Gülay ARIKAN (Danışman)

Doç. Dr. Tuğça Poyraz TACOĞLU

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Sibel BOZBEYOĞLU

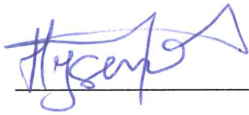
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☒ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

22.06.2017

Hysen Mustafa

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

o Tezimin/Raporumun 22/06/2020 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

o Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

22 / 06 / 2017

Hysen MUSTAFA

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının Prof. Dr. Gülay ARIKAN danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Hysen MUSTAFA

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanmasında büyük yardım ve destek sağlayan, her zaman yanımda olan değerli hocam Prof. Dr. Gülay Arıkan'a,

Ders dönemi boyunca yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Tuğça Poyraz Tacoğlu'na

Görüşme yapmayı kabul ederek bilgi ve düşüncelerini paylaşan tüm katılımcılara,

Desteklerinden dolayı aileme ve arkadaşlarıma,

Burs veren Türkiye Cumhuriyetine, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na

En içten teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

MUSTAFA, Hysen. *Sırbistan’da Yaşayan Arnavut Azınlığın Sosyal-Kültürel Sorunları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2017.

Çalışmada Sırbistan’da yaşayan Arnavut azınlığın sosyal, ekonomik ve siyasal sorunları ele alınacaktır. Sosyolojinin ana konularından biri olan etnik sorunların giderek arttığı dünyamızda azınlıklar ve azınlıkların korunması ile ilgili konular günümüz de önem kazanmış ve uluslararası gündemin en önemli konularından biri haline gelmiştir. Balkanlarda etnik ve bölgesel çatışmaların üstesinden gelerek ülkeyi yeniden inşa etmede büyük sorunlarla karşılaşmaktadır. Birçok ülke, siyasi iradenin eksik olması nedeniyle azınlıkların varlığını kabul etmek istememektedir. Sırp, Preşevo Vadisi’nde yaşayan Arnavut’ların haklarının tanınmasını reddetmekle kalmayıp, aynı zamanda onlara ayrımcı politikalar ve asimilasyon teknikleri de uygulamaktadır. Buradan hareketle çalışmada Sırbistan’da yaşayan Arnavut kimliğine sahip 20 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılarak Arnavut Azınlığın sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlarını saptamak ve çözüm önerilerinde bulunmak amaçlanmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için güney Sırbistanda görüşmeler yapılarak onların yaşadıkları değişimler ve karşılaştıkları sorunlar ortaya konulmaya çalıştırıcaktır.

Anahtar Kelimeler: Etnisite, azınlık, asimilasyon-entegrasyon, Sırbistan Arnavutları.

Abstract

MUSTAFA, Hysen. *Socio-Cultural Problems of Albanian Minority Living in Serbia*, Master's Thesis, Ankara, 2017.

In this work, I will try to research the social, economic and political problems of Albanian minority who lives in Serbia. One of the main subjects of sociology is the increase of ethnic problems, so the issues of minorities and protection of minorities' rights are becoming more important even it has become one of the most important matters on the international agenda. After the Balkans has overcome the ethnic and regional conflicts, it started to face other problems during the period of reconstruction. Due to lack of political will of these states rejection of the minorities exist in the different states. Serbians, despite refutation of acknowledging the rights of Albanian minorities, even more, they use discriminatory policies and assimilation techniques on them. From this perspective, in order to detect the right questions and suggest solutions for social, economic and political problems of Albanian minority we have carried out in-depth interviews with 20 Albanians who holds important political and social positions in this region. Basing on the facts, advice, and recommendations will be offered.

Keywords: Ethnicity, Minority, Assimilation-integrations, Serbian, Albanians

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
TABLolar DİZİNİ.....	xiii
ŞEKİLER DİZİNİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ	5
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ.....	5
1.1.1. Araştırmanın Konusu	5
1.1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	6
1.1.3. Araştırmanın Problem Cümleleri	6
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	7
1.2.1. Araştırmanın Veri Toplama Aracı	8
1.2.2. Araştırmanın Veri Toplama Süreci	9
1.2.3. Araştırmanın Veri Değerlendirme Süreci	9
1.2.4. Katılımcılar	10
1.3. LİTERATÜR TARAMASI	11

2. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	14
2.1. ETNİSİTE.....	14
2.2. ETNİK GRUP	15
2.3. ETNİK KİMLİK.....	17
2.4. AZINLIK	17
2.5. ETNİK AYRIMCILIK.....	20
2.6. SOYKIRIM	21
2.7. ASİMİLASYON-ENTEGRASYON	21
2.7.1. Asimilasyon	21
2.7.2. Entegrasyon.....	22
2.8. KÜLTÜR	23
2.9. ULUS ve MİLLİYETÇİLİK.....	25
3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ	30
3.1. ETNİSİTEYE İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	30
3.2. PRİMORDİALİST KURAMLAR	32
4. BÖLÜM: ARAŞTIRMA YÖRESİNİN TANITIMI.....	34
4.1. PREŞOVA VADİSİ HAKKINDA COĞRAFİ BİGİLER.....	34
4.2. PREŞOVA VADİSİ'NİN TARİHİ	35
4.3. TOPLUMUN SOSYAL DİNAMİKLERİ.....	39
4.3.1. Preşova Bölgesi'nden Göçün ve Sebepleri	39
4.3.2. Toplumun Önemli Unsuru Olarak Din Yapı	42
4.4. EĞİTİM ALANINDAKİ GELİŞMELER	43
4.4.1. Eğitim ve Dil.....	43
4.5. EKONOMİ	46
4.5.1. Ekonomik Özellikler ve Ekonomik Kalkınma.....	46

4.6. PREŞOVA VE BUYANOTSA BELEDİYELERİNDE SAĞLIK HİZMETLERİ.....	48
5. BÖLÜM: PREŞOVA VADİSİ STATÜSÜ VE POLİTİK SÜRECİ	50
5.1. MUTLU BİR BİRLİKTE YAŞAMA YA DA BİR DİĞER DEYİŞLE “BİRLİK VE KARDEŞLİK” HİKÂYESİNİN SONU	50
5.1.1. Preşova Vadisi’nde Siyasi Plüralizm	52
5.1.2. Siyasi İradenin İfadesi Olarak Referandum	53
5.2. KOSOVA SAVAŞI VE 2001 ÇATIŞMALARI ESNASINDA ETNİK TOPLULUKLAR ARASI İLİŞKİLERİN STATÜKOSU.....	55
5.2.1. Farklılaşma Döneminden Kumanova Anlaşması’na.....	55
5.2.2. 2001 Çatışmaları ve Etnik Topluluklar Arası İlişkilere Etkileri	56
5.2.3. Konçul Anlaşması – Sağlıklı Etnik Topluluklar Arası İlişkilerin Kurulması İçin İyi Bir Fırsat	58
5.2.4. İktidarın Davranışlarından Kaynaklanan Farklılaşma ve Etnik Topluluklar Arası İlişkilerin Muhafaza Edilmesi	59
5.2.5. Koordinasyon Kurulu ve Arnavut Ulusal Konseyi	61
6. BÖLÜM: BULGULAR VE VERİLERİN ANALİZİ.....	64
6.1. KATILIMCILARIN ÖZELİKLERİ	64
6.1.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri.....	64
6.2. ARAŞTIRMA PROBLEMLERİ ÇERÇEVESİNDE VERİLERİN ANALİZİ.....	65
6.2.1. Dil ve Eğitime İlişkin Problemler	65
6.2.2. Türkiye’de Okuyan Preşova Vadesi’nden Öğrenciler	68
6.2.3. Preşova Vadisi’nde Ekonomik Kalkınma ve Göçün Nedenleri.....	72
6.2.4. Etnik Azınlıklar ve Sorunların Çözülmesine İlişkin Görüşler	76
6.2.5. Kosova’nın Kuzeyi’ndeki Sırplarla Mütakabiliyet	80
6.3. SAHAYA İLİŞKİN GÖZLEM NOTLARI	84

6.3.1. Preşova Vadesi’nde Yaşayan Arnavutların Kültürel Özellikleri	84
6.3.2. Evlilik ve Düğünler	84
6.3.3. Preşova Vadisi’nde Bayramlar	87
6.3.4. Geleneksel Kıyafetler ve Yemekler	89
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	91
KAYNAKÇA	97
EK 1. GÖRÜŞME SORULARI.....	104
EK 2. TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU	107
EK 3. YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU.....	108

KISALTMALAR DİZİNİ

AGİT- Avrupa İşbirliği ve Güvenlik Teşkilatı

AVNOJ- Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kuruluş Konseyi

LDK- Kosova Demokratik Birliği

LNÇ- Ulusal Özgürlük Savaşı

NATO- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

PDSH- Arnavut Demokrat Partisi

PVD- Demokratik Faaliyet Partisi

SRJ- Yugoslavya Cumhuriyet Hükümeti

UÇK- Kosova Kurtuluş Ordusu

UÇPMB- Preşova Medveca ve Buyanotsa Kurtuluş Ordusu

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Araştırmada Elde Edilen Temalar ve Kategoriler.....	8
Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri.....	64

ŞEKİLER DİZİNİ

Şekil 1. Sırbistan Haritası.....	37
----------------------------------	----

GİRİŞ

Günümüzde Balkan devletlerini oluşturan halkların çoğu etnik topluluklar arası anlaşmazlıklar yüzünden kendilerini tehlikede hissetmektedir. Bu devletlerde ki milli azınlıkların tüm paydaşları için memnun edici toplumsal entegrasyon hususunda bir çözüm bulunamamıştır. Bu azınlıklar pek çok durumda devlet düzenini bozucu unsurlar olarak algılanmakta veya olası gerginliklerin nedeni olarak görülerek, kendilerine yönelik baskıcı ve asimile etme amaçlı politikalar uygulanmakta ve bu etnik azınlıklar kesinlikle topluluklar arası köprü olarak nitelendirilememektedir. Bu şekilde bir kimliğin öne çıkarılması ancak baskıyla veya diğer kimliğin reddedilmesiyle yapılmaktadır. Bilindiği üzere Balkan ülkelerinde pek çok durumda bireyin uyruğu ve vatandaşlığı birbiriyle örtüşmemektedir, vatandaşlık unsuru Batı’da algılanan ve uygulanan şekilde algılanmamakta, millet olgusu ise bir hür irade değeri olarak veya bir toplumsal zenginlik olarak görülmemektedir.

Güneydoğu Avrupa topraklarında yaşayan halklar arasındaki anlaşmazlıklar daha XIX. yüzyılda ortaya çıkan ulusal hareketlerle derinleşmeye başlamıştır. O dönemde imparatorlukların yıkılacağını hisseden bu insanlar, kendi ulusal ideolojilerini hazırlamaya başlamış, bunu da başlıca Fransız Devrimi ve Fransızların ulus devlet yapısından esinlenerek kendi dil, kültür ve tarih unsurlarına dayanarak inşa etmişlerdir. Ulus unsurunun bu şekilde algılanması Balkanlardaki devletlerin kurulmasının ilk adımı olmuştur, ancak farklı halkların bir arada yaşamaları devlet ve milliyet unsurlarının birbiriyle uyumlu olmalarının önünde bir engel teşkil etmiştir. Balkan ülkelerinde süregelen anlaşmazlıklar ve çatışmalar aslında kendi topraklarını devlet ve millet unsurlarını “homojenleştirme” çabasıdır. Olabildiğince geniş sınırlar belirleme çabaları genellikle etnik ve dini topluluklar arası şiddetli çatışmalar vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Etnik azınlıkların asimilasyonu ve mübadeleler, bu halkların olağan siyasi adımları haline gelmişti. Balkan topraklarında etnik azınlıkların yaşadığı ülkelerde kültürel ve siyasi hoşgörünün sağlanmasına ilişkin pek çok model uygulanmasına rağmen, bu konu hâlen aşılamamıştır ve tüm devletler için sorunların çıkış kaynağı olarak kalmıştır.

Kosovalı Arnavutların Sırplarla ilişkileri de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Birinci Yugoslavya’da (1918-1941), Kosovalı Arnavutlar (Preşova Vadisi, Makedonya ve Karadağ Arnavutları) bir milli aidiyeti olan unsur, yani Arnavut olarak

nitelendirilmemektedir. Onlar nüfus sayımlarında dini mensubiyetlerine istinaden, öncelikle Müslüman olarak kaydedilmekteydi. Ayrıca onların ana dillerini kamu kurumlarında kullanma hakları da yoktu. Aynı şekilde Makedonlar, Karadağlılar ve Boşnaklar da benzer muameleye tabî tutulmaktaydı, yani resmi olarak devlet tarafından kabul edilmemektedirler. Bu durum, dönemin Yugoslavya'sının bu halklara karşı bir siyasi taraflılık uyguladığı anlamına gelmektedir. İkinci Yugoslavya Dönemi'nde (1945-1991), 1946 yılındaki ilk Yugoslavya Anayasası'nda ise Arnavutlar kabul edilmiş, ancak özerk ilin nüfusunun %70'ni oluşturmalarına rağmen azınlık olarak nitelendirilmişlerdi. Anayasayla eğitim ve devlet kurumları dahil olmak üzere tüm kurumlarda ana dilin kullanımı taahhüt edilmişti. Bu dönem esnasında, bütün çabalara rağmen bütünleşmiş milli kimliklerin oluşması başarısız olmuş, bunun sonucu olarak gerici ulusal hareketler belirmiş ve aynıları XIX. yüzyıldan tamamlanmamış çatışmaları körüklemiştir. Bu dönem eski kökenlerine doğru dönüş olarak nitelendirilebilir ve dolayısıyla bir önceki asrın çatışmalarına da dönüş anlamına gelmektedir. Bunun sonucunda da ikinci Yugoslavya (1945-1991) Boşnaklara, Hırvatlara ve Arnavutlara yönelik en korkunç katliamlarla ve "etnik temizliklerle" dolu bir şekilde parçalanmıştır.

1991 ve 1992 yıllarında devletin eski Yugoslavya Arnavutlarına karşı baskısı dramatik şekilde arttı ve farklı yöntemlerle katı bir şekilde uygulandı. Protestocuların öldürülmesi, kaçırılmalar, işkenceler, illegal şekilde tutuklamalar, siyasi temsilcilerin tutuklanması, Kosova ve Sırp şirketleri vasıtasıyla empoze edilen siyasi birlikler, işçilerin kitlesel şekilde işyerlerinden kovulmaları, bu bölgeye yönelik etnik temizliği amaçlayan bir Sırp projesinin parçaları olarak örnek verilebilir. O yıllarda Doğu Kosova Arnavutları (Preşova, Buyanots ve Medveca Arnavutları), Kosova siyasi kesimi tarafından Kosova'nın bağımsızlığı için tertiplenen referandum'dan esinlenerek, Kosova'yla birleşme hakkına sahip topraksal, kültürel ve siyasal özerkliği kapsayacak şekilde Preşova Vadisi için referandum düzenledi. Arnavut vatandaşların %99'nun bu doğrultuda irade belirtmelerine rağmen, bu irade ne devlet ne de uluslararası otoriteler tarafından göz önünde bulundurulmadı.

Kosova'da yaşanan savaşın tamamlanmasının ardından, bilindiği üzere Preşova, Buyanots ve Medvece belediyeleri kendi tarihi köklerinden, asırlar boyunca parçası oldukları Kosova'dan kopartılmış oldu. Amacı ise bu bölgede yaşayan Arnavutlara

uygulanan sistematik ayrımcılığa son verilmesi ve bu halkın asırlık iradelerini dile getirmektir.

UÇPMB (Preşevo Medveca ve Buyanotsa Kuruluş Ordusu) ve Sırp güçlerinin silahlı çatışmaları ve Arnavutların taleplerinin uygulanmasına ilişkin mutabakatla sağlanan barışa rağmen, bu bölgede yaşayan Arnavutlar halen yaşamın tüm alanlarında temel sorunlarla karşılaşmaktadır. Uluslararası toplum ve Belgrad tarafından sağlanan Konçul Anlaşması'nın imzalanmasının üzerinden 16 yıl geçmiş olsa da Arnavutların sorunlarının çözümüne ilişkin somut adımların atılmadığını söyleyebiliriz. Sahada uygulamaların hangi safhaya ulaştığına ilişkin bir değerlendirme yapılmış olmasa da çok sayıdaki sosyal ve ekonomik sorun ile Sırbistan hükümetinin sistematik baskısı bu bölgedeki yaşamı yaşanmaz bir hâle getirmiş, bunun sonucunda ise bu topraklarda yaşayan halk kitlesel olarak göç etmeye başlamıştır. Bu bağlamda Preşova Vadisi Arnavutlarının karşılaştıkları ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal sorunlar, araştırmada ele alacağım konuları oluşturmaktadır.

Sırp Devleti, bu bölgedeki insan hakları konusundaki tüm uluslararası konvansiyonları açıkça çiğnemektedir. Pek tabi ki bu doğrultuda en büyük tehlikeye maruz kalan değerlerin başında milli unsurlar gelmektedir, Arnavutça'nın resmi kullanımı kısmen uygulanmaktadır. Ancak Arnavutça dilinde kamu bildirimleri eksiktir, milli sembollerin kullanımı ise imkânsızlaşmaktadır. Sosyo-kültürel sorunların başında eğitim alanındakiler öne çıkmaktadır. Eğiti alanında Arnavutça ders kitaplarının eksikliği ve Kosova diplomalarının tanınmaması en ciddi problemleri oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra sağlık alanında çok sayıdaki altyapısal sorun ve profesyonel koşulların eksikliği de açıkça göze çarpmaktadır. Bu çalışma kapsamında ayrıca kültür ve spor alanındaki çok sayıdaki eksiklik ve sorunlar da ele alınacaktır. Aynı zamanda sivil haklar alanında Arnavutların üst düzey devlet kurumlarında görev alamamaları gibi sorunlar yaşanmakta, bu bölgelerde Sırp askerlerinin mevcudiyetiyle bir militarist baskının oluşturulmasıyla da Arnavutların özgürlükleri kısıtlanmaktadır. Bunların yanı sıra ekonomik kalkınmada sorunlar yaşanması bölge Arnavutlarının yaşamlarını oldukça zorlaştırmaktadır.

Sırbistan'daki Arnavut azınlığı konusu aynı zamanda Kosova'daki Sırp azınlığı ile kıyaslama yapılması suretiyle de değerlendirilecektir. Burada şunun altı özellikle çizilmelidir ki, Kosova'da yaşayan Sırp azınlığı bölgede “pozitif ayrımcılık” bakımından zirve noktasındadır ve imtiyazlara sahiptir.

Sırbistan'daki Arnavut azınlığının günlük yaşamını baştan aşağıya kaplamış olan sorunların ele alınması, mevcut durumdan kurtulmaya yönelik olası önerilerle de desteklenecektir. Amacımız, etnik azınlıkların ayrımcılık ve red “aracı” olma durumundan kurtulması ve yaşadıkları toplumun önemli bir parçası haline dönüşmeleridir. Başka bir deyişle, amacımız Arnavut azınlığının devlet düzenini bozucu unsur veya olası gerginliklerin kaynağı olarak değil, Sırp Devletinin bölgedeki Arnavut devletleriyle bir dostluk köprüsü olarak algılanmasını sağlamaktır.

Çalışmada söz konusu sorunlara ilişkin kaynaklar değerlendirilmiş, bu değerlendirme esnasında etnik sorunları ele alan kitaplar, yerel ve merkezi kurumlarca bu alanda gerçekleştirilen araştırmalar, bu tür yaklaşımı meşrulaştıran veya meşrulaştırmayan normatif bakış açıları, farklı online siteleri, çeşitli bilimsel çalışmalar, dergiler, görüşmeler, belgeler, önemli fotoğraf ve video görüntüleri kapsamıştır. Çalışma ayrıca ilgili kurumların temsilcileri ve analistler ile farklı STK üyeleriyle yapılan mülakatları da içermektedir.

1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

1.1.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu, Sırbistan'ın Preşevo ve Buyanotsa Bölgesi'nde yaşayan Arnavut azınlığın sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlarını saptamaktır. Bu bağlamda çalışmada etnik sosyolojinin kavramlarından yararlanılarak farklı bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır. Fenton (2001)'a göre, son yüz elli yıldır oluşturulan sosyolojik kuramlar, etnisitenin zayıfladığını iddia etmelerine rağmen; etnisite, etnik grup, etnik kimlik gibi kavramlar günümüzde giderek daha da önem kazanmaktadır.

Bölgenin ekonomik koşullarının düzeltilmesinin belli bir oranda da olsa bazı temel sorunların çözümlenmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Öte yandan yatırımların yapılmaması bölge insanının işsizlik oranını arttırmakta ve onların işsizlik nedeniyle Kosova'ya ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerine göç etmelerine neden olmaktadır.

Sırbistan'da yaşayan Arnavut azınlık, sağlık ve eğitim alanında çok ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bunlara çalışmanın ilerleyen bölümlerinde değinilecektir.

Bugün dünyanın pek çok bölgesinde, farklı kültürlere mensup etnik gruplar arasında çok ciddi çatışmalar yaşanmaktadır. Etnik kökenlere dayanan bu kanlı savaşlar, başka bölgelerin yanı sıra, Bosna-Hersek ve Kosova'da da yaşanmıştır. Sırbistan'ın Bosna-Hersek ve Kosova'da yaptığı soykırım; İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'da gerçekleşmiş en büyük toplu insan kıyımı olması ve Avrupa'nın hukuksal olarak ilk kez belgelemiş olduğu bir soykırım olması açısından da büyük önem taşımaktadır.

Kosova'daki çatışmaların ardından, Sırbistan'da yaşayan Arnavutların durumunun sürekli olarak kötüye gitmesinin en önemli nedeni olarak; onların başka bir millete ve dine mensup olmaları gösterilmektedir.

Çalışmada aynı zamanda Preşevo Vadisi'nde özellikle 2001 yılından sonra Arnavut gerilla güçleriyle ve Sırp güvenlik görevlileri ve askeri güçler arasındaki savaş ve bu savaşın neden olduğu anomaliler ve bu anomalilerin Arnavutların yaşamına nasıl yansıdığı üzerinde durulacaktır.

1.1.2. Arastırmanın Amacı ve Önemi

Tez çalışmasının amacı, Sırbistan'ın Preşevo ve Buyanotsa Bölgesi'nde yaşayan Arnavut azınlığın sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlarını saptamak ve bu konuda çözüm önerileri getirmektir. Çalışmada aynı zamanda savaş sırasında Arnavutların hayatında herhangi bir değişiklik olup olmadığı da ele alınmaktadır.

Arnavutların en önemli ekonomik sorularından birisi, işsizlik oranlarının yüksek olmasıdır. Bu nedenle Arnavutlar devlete karşı öfke duymaktadırlar. Fabrikaların kapatılmış olması ve bu bölgede yatırımın olmaması öfkenin daha da büyümesine yol açmaktadır.

Arştırmada nitel yaklaşım benimsenmiştir. Bu çeçevede Preşevo Vadisi'nde yaşayan Arnavutlardan kartopu örnekleme tekniği kullanılarak oluşturulan örneklem grubuyla derinlemesine görüşmeler yapılarak ve gözlem tekniği de kullanılarak bilgi toplanmıştır. Çalışmada doküman incelemesinden de yararlanılmıştır.

1.1.3. Araştırmanın Problem Cümleleri

Araştırmanın problem cümleleri aşağıdaki biçimde oluşturulmuştur; araştırmaya ilişkin nitel verilerin analizi bu problem cümleleri çerçevesinde gerçekleşecektir.

1. Sırbistan'ında Preşevo Vadesi'nde yaşayan Arnavutlar ne tür sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal sorunlarla karşılaşmaktadırlar?
2. Sırp hükümeti tarafından, Arnavut yönetimindeki belediyelere, sistematik olarak bir baskı uygulanmakta mıdır; uygulanmakta ise bu baskının, siyasi, ekonomik ve kültürel yansımaları nasıl olmaktadır?
3. Uzun yıllardan beri AB kriterlerini yerine getirmeye çalışan Sırp Devleti, Sırbistan'da yaşayan Arnavutların evrensel insan haklarını ihlal etmekte midir, eğer ihlal etmekte ise bu durum ne gibi sonuçlar doğurmaktadır?
4. Arnavut azınlık kendilerine yönelik olan bu hak ihlalleriyle nasıl mücadele etmektedir?

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma, Sırbistan'ın Preşova ve Buyanots Bölgeleri'nde yaşayan Arnavut azınlığın sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlarını saptamaya yönelik nitel yaklaşımının benimsendiği betimsel bir çalışmadır.

Nitel yaklaşımın seçilmesinin nedeni; öncelikle araştırmanın konusuna, analiz birimine ve amacına en uygun yöntem olmasıdır. Bu yöntem, incelenen konuyla doğrudan ilgisi olan, araştırmanın ve araştırmanın amacına hizmet edecek kişileri seçmeye dayanan bir yöntemdir (Özne, 2007).

Araştırmacı tarafından toplanan bilgiler teorik ve demografik karaktere sahiptir. Bu bilgilerin her biri araştırma açısından özel bir öneme sahiptir. Teorik bilgiler, etnik kimliğin mekanizmaları başta olmak üzere, literatürden çalışmanın alanı ve konusuyla ilgili araştırma, tanımlama ve bilgilerin toplanmasına dayanmaktadır. Demografik bilgiler ise araştırmaya katılan katılımcıların profilleri, farklı ve ortak noktaları bakımından önem arz etmektedir. Nitel araştırma yaklaşımı, araştırmaya dahil edilen az sayıdaki katılımcının değerlendirmelerini esas alarak spesifik konular hakkında derin ve kapsamlı bir bakış açısının ortaya çıkarılmasına yardımcı olmuştur. Nitel araştırmanın amacı, araştırmaya dahil olan katılımcıların yaşadıklarını geçmişleriyle ilgili olarak tasvir etmektir (Roberts, 2004). Neuman'a göre nitel araştırmacılar, örnek olayların ve bağlamların dilini kullanır, birkolaj (yaptakçılık) uygular, toplumsal süreçte ve örnek olayları kendi bağlamında inceler ve farklı ortamlarda anlam yaratımına ve yorumlarına bakarlar (Neuman, 2006).

Tüm nitel araştırma geleneklerinin önemli sayıda ortak özellikleri ve varsayımları olsa da, onların kendine has unsurları da mevcuttur. Nitel araştırma geleneği seçimi araştırma soruları, araştırılan sorun ve amaçla ilgilidir (Willis, 2010). Bu çalışma için seçilen ve uygulanan araştırma geleneği, bir fenomenin araştırılmasıdır. Bu husus ve araştırma metodundaki seçimin kriterleri ise araştırmanın amacı, hedefleri ve araştırma soruları olmuştur. Nitel araştırma, ilgi alanımızda olan fenomenin derinliğine inebilme maksadıyla sözlü veriler ve tasvirlerin derlenmesi, analizi ve yorumlanmasını kapsamaktadır (Bloomberg, 2005). Nitel araştırmanın avantajları şunlardır: esnekliği, derinlemesine bilgilerin elde edilmesi, mülakata katılanlardan ve araştırmaya dahil olanlardan yüksek düzeyde cevapların alınması, beden dilinin anlamlarının tespit

edilmesi, cevapların orjinalliği v.b.. Araştırma etnik bakış açısıyla yapılmıştır, bu durum araştırmacının detaylı gözlem notları almasını sağlamıştır.

1.2.1. Araştırmanın Veri Toplama Aracı

Araştırma verilerinin toplamasında derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlem olmak üzere iki veri toplama tekniğinden yararlanılmıştır. Bunlardan ilki, katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmeler, diğeri ise sahaya yönelik gerçekleştiren katılımlı gözlemdir. Tüm görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Görüşme öncesi çalışma hakkında kısa bir bilgi verilmiş anonimlik ve gizlilik hakkında katılımcılara güvence sağlanmıştır.

Görüşmelerin açık uçlu sorulardan oluşması nedeniyle açık kodlamaya başvurulmuştur. Nitel araştırmalarda, görüşmelerin analizinde ilk adım açık kodlamadır (Neuman, 2006). Açık kodlama sürecine geçilmeden önce, görüşmeler yapıp not çizelgeleri elde edildikten sonra, metin dikkatlice okunmuştur. Burada önemli hususlar ve alıntılarının tekrar tespit edilmesi amaçlanmıştır. Temalar ve altkategoriler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Araştırmanın Temaları ve Kategorileri

Temalar	Alt Kategoriler
Arnavut milliyetçiliği	Ulus
	Milliyetçilik
Öteki	Sırplar
Arnavut etnik kimliğini oluşturan unsurlar	Göç ve Sebepler
	Azınlık
	Din
	Dil
	Ekonomi
	Eğitim
	Ayrımcılık

1.2.2. Araştırmanın Veri Toplama Süreci

Preşova Vadisi'nin araştırma bölgesi olarak seçilmesinin amacı, bu bölgedeki etnisite sorununun, kaynaklarının ve bölgedeki mevcut etnik gruplar arası ilişkilerin siyasi plüralizm dönemine dayanmasıdır. Preşova Vadisi on yıldan daha fazla bir süredir gündemi meşgul etmektedir ve bu süre zarfında mevcut durumun düzelmesi için hiçbir adım atılmamıştır. Aksine, Arnavut halkın yaşadığı bu bölgedeki sorunlar daha da derinleşmiştir.

Çalışmada 20 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır, bunların 12'si erkek, 8'si kadındır. Sözkonusu kişilerle görüşme yapılmadan önce bölge hakkında araştırma yapılmış ve mevcut sorunlar tespit edilmiştir. Katılımcıların tamamı aynı etnik grupta olsalar da, genellikle sorunlar hakkında farklı görüşlere sahiptirler.

Örneklem grubumuzu Arnavutların oluşturması nedeniyle derinlenmesine görüşmeler Arnavutça dilinde yapılarak daha sonra Türkçe'ye çevirmiştir. Araştırmacının Arnavutça bilmesi, görüşmelerin Arnavutça yapılması konusunda avantaj sağlanmıştır. Ayrıca araştırma emik bakış açısıyla yapılmıştır.

Derinlenmesine görüşmeler 2016 yılının Şubat ve Haziran ayları arasında altı kez sahaya gidilerek ve orada 15 gün kalınarak gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler, nitel araştırmanın doğasına uygun olarak, katılımcıların uygun ve rahat oldukları yerlerde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler 30-60 dakika arası sürmüştür.

1.2.3. Araştırmanın Veri Değerlendirme Süreci

Yukarıda da belirtildiği üzere, nitel araştırma yorumlayıcı bir araştırmadır, burada araştırmacı doğrudan sürece müdahil olur ve katılımcılarla bire bir görüşmeler gerçekleştirerek katılımcılarla fikir alışverişinde bulunur. Araştırmacı, genel görüşmeler ve görüşmeden öteye giden bir veri toplama şekli kullanır (Creswell, 2009).

Nitel veri analizinde üç yol önerilmektedir. Birinci olarak, elde edilen verilerin özgün şekline mümkün olduğunca bağlı kalınarak ve gerektiğinde katılımcıların ifadelerinden doğrudan alıntı yapılarak betimsel bir yaklaşımla verilerin sunulmasıdır. İkinci yol ise, veriler betimsel bir yaklaşımla sunulmakla birlikte bazı temalar belirlenerek temalar

arasında ilişkiler de kurulur. Üçüncü olarak araştırmacı betimleme ve tematik analizin yanında kendi yorumlarını da kullanarak verileri analiz eder. Aynı araştırmada bu üç yaklaşım bir arada kullanılarak da veri analizi yapılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008)

Creswell (2009) nitel araştırmalarda veri analizinin, araştırmanın başından sonuna kadar devam eden ve araştırmanın diğer aktivitelerinden (örneğin, veri toplama veya araştırma sorularını formüle etme gibi) ayrı tutulamayacak bir işlem olduğunu vurgulamaktadır.

Araştırmacılarının çoğunun nitel metodlardaki başlıca amacı araştırmayı başladığı bölgede sonuçlandırmaktır. Araştırmacılara göre bu sonuçlandırma bölgenin ve katılımcıların perspektifiyle uyumlu olmalıdır. Sonuçlandırma esnasında içerikte kullanılan kelimelere, ana noktalara ve küçük detaylara dikkat etmelidir, her şey iyice okunmalı ve objektif şekilde yorumlanmalıdır. Çünkü bunlar özel bir bağlamda neyin olup bittiğini anlamamıza destek olurlar ve gerçekliğin diğer katmanlarına ipucu ve işaret sağlarlar (Bryman, 1988).

1.2.4. Katılımcılar

Araştırmada katılımcılara verilen söze sadık kalınarak, gerçek isimleri kullanılmamış; her bir katılımcı kodlanmıştır. Katılımcıların cinsiyetleri, yaşları, eğitim durumları, yaşadıkları yer gibi sosyo-demografik özellikleri Tablo 2’de verilmiştir.

Katılımcılar, Sırbistan’ın güneyindeki Arnavut azınlığının sorunları ile bölgenin mevcut durumu hakkındaki sorulara cevap vermiş ve eski Yugoslavya’daki monist sistem ile Sırbistan’daki plüralist siyasi sistem arasında kıyaslama yapmışlardır. Bu bölge Arnavutlarının sorunları dışında, katılımcılar Kosova’daki Sırp azınlığının durumuna ve Kosova Sırplarının haklarının nasıl sağlandığı ile onların ne tür imtiyazlara sahip olduğuna değinmiş, bu durumu da Sırbistan’ın güneyindeki azınlıkların durumuyla karşılaştırmışlardır. Katılımcılar arasında, Preşova Vadisi’nin ve bölgenin geçmişi ile günümüzdeki durumunu yakinen bilen kişiler de yer almıştır. Katılımcılar sade vatandaşlar, öğrenciler ve mezun olup halen işsiz olan üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır.

1.3. LİTERATÜR TARAMASI

Bu çalışmada araştırmanın konusunu teşkil eden sorunla ilgili kitaplardan, makalelerden, monografilerden, araştırma raporlarından yararlanılmıştır. Bu çalışmada Weber, Smith, Tajfel'den başlayıp Poyraz, Liburn Mustafa v.b. sosyolojik teori ve kavramlarının belirlenmesine katkı sunmuştur.

Bu bağlamda ilk olarak “Etnisiteler ve Toplumlar” (1996) kitabında Etnisite Teorisi'ne değinen ilk klasik yazar olan Weber'e vurgu yapılmıştır. Weber, bahsekonu kitabın özel bir bölümünü ırksal mensubiyet ve etnisiteye ayırmış, etnik grupları “ortak mensubiyete ait bir inancı ikame eden gruplar” olarak nitelendirmiştir.

Aynı zamanda Smith de “Milli Kimlik” (1999) isimli eserinde etnik ve sosyal konulara değinmiş, ulus ve etnisitelerin her dâim toplumda mevcut olduğunu ve ulus ile etnisite arasında bir ayırım yapılmasının zor olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla ulusun etnisiteyle birlikte tarihin tüm çağlarında mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, milliyetçi ideolojinin de eklenmesiyle pek çok etnisite ulusa, uluslar ise devletlere dönüştü, dolayısıyla konuya ilişkin fikirleri, teorileri ve argümanları da bu açıdan değerlendirebiliriz. Tezlerin veya saha araştırmalarının yeniden ele alınması, çalışmanın kavramsal boyutunun hazırlanmasında önemli bir adımı teşkil etmiştir. Bu doğrultuda Poyraz'ın Kosova'da yaşayan Türk azınlığına ilişkin araştırması önemli bir rol üstlenmiştir. Bu konunun değerlendirilmesi objektif, empirik ve bilimsel esaslara dayanmıştır.

Etnik kimliğe ilişkin farklı bakış açıları, Tajfel'in eseri “Kimlik ve Toplumsal İlişkiler Intergrup”ta (Social Identity and Intergrup Relations) (1982) da temsil ettiği sosyal kimlik teorisine de dayanmaktadır. Tajfel'in ana fikri, etnisitenin birey tarafından algılandığı düşüncesine dayanmaktadır, yani insanoğlu doğduğunda onun kimliksel bakımdan iki özelliği vardır: ırk ve cinsiyet. Diğer özelliklerini ise yaşamı boyunca elde etmektedir. Tajfel'e göre birey, belli bir süre sonra kendi kimliğini kendi belirlemektedir. Azınlıklar kavramını anlamak ve açıklamak amacıyla, yabancı yazarların yanı sıra Mikel Ndrecaj, İtir Zylfiu gibi Arnavut yazarlardan da yararlanılmıştır. Ndrecaj “Yabancı Sözcükler ve İfadeler Sözlüğü” (1986) isimli kitabında bilimsel terimlerin terminolojisine değinmekte, bunda da farklı ansiklopedi ve sözlüklerden, edebî eserlerden, ders kitaplarından, günlük ve dönemsel yazılı medya

organlarından ve diğer medya kanallarından aldığı sözlüksel unsurları esas almaktadır. Sözlük kendi bünyesinde yaklaşık 19.000 yabancı sözcük, ifade ve tabirleri barındırmaktadır.

Preşova Vadisi'ndeki azınlıkların tarihçesi, tarihbilimi profesörü İtir Zylfiu'nun doktora konusunun esasını teşkil etmektedir. Bahsekonu yazar, "Sırbistan'daki Arnavut Azınlıkları, Kıyaslamalı Yaklaşım" başlıklı tezinde Sırbistan'daki Arnavut azınlığını birçok bakış açısından değerlendirmiş, özellikle Arnavutların bu topraklarda maruz kaldığı muameleler ve onların hakları konularının altını çizmiştir. Ayrıca Sırbistan sınırlarında yaşayan diğer azınlıklarla ilgili kıyaslamaları, Preşova Vadisi Arnavutlarının diğer azınlıklara kıyasla maruz kaldıkları ayrımcılığı daha net ortaya koymaktadır. Bir diğer önemli kıyaslama da Avrupa ülkelerinde yaşayan azınlıkların edindikleri haklar ile Balkan ülkeleri ve özellikle Sırbistan'daki azınlıkların edindikleri haklar arasındaki mukayesedir. Öyle ki, yazar bu çalışmasıyla Sırbistan'daki Arnavut azınlığı konusunun uluslararası seviyede gündemleştirilmesi gerektiği ve Sırbistan ile diğer ülkelerdeki azınlıkların durumu göz önünde bulundurularak ele alınması gerektiği düşüncesini uyandırmaktadır.

Bilimsel kaynakların kullanılması doğrultusunda ayrıca büyük bir titizlikle çağımızın ciddi araştırmacılarının eserleri de ele alınmıştır. Bu bağlamda "Arnavut Siyasi Düşüncesinin Şeması" (2010) ve yazar Hysamedin Feraj'ın yayınlarını örnek verebiliriz. Bahsekonu yazar, Arnavut siyasi akımlarının analizi alanında ciddi bir etkiye sahiptir ve ayrıca Arnavut milliyetçiliği konusunun da en önde gelen araştırmacılarından biridir. Kendisi, Arnavut milliyetçiliğinin farklı dönemlerdeki siyasi tezahüratını analiz etmekte, milliyetçiliğin Arnavut siyasi elitler tarafından bir siyasi unsur olarak ne şekilde kullanıldığını gündeme getirmektedir. Hysamedin Feraj ayrıca Arnavut meselesine ilişkin farklı eserler de kaleme almış, özellikle de Arnavutluk dışındaki Arnavutların maruz kaldığı haksızlıklar ve bunun neticesinde bu Arnavutların milli ve siyasi mevcudiyetlerinin yok olması tehlikesine dikkat çekmiştir.

Arnavut sosyolog Fehmi Agani'nin "Demokrasi, Ulus ve Kendi Karar Alabilme (Selfdetermination)" (2002) isimli eseri, siyasi fenomenlerin bilimsel yöntemle değerlendirilmesi doğrultusunda önemli bir katkı sunmuştur. Agani, eski Yugoslavya ve daha geniş coğrafyada yaşayan Arnavutların tarihi ve siyasi çerçevesini ele almaktadır.

Eserinde, baskıcı rejimlere karşı Arnavutların kendi özgürlüklerini elde etme yönündeki çabalarını detaylıca anlatmaktadır. Bu bağlamda bahse konu coğrafyadaki tüm baskıcı rejimlere değinilmiş ve pek tabi ki Arnavut kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak görülen Preşova Vadisi kapsanmıştır. Yazar, sonuç olarak şunu gündeme getirmeye çalışmıştır: Arnavutların gayreti, aslında kendi kaderleri hakkında kendi karar verebilme seviyesine ulaşp mevcudiyetlerini anlamlandırma, dolayısıyla özgürlük ve demokrasi savaşı verme yönünde olmuştur.

Bu bağlamda sosyolog ve filozof Gellner'e de değinmemiz gerekmektedir. Kendisi "Milliyetçilik" (1997) isimli kitabında doğuşundan başlayarak ulus – devletlerin kuruluşuna, etnisitelere ve romantizm, liberalizm ile Marksizmle ilişkilerine dek milliyetçiliğin alameti farikalarına değinmektedir. Burada ayrıca kendisinin milliyetçiliğin bir siyasi ilke olduğuna ilişkin sınırlandırmasının da altı çizilmelidir. Gellner (1997), milliyetçiliğin birincil açıdan siyasi bir ilke olduğunu ifade etmekte, siyasi ve milli unsurların uyumlu olması gerektiğini belirtmektedir. Hobsbawm (1994) ise "Uluslar ve Milliyetçilik" isimli eserinde 1780'den itibaren milliyetçilik konusu hakkında mükemmel bir değerlendirme yapmaktadır. Kitabın haritasını ise XIX. ve XX. yüzyıl döneminde Avrupa'daki uluslar, diller ve siyasi bölünmeler teşkil etmektedir. Yazar bu eserde büyük bir tarihçi olarak tarihi açıdan tüm sahneyle ilgili güçlü bir tasvir sunmakta, ancak bununla birlikte ilgi çekici ve özlü detaylar da dile getirmektedir.

Son olarak ise her araştırmacının mutlaka kullanması gereken bir kitaba, Marshall'ın "Sosyoloji" isimli sözlüğüne değinmek istiyorum. Bu kitap, Avrupa'daki en önemli sosyoloji departmanlarına mensup seçkin sosyologlar tarafından kaleme alınmıştır. Sözlük, her araştırmacı için terimlerin sadeleştirilmesi amacıyla çok faydalı olup, terminolojik içerik için son derece net ve yol gösterici açıklamalar da sunmaktadır. Literatür taraması, araştırmanın konusu hakkında günümüze dek nelerin tespit edildiği, teorik şemaya ilişkin argümanların geliştirilmesi ve araştırmanın kavramsal çerçevesinin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir.

2. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu başlık altında araştırmada kullanılan etnisite, etnik grup, etnik kimlik, azınlık, asimilasyon- entegrasyon, kültür, ulus ve milliyetçilik kavramları ele alınacaktır.

2.1. ETNİSİTE

Kültürel farklılıklar, inanç farklılıkları, dinler, fiziki nitelikler, dilin özellikleri ve diğerlerinden farklı olan davranışlar etnisitenin temelini oluşturur. Bu tür bir etnisiteyi sağlamlaştırmak için bireylerin diğer bireylerden düşüncelerini, davranış biçimlerini ve duygularını farklılaştırmaları gerekmektedir. Belli bir grup ile özdeşleşen ve diğer bütün gruplardan ayrılan davranış ve düşünceler kümesi kimliğin oluşmasına imkan verir. Belli bir grup insan kendilerine belli bir kimlik özelliği atfettiklerinde ve diğer insanlar tarafından da bu kimlikleri ile kabul gördüklerinde etnik kimliğin oluştuğu söylenebilir. ‘Biz’, ‘öteki’lerden farklı olmalıyız, ‘bizim’ etnik kimliğimiz ‘öteki’lerden farklı olmalı, düşüncesine dayanan, etnik kimliklerin var olması kültürel bir zenginlik olarak görülebilir. Din, dil veya tarihi bağlar gibi benzerlikleri bulunan toplumlar belli bir etnik grubun üyeleri olarak düşünülür. 19. yüzyılda etnisite kavramının ortak kriterleri: din, dil, ortak toprak ve ortak tarih hafızası idi (Hobsbawm, 1994). Bu kavram aynı zamanda etnik grup üyelerinin ortak bir kadere sahip olma bilincini taşımaları gerektiği anlamını da içermektedir. Etnisite teriminin kökeni Yunanca’da ethnos/ethnikos kelimelerine dayanır (Malesevic, 2004). Milasevic (2004) bu kelimelerin Yunan olmayan paganları tanımlamak için kullanıldığını, sonradan Yahudi olmayan, Hristiyan olmayan ve ikinci sınıf olanları da tanımlayacak şekilde değiştiğini iletir. Modern literatürde ise etnisite yenidir. Etnisite kavramını ilk defa sosyolojide 1953 yılında David Riessman kullanmıştır, 1953 yılında ise etnisite kavramı Oxford sosyoloji sözlüğünde yer almıştır (Tonkin, 1989; Yinger, 1994)

Sosyal bilimlerde çok geniş bir yelpazede kullanılan etnisite kavramı, diğer bilim dallarında sadece belirli bir konumu temsil etmektedir. Klasik sosyolojide Max Weber dışında etnisite kavramını kullanan olmamıştır; bu anlamda Weber etnik toplumlar ve ırk aidiyetlerini kapsayacak şekilde toplum ve etnisitelerden söz etmektedir. Weber göre etnik aidiyet ortak kökenden kaynaklanan ortak miras özelliklerini barındırmaktadır (Weber , 2004). Etnik topluluğu ise ortak miras ve adetleri benzeşen,

kolonizasyon ve göç hafızası ortak subjektif bir eğitim süzgecinden geçmiş insan topluluğu olarak tanımlamaktadır.

Yukarıda adı geçen tüm yazarların etnisite kavramını tanımlama konusundaki görüşlerini bir araya getirdiğimizde bu kavramı tanımlamanın zorluğu ortaya çıkmaktadır. Ancak etnisite kavramının tam - olarak bir tanımının olmaması etnisiteyi oluşturan unsurların farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Etnisite tanımlarının tümünde bir unsurun diğer bir unsurdan veya dil ve din unsurlarının diğer unsurlardan daha baksın olduğunu görmekteyiz. Bu anlamda toprak parçası da önemli bir etnik aidiyeti oluşturmaktadır. Etnik kavramını oluşturma sürecinde ortak geçmiş ve miras, ortak tarih bilinci, mitoloji ve kültürel özellikler gibi unsurlar önemli role sahiptirler; ancak din ve dil unsurları etnik kimliğin oluşmasında asli rol üstlenmektedir. Yukarıda sözü geçen unsurları göz önüne aldığımızda etnik kimlikler doğuştan değil sonradan belli bir etnik grubun özelliklerinin ve kimliğinin bireyler tarafından edinilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda etnik kimliklerin önceden belirlenmiş, bir veriye dayanan veya doğuştan geldiğini ileri süremeyiz; daha ziyade bu kimlikler sonradan oluşmuş, statik olmayan ve toplumsal şartlara göre şekillenmiş kimlikler olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal bilimlerde bu fenomen şu ifade ile bilinmektedir: “statik olmayan-farklı kimlikler”. Bu bulgu araştırmacı Edensor tarafından da desteklenmektedir. Ona göre etnik kimlik toplumsal, zamansal, mekansal ve lokal şartlarda her zaman yeniden inşa edilen bir süreçtir. Ancak kimliğin farklılaşması uyumsuzluk ya da tutarsızlık olduğu anlamına gelmez; sürdürülebilir olması için süreklilik gerektirmektedir (Edensor, 2002).

2.2. ETNİK GRUP

Ortak özellikleri bulunan bir grubun üyeleri etnik bir grubu oluşturur. Herhangi bir bireyin de herhangi bir etnik gruba üye olması için bu bireyin davranışlarının gruptaki bireylerin davranış biçimleri ile benzeşmesi gerekmektedir. Bireyin etnik grupla olan ilişkisi karşılıklı etnik kimliği inşa etme sürecidir. Böylece ortak geçmişi ve ortak tarih bilinci olan, dil, toprak ve kültürel benzerlikleri bulunan bireyler ortak bir çıkarlar kümesi oluşturarak hayattaki zorluklara karşı ortak dayanışma bilinci ve ortak hareket etme özelliği kazanırlar. Bu durum Ritzer’in etnik kimlik konusundaki düşünceleri ile örtüşmektedir, Ritzer’e göre etnik kimlik bireylerin kim oldukları hissini oluşturur.

Bireyin sadece etnik aidiyetini değil, aynı zamanda hangi gruba mensup olduğunu da gösterir (Ritzer, 2011).

İnsanlar pek çok açıdan birbirlerine benzemekte ve bir etnik gruba aidiyet duymaktadır. Bu anlamda bir çok insanda etnik kimlik aidiyet hissi vardır, yani insan bir etnik kimliğe aidiyet duyan varlıktır. Weber (2004) göre etnik aidiyet ortak kökenden kaynaklanan ortak miras özelliklerini barındırmaktadır. Böyle bir inanç ortak bilinci arttırmak için gereklidir; veya aksine, objektif bir kan bağıının var olup olmaması önemli değildir. Etnik grubun ortak bilinci arttırması için ortak dil ve kültür özelliklerinden beslenmesi gerekmektedir.

Etnik guruplar kendi kültür, âdet, norm, inanç ve geleneklerine sahiptirler (Birkök, 1994). Bu anlamda yukarıda bahsettiğimiz özelliklerin yanı sıra aynı etnik kimliğe sahip bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerinde biyolojik ve duygusal bağlar da önemlidir. Bu süreç etnik gruba ait bireyler ile bu gruba ait olmayan bireyler arasında kan bağı açısından bir ayırım yapılmasından (kan bağı olmamasından) ve dışarıdakilerin de bu yöndeki algı ve tanımlamalarından kaynaklanmaktadır.

Bu anlamda etnik guruplar kendi içlerinde akışkan ve tanımlamada değişkendir, çünkü akışkan olmaları değişkenliği ifade eder. Bir yerden başka bir yere hareket etmeleri yeni etnik gurupların ortaya çıkması anlamına gelir. Böylece etnik gurupları asli etnik guruplar ve ikincil etnik guruplar olarak ikiye ayırabiliriz. Asli etnik guruplar belli bir toprak parçası ile tarihi bağları olan, ikincil etnik guruplar ise belli bir toprak parçası ile özdeşleşen ancak sürekli hareket halinde olan ve yeni etnik gurupları üreten gurupları kapsamaktadır. Örneğin, Britanya'daki Hintliler etnik bir grubu oluşturur. Her ne kadar Hindistan'da bu insanlar kast sistemi ve dil açısından çok farklı etnik guruplara ait olsalar ve hepsi kendi içinde ayrı bir etnik gruba ait olsa da Britanya'da bu insanlar aynı grubun üyeleri olarak görülmektedir. Bu kapsamda etnik grubu toplumsal akışından inşa edilen bir etnisite olarak tanımlayabiliriz ve bu kapsamda grup kendisini oluşturan ana özelliklerini de korumak zorundadır. Bu nedenle gruba ait olan tüm etnik özellikler, etnik grubun temelini oluşturan etnik kimliğin gelişmesine ve korunmasına tahsis edilmelidir. Yine aynı nedenle etnik aidiyet her şeyden önce duygu, davranış ve temel psikolojik öğelerden oluşan bir etnik aidiyet kümesine tekabül eder. Kollektif kimlikler aynı zamanda güvenli anlamlandırma alanları oluşturur ve hayatı her seferinde yeniden

anlamlandırma yükünü alır; ancak bu anlamlandırma sınırlar oluşturulmasına bağlıdır (Schöpflin, 2001)

2.3. ETNİK KİMLİK

İnsanın tüm hayatı kendini gösterme ve gizleme arasındaki istekle geçmiştir. Bu olgu bütün insanlarda mevcuttur, ancak insanın dış görünüşü ile iç yapısını ayırmak zordur. İnsanı tanımlayan, onu anlamlandıran ve insanı insan yapan bazı olgular var ki, insan onları dışa vurmaktan asla kaçınmaz. Bu anlamda etnik, dini, ideolojik v.s bir kimlik bireyi daha geniş bir toplumsal tabakanın ferdi haline getirir, bu da belli bir kimliğin bireyi olarak ona dünyaya açılma imkanı verir. Bu bağlamda belli bir etnik gruba ait olma konusunda Poyraz'ın ifadeleri önemlidir. Poyraz, etnisitenin bireysel düzeyde bireye bağlılık duygusunu ve kimlik kavramını kazandıran sosyo-psikolojik bir süreç olduğunu belirtmektedir. Poyraz'a göre etnisite, hiç şüphesiz bir kimlik duygusu oluşturmaktadır (Poyraz, 2007)

Etnik kimlikteki farklı bakış açıları Tajfel'in temsil ettiği sosyal kimlik teorisine dayanır. Tajfel'in en önemli fikri öz algının anlamlandırılması konusunda sosyal kimliğin etkisinin bulunduğu (Tajfel, 1982). Bireyin kendi öz varlığını tanımlaması onun etnik kimliğini de gösterir. İnsan doğduğunda etnisite ile alakalı iki özellik taşır: ırk ve cinsiyet. Diğer özellikler ise zaman içinde kazanılır. Bireyin öz kimliğini tanımlama sürecinde aile, dil, kültür, adet ve göreneklerin önemi tartışılmazdır. Burada önemli bir nokta da bireyin 'kendi' öz kimliği ve 'öteki'ler için ne düşündüğüdür. Bu anlamda ve bu özelliklere bağlı bir şekilde birey kendi etnik kimliğini oluşturmakta ve 'öteki'lerden ayırıştırma sürecini yaşamaktadır.

Sonuç olarak etnik gruplar ortak bir kimliğe sahip olan gruplardır. Aynı şekilde bu tür gruplar kendilerini doğal sosyo-politik topluluklar olarak görürler. Bu tür gruplar aynı tarihe ve kültürel kimliğe sahiptirler.

2.4. AZINLIK

Azınlık kavramı hukuken ve siyasal olarak en sorunlu kavramlardan biridir ve genel kabul görmüş tek bir azınlık tanımı yoktur.

Ancak genel olarak azınlık kavramı bir etnisite içerisinde sayısal olarak daha büyük bir topluluğa karşı en küçük topluluk olarak tanımlanabilir. Tarih boyunca azınlıklar daima

mevcudiyetini korumuştur. ‘Azınlık’ kavramı etnik, dilsel ve dinsel açıdan toplumun çoğunluğundan farklı özelliklere sahip olan bireyler olarak tanımlanabilir. Azınlık kavramı anlamsal açıdan ele alındığında farklı disiplinlerin söz konusu kavrama farklı anlamlar yüklediği görülmektedir. Mikel Ndrecaj ise yabancı bir ülkede yaşayan bir grup insanı ya da daha basit bir ifade ile sayısal olarak daha küçük bir grubu milli azınlık olarak tanımlamaktadır (Ndreca, 1986).

Uluslararası ilişkiler açısından konuya yaklaşıldığında ise ‘azınlık’ kavramının uluslararası antlaşmalarda tanımının yapılmadığı görülmektedir. Azınlık kavramının genel kabul görmüş bir tanımının olmaması bu kavramın ne kadar zor ve çetrefilli bir kavram olduğunu göstermektedir. Bu durum devletler arasında bu yöndeki tanımlamalarda görüş farklılıklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Birleşmiş Milletler Ayrımcılıkla Mücadele ve Azınlıkları Koruma Komisyonu yardımcısı, aynı komisyonun başkanlığına azınlık ile ilgili tanım teklifini şu şekilde sunmuştur (Ocak 1950) ‘Azınlık’ kavramı etnik, din, dil, adet ve görenekleri ile ilgili ya da toplum çoğunluğundan ayırtıran özelliklerini korumak isteyen, toplumda çoğunluk olmayan grupları kapsar. Bu tür azınlıkların kendi etnik özelliklerini koruyacak kadar birey sayısına ulaşmaları gerekmektedir. Ayrıca azınlık bireylerinin devlete karşı uyumlu olmaları gerekmektedir (Zylfiu, 2015).

Tüm çabalarına rağmen Avrupa İşbirliği ve Güvenlik Teşkilatı (OSCE), azınlık kavramına dair net bir tanım yapamamıştır. Bu anlamda 1991 yılında İsviçre’nin Jeneva kentinde toplanan azınlık uzmanları konferansında da konferansın çalışmalarına engel olacağı gerekçesiyle ‘Milli Azınlıklar’ kavramının tanımı yapılmamıştır. Buna gerekçe olarak da ‘Milli Azınlıkları’ koruma antlaşması gösterilmiştir (Benoit-Rohmer, 1996).

Bu kapsamda azınlık kavramı konusunda bir tanım yapmak için 1993 yılında onaylanan Avrupa Birliği Parlamenter Meclisi’nde yer alan ek protokol projesinden bahsetmek gerekir. Bu tanımlamaya göre ‘Milli Azınlıklar’ ifadesi bir devletteki belli insanlara işaret eder: a) “belli bir devletin toprak parçasında yaşarlar ve o devletin vatandaşlarıdır”; b) “söz konusu ülke ile tarihi ve sürekli ilişkileri mevcuttur”; c) “toplumun çoğunluğundan farklı etnik, dini, dilsel ve kültürel özellikleri mevcuttur”; d) “toplumun çoğunluğundan sayısal olarak az olsalar bile temsiliyet anlamında eşit

statüdedirler’’; e) ‘‘kendi ortak tarih, dil, din, kültür ve kimliklerini koruma konusunda isteklidirler’’. (Benoit-Rohmer, 1996). Tüm bu çabalarına rağmen Avrupa Birliği Bakanlar Kurulu tarafından bu tanımlar onay almamışlardır. Bu nedenle mecburi yaptırımları yoktur. Bu bağlamda uluslararası saygın kuruluşlar ve tüzel kişiler nezdinde ‘azınlık’ kavramına dair net bir tanımın olmaması ciddi bir eksikliktir. Buna rağmen uluslararası aktörler azınlığı belirleyen bazı kriter ve unsurlarla yetinmişlerdir.

Uluslararası hukuk profesörü olan S. Gruda ‘azınlık’ kavramını din, dil, etnik köken ya da daha fazla özellikler ile birleşen, bu özelliklerle toplumun geri kalanından ayrılan ve bu kültürel özelliklerini korumak isteyen bir grup veya bir topluluk olarak tanımlar (Gruda, 2007). Yazar-araştırmacı Sevimli ise azınlık kavramını politik bir açıdan ele alır. Sevimli’ye göre azınlık kavramı, sosyal ve politik literatürde belli bir devletin sınırları içinde yaşayan toplumun bir kesiminin, o toplumun geri kalanları karşısındaki konumu ile her iki kesim arasındaki toplumsal, politik, kültürel, ekonomik ve diğer ilişkileri, bu ilişkilerin içeriğini, konumlanmasını ve biçimini anlatan bir durumdur (Sevimli, 2000).

Oran (2000), azınlık kavramının sosyolojik ve hukuksal olmak üzere iki açıdan ele alınabileceğini belirtmektedir. Sosyolojik bakımdan azınlık, bir toplulukta sayısal bakımdan azınlık oluşturan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan gruptur. Azınlıktan söz edebilmek için bir çoğunluğun var olması gerekir. Azınlık kavramı toplumdaki kendi etnik, dilsel ve dinsel niteliklerini korumak isteyen ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip grupları kapsamaktadır.

Hukuksal bakımdan şimdiye dek yapılan en önemli azınlık tanımı ise, Caporti’ye aittir. Caporti’ye göre azınlık, ‘‘devleti oluşturan toplumun geri kalan kesimine nazaran sayı olarak aşağıda bulunan, hakim pozisyona sahip olmayan, mensupları söz konusu devletin vatandaşı olan; ancak etnik, din yahut dil özellikleri ile toplumun diğer kesminden ayrılan, aralarında en azından zımni olarak kendi kültürlerinin, geleneklerinin, dil ve dinlerinin korunmasına yönelik dayanışma duygusu bulunan bir grup’’tur (Capotorti, 1979). Azınlık himayesinin devletlerin egemenliklerini sınırlaması anlamını taşıması, devletleri mümkün olduğu kadar az sayıda grubu azınlık olarak tanımayla sevk etmektedir (Arsava, 1993).

Sırbistan Anayasası’nın 75’inci maddesine göre ulusal azınlık gruplarına mensup vatandaşlar bireysel haklara ve topluluk haklarına sahiptirler. Buna göre azınlıklar,

kültür, eğitim ve dil gibi konularda karar süreçlerine katılım amacıyla kendi milli konseylerini oluşturabilirler. Halen 10 ulusun milli konseyi bulunmaktadır. Bunlar, Bunyevatslar (Bunjevci), Bulgarlar, Boşnaklar, Macarlar, Çingeneler, Rumenler, Rutenler, Slovaklar, Ukraynalılar ve Hırvatlardır. (Влада Републике Србије (Hükümet Cumhuriyet Serbie), 2016)

2.5. ETNİK AYRIMCILIK

Kavram olarak Latince’de ayırım, ayrılma, haklarını sınırlama gibi manalarına gelen bir kelimedir (Gruda, 2007). Genel anlamda ayrımcılığın bir ulus devletin içerisinde yaşayan ve farklı renge, dile, dine sahip ve farklı bir etnik gruba mensup bireylere karşı yapıldığı görülmektedir. Başka bir deyişle ayrımcılık, ulus devletlerin kendi sınırları içerisinde yaşayan bir azınlığa yapılan kaba ve haksız davranış olarak tanımlanmıştır. Dünyada belli devlet ve hükümetlerin azınlıklara karşı haksız tutumları ve hoşgörüsüz muameleleri belli süreçler içerisinde daha da artmış durumdadır. Toplumun belirli bir kesimi kültürel ve fiziki niteliklerinden dolayı toplumun genelinden ayrıldığı için toplu olarak ayrımcılığa uğramaktadır. Günümüzde ulus devletlerin birçoğu politik veya toplumsal nedenlerden ötürü azınlık mevcudiyetini kabul etmek istememektedir. Azınlıklar yaşadıkları ülkelerde haksız muamelelere ve ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Bu nedenle pek çok kez farklı nedenlerden dolayı kendileriyle dil ve kültürel yakınlığı bulunan ülkelere zorunlu göçe mecbur olmuşlardır.

Modern dönemde resmi tarih yazım sürecinde, devletini rahatlatma ve sağlamlaştırma adına bir çok coğrafyada azınlık konumundaki topluluklar kurban olarak seçilmiştir. Kendi ulusunu yüceltme amacıyla azınlıklar ‘öteki’ olarak görülmüş ve kötülüğün kaynağı olarak gösterilmiştir. Devletin ahenk ve düzenini, milli birlik ve beraberliğini tehdit eden yıkıcı unsurlar olarak gösterilerek toplum genelinde haksız muamelelere maruz kalmışlardır. 2008 ve 2012 yıllarında özellikle Sırbistan’daki seçim arefesinde Arnavut azınlığa karşı yapılan bu tür haksız uygulamalar artmıştır. Haksız yere birçok insan tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir. Bu uygulamalar Sırbistan hükümetinden Sırp milliyetçiliğini ve Sırp milliyetçilik bilincini arttırmak için yapılmıştır. Çünkü seçimlerden sonra tutuklanan insanların çoğu mahkemeler tarafından suçsuz bulunarak serbest bırakılmıştır. Bu tür uygulamalar Makedonya’da yaşayan Arnavut azınlığa karşı

da yapılmaktadır. Bu tür muameleleri meşrulaştırmak adına en fazla başvurulan enstrüman ise milliyetçiliktir.

2.6. SOYKIRIM

Soykırım kelimesi Latince genus ‘gruo’ ve caedere ‘öldürmek’ manalarına gelen iki kelimeden oluşmaktadır. Terim olarak ise din, ırk ve etnik grup veya halkların yaşama hakkından alıkoymak anlamlarını taşır (Gruda, 2007).

Horoiz soykırım kelimesini masum insanların sistematik ve yapısal bir şekilde devlet bürokrasisi tarafından yok edilmesi olarak tanımlar (Marshall, 2009).

İnsanlık tarihinde soykırımlar azınlıklara karşı ayrımcı politikaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dünya savaşlarında farklı ırk, din, dil ve etnik gruplara karşı kitlesel yok etme girişimleri olagelmıştır. İkinci Dünya Savaşında Nazi Almanyası belli ırkları yok etmek için soykırımı bir araç olarak kullanmıştır. Aynı şekilde 1990’lı yıllarda Yugoslavya’nın dağılmasıyla beraber Sırbistan hükümeti Bosna ve Kosova başta olmak üzere bir çok ülkede etnik temizlik yapmak suretiyle soykırımlar gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda soykırım kelimesi sosyal durum, etnik, dini, kültürel veya herhangi bir ayrımcı özellik ile diğerinden ayırt edilebilen bir topluluğun veya bireylerin, yok edicilerin çıkarları doğrultusunda bir plan çerçevesinde veya özel bir kasıtlı yok edilmeleri olarak tanımlanabilir.

2.7. ASİMİLASYON-ENTEGRASYON

Asimilasyon (kültürel özümseme) ve entegrasyon (bütünleşme) kavramları, ev sahibi devletin, azınlığa karşı tutumlarını ifade eden kavramlardır.

2.7.1. Asimilasyon

Asimilasyon çoğunluğun veya erk sahibinin baskısıyla, statü ve kültürel farklılık gösteren grupların, gerçek anlamda baskın olan çoğunluğun kimliğini benimsemesi ve kültürel niteliklerini edinmesidir. Mutlak anlamda asimilasyon, azınlık kimliğin ortadan kalkması ve toplumsal belleğin sıfırlanmasıdır (Oran, 2000). Asimilasyon kavramı çoğunluğun azınlığa karşı baskın olduğu kategorisine girmektedir. Baskın olan çoğunluk azınlığın kültürünü ve inançlarını toplumsal açıdan potansiyel bir tehlike olarak gördüğünden, azınlık kesimin kültür birikimi ve kimliğini kendi bünyesi içinde eriterek yok etmek istemektedir.

Asimilasyon objektif kriterlere göre bir din, ırk, dil yahut etnik gruba mensup kişilerin kendi özelliklerini koruma isteğinden vazgeçmeleri ve bunun sonucu olarak çoğunluğa uyum sağlamalarıdır (Poyraz, 2007). Somersan (2004) asimilasyonu, "toplumdaki çeşitli azınlık grupların zaman içinde kültürel olarak çoğunluğa benzemesi ve devlet politikaları yoluyla bu yönde zorlanması" olarak tanımlamaktadır. Ancak asimilasyon sadece baskın çoğunluğun kültürünü edinme ve uygulama değil, aynı zamanda devlet politikaları yoluyla entegrasyon adı altında baskın çoğunluğun kültürünü benimseme ile de olmaktadır. Devletler ülkelerini ve toplumunu daha uyumlu ve homojen kılmak için farklı devlet politikaları geliştirirler. Devletin en önemli kurumları aracılığıyla bu politikaları kurumsallaştırarak bunu sağlamaya çalışırlar. Bu durumun en sık rastlanan örneği ise eğitimsel, kültürel ve dini araçları kullanmak suretiyle toplumu daha ahenkli ve homojen kılmayı hedeflemektir. Baskın çoğunluk her şeyden önce azınlığın dil hakkını, kültürünü, adet ve göreneklerini ve dini ritüellerini kabul etmemek suretiyle, azınlık yapılarını baskın yapı içerisinde eriterek yok etmeyi hedeflemektedir.

2.7.2. Entegrasyon

Milli devletler baskıcı ve ayrımcı politikaları uygulamadıklarında entegrasyona dayalı politikalar geliştirmek zorundadırlar. Bunun temel nedeni devletlerin baskıcı politikalar geliştirmekten aciz olmaları değil, insan onurunu ve haysiyetini koruma ve insanca yaşatma amacıyla entegrasyonu tercih etmeleridir. Entegrasyonu devletleri ulusal ya da uluslararası hukuktan men eden yasalar veya bu yöndeki cezai yaptırımların zorlamasıyla değil, vicdani ve insani bir görev olarak gördüklerinden dolayı tercih ederler. Marshall entegrasyon kavramını iki boyutlu olarak ele alır. Ona göre entegrasyon bir açıdan toplumdaki bireylerin birbiriyle olan kültürel ilişkileri, bir başka açıdan ise sosyal tabakaların belli bir sosyal sisteme entegrasyonu anlamına gelir (Marshall, 2009). Somersan ise belli bir topluluğun belli bir topluma entegre olması konusunda eşitlik ilkesini ileri sürerek çoğunluğun azınlıklara karşı baskıcı uygulamalarını kınar (Somersen, 2004). Sonuç olarak asimilasyon baskıcı ve sevimsiz bir politika olarak algılanırken, sosyal bilimciler entegrasyonu, farklı kültürlerin bir toplumda birlikte yaşaması konusunda daha olumlu çözümlerden biri olarak görmektedirler (Somersen, 2004).

Entegrasyon, “göçmen veya yerli halkların kendi istekleri ile çoğunluğun kültürünü benimsemesi, topluma uyum göstermesi ve çoğunluk toplumun normlarını, değerlerini

ve düşünce kalıplarını benimsemesi" olarak tanımlanmaktadır. Yazar haklı olarak entegrasyon konusunda da kuşkucu olmanın mümkün olduğunu belirtmektedir. Zira "asimilasyonun nerede bitip entegrasyonun nerede başladığına dair kesin bir sınır çizmek zor"dur.

Rex (1996)'e göre ise bütünleşme, her şeyi düzelterek, tek şekle sokan bir süreç olmak yerine, karşılıklı hoşgörü atmosferi içinde, kültürel çeşitliliğin fırsat eşitliği ile birleştirilerek yeni bir ortam oluşturulması anlamına gelmelidir.

Entegrasyon paradigmasının destekçileri toplumdaki azınlıkları toplumun bir sorunu ya da ayrıştırıcı unsuru olarak değil, tam aksine toplumda gruplar arasında bir köprü, devletin sosyal politikalarını geliştirmede ise yardımcı unsurlar olarak görürler. Bu noktada entegrasyon ile tam eşitlik ilkesi çerçevesinde azınlıkların eğitim hakkı, dini ritüellerin ifası, gelenek ve göreneklerini uygulanması, kültürel ve kimlik işaretlerinin serbest bir şekilde ifa edilmesi kast edilmektedir. Bu teorinin destekçilerine göre entegrasyon, devleti zayıflatma bir yana gerek siyasal ve kültürel anlamda gerekse iç ve dış temsiliyet anlamında devletin gücünün pekiştirilmesi demektir. Ayrıca bireylerin devlete karşı olan güvenin sağlanması ve kendi iç dünyalarında varoluşsal anlamda kaygıların giderilmesi için temsil kabiliyetini eşit düzeyde tutması devlet açısından önemli bir noktadır. Konu bu açıdan ele alınırsa azınlık grupların devlete karşı olan tutumları uyumlu hale gelir, bu da entegrasyon sürecini hızlandırır. Entegrasyonu savunan akademisyenler ve siyasal çevreler etnisiteler arasındaki problemleri ve uyum sorunu gösteren etnik grupları ülkelerin demokratikleşme yolunda kolaylaştırıcı bir unsur olarak görmektedirler. Aynı şekilde demokratik düzenin sağlam olduğu, entegrasyonu bir çözüm olarak benimsemiş toplumlarda ve ülkelerde entegrasyon etnisiteler arasındaki sıkıntıları giderebilir ve etnik grupların devletle olan ilişkilerini kolaylaştırır.

2.8. KÜLTÜR

Sosyal bilimlerdeki tanımlama zorluğu kültür kelimesine de yansımıştır. Kültür ile ilgili çok sayıda tanım mevcuttur. Bu konuda akademik anlamda çeşitli toplantı, sempozyum ve konferanslarda söz alan araştırmacılar genel kabul gören bir tanım henüz ortaya koyamamışlardır. Şunu belirtmek gerekir ki bir kavramın tanımının tam olarak yapılamaması onun dar bir kavram olduğu anlamına gelmez, tam aksine söz konusu kavramın ne kadar geniş kapsamlı olduğunu gösterir. Bu anlamda kültür kelimesinin bu

kadar geniş ve kapsamlı olması toplumu inşa sürecindeki rolünü göstermektedir. Buna bağlı olarak yeryüzünde gerek ‘geri kalmış’ gerekse ‘gelişmiş’ toplumların hepsinde kültürün varlığından bahsetmek mümkündür. Kültürün doğuştan gelen bir fenomen olduğunu iddia edemeyiz; ancak toplumun belli süreçlerden geçerek edindiği alışkanlıklardır diyebiliriz.

Kültür kelimesi köken olarak Latince’de ‘colere’ ‘cultura’ olarak geçmektedir ve ekin, toprağı ekmek ve biçmek anlamlarını taşınmaktadır. Kültür kelimesi kendi içinde bir toplumun ilmini, inancını, ahlakını, sanatını, gelenek ve göreneklerini kapsamaktadır. Bu anlamda kültür bir toplumun ilim ve irfanını, davranış biçimlerini nesilden nesile aktaran önemli bir olgudur diyebiliriz. Sosyolog Bulaç, kültür kavramının fikir, sanat, inanç, üretim şekli ve toplumu oluşturan diğer unsurları kapsadığını vurgular. Bulaç, kültürün biyolojik bir olgu olmadığını düşünür ve kültürü toplumsal gelişimin bir sonucu olarak görür. Ayrıca kültür kavramını ‘toplumsal miras’ olarak tanımlar (Bulaç, 2003). Özakpınar ise kültür kavramının farklı bir boyutuna dikkat çeker. Kültür kelimesini felsefi, insani ve sosyal planda ele alarak açıklar. Özakpınar’a göre kültür insanın algılama, bakış açısı, tanımlama, duygu ve düşüncesi ile muhasebesini kapsar (Özakpınar, 2003). Sonuç olarak insanın düşüncesi ve değerlendirmesi kavramlara bir bütünlük içinde anlam kazandırır.

Kültür kelimesi belli bir etnik grubu tanımlamada da kullanılmaktadır. Kültür kavramı bir etnisiteyi oluşturmada en temel unsurlardan biri olduğuna göre kültürle etnisiteyi tanımlarken bu iki kavram arasındaki güçlü ilişkiden bahsetmek mümkündür. Söz konusu bu kavramlar birbirleriyle karşılıklı olarak etkileşim halindedirler. Bu anlamda başta dil kavramı olmak üzere kültür ve etnisite kavramlarına hizmet eden bir çok unsur bulunmaktadır. Yazar Baleta’ya göre kültür ve etnisite iki ayrı kavramdır. Çünkü etnisite nesilden nesile aktarılan genetik bir etkileşim sürecinin sonucudur (Baleta, 2011). Tarih boyunca insanoğlunun bir şekilde bir kültüre mensup olduğu göz önünde bulundurulduğunda, davranış biçimleri, giyim tarzları, üretim biçimleri, jest, mimik ve fiziki yapı benzerlikleri gibi kültürü oluşturan unsurların etnisitenin oluşumunda önemli bir rolü olduğu görülmektedir.

Kültür bütün insanlarda aynı değildir. Kültürel çeşitlilik hayatın en temel öğelerinden bir tanesidir (Gellner, 1997). Bu bağlamda kültür, insanın temel yaşama ilkelerini

koruyan önemli özelliklerdendir. Kültür, ayrıca toplumsal organizasyon ve evrensel kuralların oluşumunda hayatın sürdürülebilmesi açısından da önemlidir.

Yukarıda sözü edilen kavramları ele aldığımızda kültür kelimesinin insan hayatındaki evrim süreçlerinde çok önemli bir rol oynadığı görülmektedir. İnsanoğlunun gelişmesinde ve etnik kimliklerin kazanılmasında kültür kavramının vazgeçilmez olduğu sonucuna varmak mümkündür.

2.9. ULUS ve MİLLİYETÇİLİK

Ulus fikri toplum tarafından kabul gören bir fikirdir. Ulus fikri toplumlarda o kadar yerleşmiştir ki onu sorgulamak veya onu oluşturan ve ayrıştıran ilkeleri tartışmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Genellikle ‘ulus’ kavramını tanımlamada zorluklarla karşılaşırız, bunun nedeni ulus kavramının devlet, ırk, ülke gibi kavramlarla karıştırılmasıdır. Ulus kavramının genel kabul görmüş bir tanımının olmayışı farklı disiplinlerden araştırmacı ve yazarları bu kavrama esaslı bir tanım yapmak için çaba sarf etmeye sevk etmiştir. Araştırmacı Heywood (2008) ulus kavramının tanımının yapılmasının bu kadar zor olmasının bizzat uluslardan kaynaklanan bazı objektif ve subjektif karışık unsurlar ile kültürel ve siyasal zorluklardan ve problemlerden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Objektif kelimesiyle kastedilen ulusların kültürel gruplar olmalarıdır; yani aynı dili konuşan, aynı dini paylaşan ve aynı tarihi geçmişe sahip olan insan gruplarıdır. Bu tür özellikler şüphesiz milliyetçiliği de tetikler. Ancak Heywood (2008)’a göre Hindistan’daki çatışmalar her zaman dinden kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde Sırp ve Hırvatlar gibi aynı dili konuşan; fakat çatışma halinde olan başka örnekler de gösterilebilir. Bunun yanında İsviçre gibi birçok ulusal (Fransızca, Almanca ve İtalyanca) ve yerel dili kullanan; ancak devlet yapısı itibarıyla çok sağlam olan ülkeler de mevcuttur. Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi ulusu tanımlamada tek bir objektif unsur kullanmak doğru sonuca götürmeyecektir. Heywood (2008) subjektif açıdan ulusu psiko-politik bir yapı olarak tarif eder. Ulusu diğer uluslardan ayıran en önemli özellik kendilerini ulus olarak tanımlamalarıdır. Bu anlamda ulus kendini ayrı bir politik topluluk olarak ifade eder (Heywood, 2008). Yani toplulukların kendini ulus olarak tanımlaması için din, dil, kültür, toprak parçası, ırk ve ulusu oluşturan diğer özelliklerin yanında söz konusu topluluğun kendini ayrı bir ulus olarak da görmesi gerekmektedir; çünkü ulus her şeyden önce politik bir yapıdır. Bu

nedenle bir ulusun varlığının tanınması için onların bu yöndeki iddiaları ve tarihi mirasa dayalı kültürel iddiaları esas alınır denilebilir (Hobsbawm ve Ranger, 2014).

Her ne kadar ulusu tanımlamada ve ulusu doğuran sebepler konusunda bir ittifak yoksa da modern bir olgu olarak ulusun genel anlamda kabul gördüğünü söylemek mümkündür. Ulusların doğuşu ile ilgili kavramsal tartışmalara girmeden önce özellikle kültürel ve politik birer öge olarak ulusların ayrımı konusuna değinilmesi gerekmektedir (Gellner, 1992). Kültürel ve etnik bir topluluk olarak ulus fikri ulus olgusunun temelini oluşturmuştur. Bu temeli de Herder'in görüşlerinde bulmak mümkündür. Herder'e göre her bir ulus fikrinin ruhu onun doğal, fiziki, coğrafi ve iklimik şartlarından oluşan gündelik hayat, çalışma biçimi, adet ve görenekler ile üretim biçimleri kümesidir (Heywood, 2008). Heywood (2008) ulusları dil, kültür ve farklı davranış biçimleriyle karakterize olmuş organik gruplar olarak görür. Milliyetçilik konusunda ise Herder milli değer varlığından bahsederek farklı bir boyuta dikkat çeker. Herder'in milliyetçiliğe ya da ulus inşasına olan bu anlayışı politik davranış ve arayışların yerine bizi bir tür kültürlülük anlayışına götürür. Bu da karşılıklı adet ve göreneklerin saygı ve ortak hafızayı ön plana çıkarması anlamına gelmektedir. Böyle bir bakış açısı ile insanların uluslara bölünmesi ve kendilerini duygusal ve kültürel olarak yakın gördükleriyle dayanışma içine girmeleri doğal bir davranış olarak görülmektedir. Kültürel ulus algısı etnik, ilkel ve tarihi ulus olarak da tanınır. İtalyan, Alman ve İngiliz ulus kimliklerinin inşası ile birlikte ortaya çıkmıştır.

Politik bir topluluk olarak ele alındığında ise ulus daha politik birimler olarak vurgulanmaktadır. Aynı zamanda bu tür bir ulus algısı politik ve kültürel halk desteğini de vurgular. Heywood'a göre ulus kültürel ve etnik aidiyetlerine rağmen yurttaş bağlamında birbirleriyle dayanışma içinde olan bir grup insanı ifade eder (Heywood, 2008). Aynı şekilde siyasal bilimler profesörü olan Husameddin Feraj'a göre de "Ulus belirten en önemli ilkesi politik duruştur". Ulusun içinde kimin yer alıp almayacağını bireyin etnik geçmişi, dil veya ulusu oluşturan diğer özellikler değil, bizzat bireyin politik sürece katılma isteği ve söz konusu devletin anayasasına bağlılığı belirler (Feraj, 2010).

Ulus, politik topluluk olarak ele alan ve bu anlamda milliyetçilik tezleriyle destekleyen Hobsbawm'dur. Hobsbawm'a göre uluslar "icat edilmiş geleneklerdir" ve kültürel saflık milliyetçiliğin yarattığı bir mitten ibarettir (Hobsbawm, 1994). Ulus ise politik bir kader olarak insanların sınıflandırılması için Tanrı tarafından bahsedilmiş doğal kriterlerdir. Çoğu kez milliyetçilik mevcut kültürü alarak ulusa dönüştürmüştür, bazen söz konusu amaçları gerçekleştirmek için bir kültürü icat etmiş, ama çoğunlukla mevcut olan kültürleri yok etmiştir. Milliyetçilik uluslara öncülük eder. Ulus, devleti ve milliyetçiliği inşa etmez; aksine milliyetçilik ulusu inşa eder (Hobsbawm, 1994). Hobsbawm'a göre "devam eden" ve "kesintiye uğramayan" tarih anlayışı yarım mitolojik figürlere, uydurulmuş belge ve sembollere dayanan, bayrak, milli imaj gibi motiflerle milliyetçilik bilincini ve duygusunu arttırmak için uydurulmuş yalanlardır (Hobsbawm, 1994).

Ulusların mitoloji üzerine inşa edilen birer toplumsal yapı olduğu fikri Hobsbawm ve Anderson tarafından ileri sürülmüştür. Anderson ulusu 'görselleştirilmiş topluluk' olarak tanımlamıştır. Anderson'a göre ulus, ortak kimlik fikrini destekleyen türde bir etkileşime ihtiyaç duyan gerçek topluluklardan ziyade gerçeklerin ve fikirlerin bir araya gelmiş halidir. Yani ulus eğitim, medya ve politik sosyalleşme süreci ile yapay olarak inşa edilir (Anderson, 1991). Anderson'un ulus konusundaki bakış açısı Amerikan ve Fransız ulus inşa sürecine dayanmaktadır. Özellikle de Fransız ulus inşa süreci daha baskındır. Anderson'un etkilendiği bir başka kaynak da şüphesiz Jean-Jacques Rousseau'dur. Rousseau "milli egemenlik" kavramıyla milliyetçiliğin fikir babası sayılır. Böyle bir algının yerleşmesinde şüphesiz Rousseau'nun Fransız devletçi geleneğinden kaynaklanan "toplumsal sözleşme" kavramının etkisi çok büyüktür.

Ulusların doğuşu hangi sebeplere dayanırsa dayansın onların politik yapıları inkar edilemez. Ya da Renan'ın söylediği gibi "ulus gündelik bir süreçtir. Buna göre ulusun statik bir şey olmadığı, bireylerin politik isteklerine bağlı tarih süreci içinde olgunlaşan, süreklilik gösteren ve belli formları alan bir süreç olduğu söylenebilir. Ulusu tamamlayan en önemli unsur şüphesiz politik iradedir, milliyetçilik ise ulusu oluşturan en önemli unsurlardan biridir. Politik bir birim olarak ulusu önemli kılan ise, uluslararası hukuktur. Özellikle belli etnik aidiyeti olan bireylerin, siyasal süreçlerdeki katılım ve temsiliyet özgürlüğü önemlidir. Milliyetçiliğin yüceltildiği ve belli politik

çıkarlar nedeniyle ulusun çok önemli bir işlevi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Tarih boyunca milliyetçilik bir çok savaşa ve devrime neden olmuştur. Yeni devletlerin ortaya çıkması, imparatorlukların ömrünün kısılmasına, sınırların yeniden çizilmesine ve rejimlerin doğasının değişmesine sebebiyet vermiştir. Buna bağlı olarak Hobsbawm'un da belirttiği gibi "devleti ve milliyetçiliği kuran ulus değildir. Tam aksine devletlerin, özellikle de ulusların ortaya çıkma sürecinde milliyetçiliğin esas önemi açığa çıkar."

Milliyetçilik ile ilgili genel kabul görmüş ve birçok akademisyen tarafından kullanılan Gallner'in tanımı önemlidir. Gellner (1992) milliyetçiliği "ulus ve devlet birimlerinin ahenk göstermesi gereken politik bir prensip" olarak tanımlar. Gellner'e göre milliyetçilik ulusal birliği sağlamak için feth eden öncü bir kuvvettir. Başka bir deyişle etnik, kültürel ve dilsel bakımdan homojen olan topluluklar etnik bir toplumda ya da bir devlette yaşama şansına sahiptirler (Gellner, 1992). Smith (2008) ise dünyanın uluslara ayrıldığından bahseder ve milliyetçilik kavramını her bir ulusun kendine has ilkeleri ve kendi kaderleri olan bir ideoloji olarak tanımlar. Ulus ise tüm siyasal iktidarların kaynağıdır ve her devletin kendi otokton öz varlığını göstererek bağımsızlığını kanıtlaması gerekir. Zira dünya barışı ancak bağımsız ulusların inşasıyla sağlanabilir (Smith, 2008). Her iki tanımlamada olduğu gibi milliyetçilik olgusunun, ulus kavramı olmadan anlaşılması güçtür. Her ne kadar asli unsurlardan olmazsa da milliyetçilik tanımında ulus kavramı merkezi bir yer edinmiştir. Feraj'a göre ulus toplumsal küme, milliyetçilik kavramı ise siyasal ilkedir (Feraj, 2010).

Gellner (1992) milliyetçilik, modernizm ve endüstriyel gelişmeler arasında sıkı bir bağlantı kurmuştur. Gellner için modernizm öncesi dönemde tarıma dayalı toplumların hiyerarşik yapıları aileye dayalı güven üzerine kuruluydu. Ancak endüstri üretimine dayalı toplumlar nüfus göçü ve hareketleri teşvik eden, mücadele ve rekabetçi bir yapıya sahip olmalarından ötürü doğal olarak yeni toplumsal değişikliklere girmişlerdir. Kısacası milliyetçilik zamanın şartlarına ayak uydurarak toplumun belli ihtiyaçlarını karşılamak üzere gelişmiştir. Milliyetçilik rastgele bir olgu değil, toplumsal şartların mecbur kıldığı bir arayışın sonucudur. Dahası onun temelleri çok derinlerdedir, o bizim kaderimizdir, geç kalan aydınlanma harfleri bize sokulan rast gele gelen bir hastalık değildir (Gellner, 1992). Buna imkan tanıyan ve bir nevi de yardımcı olan şüphesiz

zamanın kapitalizm rüzgarlarıdır. Kapitalizm herkesin anlayacağı ‘milli’ dilde kitapların dağıtılmasına imkan vermiştir (Anderson, 1991).

3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

3.1. ETNISİTEYE İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Etnisite kültürel farklılık gösteren bireylerin kendilerini çoğunluktan ya da toplumun belli kısımlarından belli ilkelerle ayırtıran kişisel bir haktır.

1884 yılından önce “nacion” kelimesi bir kasabadaki sınırları belli olan bir toprak parçası, belli bir yerin ya da bir krallığın ‘yabancı’ mahiyeti (Hobsbawm, 1994), olarak kullanıldı. Etnisite, ismi belli, kendi aralarında tarih mitolojisi olan, ortak kültürü bulunan, belli bir toprak parçası ile kendilerini tanımlayan ve en azından kamusal alanda görülen dayanışmayı ifade eder (Smith, 1999).

Topçuoğlu (1995)’na göre, etnisitenin hem belirli bir insan grubu için bir kimlik biçimi, hem de bütünleşmenin önünde engel teşkil eden bir sorun olarak ortaya çıkışı modernleşme-uluslaşma sürecinde siyasal düzeyin toplumsal formasyonu belirleme talebi ile ilişkilidir. Balibar ve Wallerstein (1995) da modern dünyada toplumsal bilimler literatüründe en çok kullanılan üç terimin ırk, ulus ve etnik grup olduğunu yazmışlardır. Bu üç terim modern dünyada hakların çeşitleri sayılmıştır. Etnik grup, bu terimlerin en yenisidir ve önceden yaygın bir şekilde kullanılan azınlık teriminin yerini almıştır.

Glazer ve Moynihan (1975) tüm beklentilerin aksine, etnik bağlılıkların önemini yitirmediğini; aksine sınıf temelli kimliklere göre daha da önemli hale geldiğini ileri sürmüşlerdir.

Modern disiplinlerde ise bu kavram yenidir. Sosyoloji dalında kavram ilk defa 1953 yılında David Riessman tarafından kullanılmıştır. Kavram ilk defa sosyolojik bir sözlüğe 1953 yılında Oxford sözlüğü ile girmiştir (Tonkin, 1989; Yinger, 1994).

Klasik kuramcılardan Marx, etnisiteyi dine benzer bir şekilde değerlendirmekte ve zaman içinde yerini başka unsurlara bırakacağını düşünmektedir; öte yandan Tönnies ve Durkheim etnisiteden ziyade geleneksel ve modern toplum karşılaştırmaları üzerinde durmuşlardır (Somersen, 2004). Glazer ve Moynihan (1975)’a göre etnisite kavramını, Weber dışında sosyolojinin kurucuları arasında pek önemseyen olmamıştır.

Diğer bilim dallarında ise bu kavrama farklı anlamlar yüklenmektedir. 20 ve 21. yüzyılda sosyoloji ilmi toplumu meşgul eden bu tema ile özel olarak ilgilenmiştir (Wilso, 2007).

Weber bu dönemde etnisite ve topluluklar hakkında fikir yürütmektedir ve öncelikle etnik toplulukları ve ırkları ele almaktadır. Weber'e göre:

“Etnik gruplar, ırklarındaki fiziksel benzerlikleri ya da sahip oldukları benzer gelenekleri nedeniyle yahut tercübe ettikleri kolonileşme ve göç gibi durumlarla, ortak ecdatları hakkında öznel bir inanca sahip olan insanlardan oluşmaktadır. Bu inanç, grup oluşumunun sürdürülmesi için çok önemlidir; gerçekte ise, objektif anlamda, grup üyeleri arasında gerçek bir kan bağı olup olmadığı konusu büyük bir öneme sahip değildir. Etnik üyelik, akrabalık ilişkisinden farklıdır, çünkü etnik bir grup üyeliğinde söz konusu olan bireyin grupla ortak bir kimlik ilişkisinin olduğunu varsaymasıdır; akrabalık ilişkisinde ise somut bir kan bağı ve sosyal kimlik ilişkisi mevcuttur ve bu yalnızca bir varsayımdan ibaret değildir. Bizim bakış açımıza göre, etnik üyelik, tek başına bir kimlik oluşturmaya yetmez. Etnik üyelik sadece herhangi bir tür gruba, özellikle de siyasi bir topluluğun oluşmasına katkıda bulunabilir; ancak şunu da belirtmek gerekir ki, ne kadar suni bir şekilde oluşturulursa oluşturulsun, etnisitede ortak bir paydanın oluşturulmasındaki en temel etken siyasi topluluktur. Bu inanç eğer bu topluluğu oluşturan bireyler arasında çok büyük geleneksel, ırksal, ve her şeyin ötesinde dilsel farklılıklar yoksa siyasi topluluğun parçalanmasından sonra bile devam eder” (Weber, 1968; 1996).

Neo-klasik kuramcılardan Parson (1968) ise etnik grubu ortak bir soydan ve ayrı gruptan geldiklerini kabul eden akraba gruplarının bir araya toplanması olarak tanımlamaktadır. Buna benzer bir tanım Horowitz (1985) tarafından yapılmıştır. Horowitz'in etnik gruplar ve çatışma sosyolojisi, etnik duyguları sadece kurgusal duygular olarak değil, aynı zamanda akrabalık bağının ve bağlılığının gerçek uzantıları olarak da betimler. Dolayısıyla bu noktadan bakıldığında bu duyguların derin köklere sahip olduğu ve yoğun biçimde hissedildiği anlaşılmaktadır. Etni, etnik grup, etnik azınlık olarak tanımlananların ne tür bir kategoriye ait olduklarına ilişkin Wallerstein (Wallerstein, 1995) şunları söylemektedir:

“Bir etnik grubun kuşaktan kuşağa geçen ve normal olarak devlet sınırlarına bağlı olmayan bazı sürekli davranışlara sahip olduğu söylenen kültürel bir kategori olduğu varsayılır (...) Etnide ülke ile olan bağ, sadece tarihi ve sembolik kalabilirken, millette bu bağ fiziki ve fiilidir (...) Etnik topluluklar, bir milletin sahip olduğu pek çok nitelikten yoksundur.”

Tarih boyunca etnisiteler hep var olmuş, birçoğu yaşamaya devam etmiş, bazıları ise farklı etnisitelerde erimiştir. Modern dönemdeki etnisitelerin hepsi değilse de birçoğu

ulus milletler içinde erimiştir (Sulstarova, 2015). Ulus ile etnisite arasında büyük bir fark vardır denemez. Milliyetçi nutukların birçoğunda etnisite ile ulus arasında belirgin bir fark yoktur. Tarihin bütün çağlarında ulus ile etnisitenin bir arada var olduğunu iddia etmek yanlış olmaz. Ancak belli bir süreçten sonra etnisiteler milliyetçilik söylemleriyle karıştırıldı, bunun sonucunda ise birçok etnisite uluslara, uluslar da devletlere dönüştü. Smith, arkeologların metodunu kullanarak önce milliyetçi yazarların etnisitelerini ve ulusların kuruluş aşamasını anlatır; ardından geçmişteki tarihi kalıntıları bugünün milliyetçi dünyası ile karşılaştırır; son olarak geçmişin motiflerini kullanarak bugünün milliyetçi bilinç dünyasına ilham verir (Smith, 1995). Yukarıda bahsedildiği üzere etnisite aynı kültür ve dilsel kimliği taşıyan insan topluluğudur. Ulus ise bir veya birden fazla etnisiteden oluşan ve etnisitelerden daha bilinçli olan bir topluluktur. Etnik aidiyet kültürel ve toplumsal hafızasının önemli bir parçasını teşkil etmektedir. Bu nedenle çoğu zaman etnisite kavramı ulus kavramı ile eşdeğer olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte aynı etnisiteye mensup bireyler farklı uluslar bünyesinde yaşayabilirler. Dolayısıyla bir etnik gruba ait bireyler çoğu zaman farklı bir ulusun bireyi sayılabilir.

3.2. PRIMORDIALİST KURAMLAR

Sosyoloji ve antropoloji literatüründe en eski yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Shills (1957), Geertz (1963), Isaacs (1975) ve Stack (1986)'in temsilcileri olduğu primordialist kurama göre, etnisite doğumla birlikte kazanılmış ve insan topluluklarında klan yapısının bir sonuca olarak ortaya çıkmıştır.

Clifford Geertz'in (1963) tanımına göre primordial bağlılıklar "...temelde birinci dereceden yakınlığa ve akrabalık bağlarına sahip olmaktan, bunun ötesinde belirli bir dinsel topluluk içinde doğmuş olmaktan, belirli bir dili ve hatta bir dilin diyalektiğini konuşmaktan ve belirli sosyal uygulamaları takip etmekten kaynaklanan sosyal varoluşun "verilerinden- veya daha doğrusu kültür bu tür konularda kaçınılmaz olarak işin içine girdiği için doğruluğu kabul edilmiş "veriler"den kaynaklanan bağlılıklar"dır. Kan, dil, gelenek gibi unsurların ortak olması, kendi içlerinden ve kendilerinden kaynaklanan tarafsız ve bazen de ezici bir zorlayıcılığı beraberinde getirmektedir.

Geertz'e (1963) göre bu "kan, dil, gelenek gibi bağların sözcüklerle ifade edilemeyen ve kimi zaman gücüne karşı koyulamayan, kendilerinden kaynaklanan ve kendilerine yönelen bir yaptırım gücüne sahip olduğu görülmektedir. Birey gerçeğin kendisinden (ipso facto) - kişisel duygusallık, pratik gereklilik, ortak çıkar veya bir zorunluluktan

değil, büyük oranda bu bağın kendisine atfedilen mutlak öneminin gücünden (kudretinden) - dolaylı akrabasına, komşusuna veya dindaşına bağlıdır”.

Bir başka deyişle primordial bağların kaynağının, bu bağların sorgulanmadan kabul gören varlığının ve öneminin kabul edilmesi olduğu düşünülebilir. Geertz etnisiteyi oluşturan öğeleri doğruluğu kabul edilmiş kan bağları, ırk, dil, bölge, din ve gelenek olarak sıralamıştır (Geertz, 1963). Bu anlamda Smith (1986) etnik bağlılıklar ve ulusların, toplumsal yaşamın kültürel verilerinden doğdudunu belirtmiş ve bu konuya Geertz’inkine benzer bir bakış açısı getirmiştir.

Primordializm kavramı, derin bir biçimde hissedilen bağlılıklara işaret etmenin yanında etniyi akrabalıkla ilişkilendirir. Shills (1957) ise, asıl amacı köken ve akrabalıkla bağlantılı primordial bağları çağdaş bir devletin yurttaşlığıyla ilgili sivil bağlardan ayırt etmektedir.

Isaac bir etnik gruba üye olmak yoluyla edilen kimliği, “temel grup kimliği” olarak tanımlamakta ve bu kimliğin kişinin bedeni, ismi, ait olduğu grubun kökenleri ve tarihi, ulus, grup veya kabile ilişkileri, dil, din, kültür ve doğum yerinin coğrafyası/topografyası ile oluşturulduğunu açıklamaktadır (Thompson, 1989).

Isaacs’a (1998) göre kişinin doğuştan edindiği etnik kimlik; fiziksel özellikler, isim, içinde doğduğu topluluğa üyelik, bu topluluğun tarihi, dini, dili, kültürü ve coğrafyası olmak üzere sekiz değişken tarafından belirlenir ve hayat boyu değişmez.

Primordialist yaklaşımın temsilcilerinden Shaw ve Wong ise gruplar arasındaki bağlılık bilincinin eski çağlarda hayatta kalabilmenin önemli bir koşulu olan akrabaların tanınmasının bir ürünü olduğunu ve genetik olarak insanlarda kodlandığını ileri sürmektedir (Young, 1993).

4. BÖLÜM: ARAŞTIRMA YÖRESİNİN TANITIMI

4.1. PREŞOVA VADİSİ HAKKINDA COĞRAFI BİGİLER

Preşova Vadisi'ndeki etnik topluluklar arası ilişkilerden kaynaklanan sorunların araştırılması için, öncelikle bu bölgenin coğrafi konumunun ve tarih boyunca yaşanan gelişmelerin değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Preşova, Buyanots ve Medvece Belediyeleri Sırbistan Cumhuriyeti'nin güneyinde yer alır, Kosova ile Dukagjin Vadisi'ne sınırı bulunmaktadır. Sırbistan, Makedonya ve Kosova üçgeni arasında yer alan bölgenin büyük bir kısmını, Sırbistan'ın güneyi ile Kosova Anamoravas, Kosova'nın merkez bölgesi ve Makedonya'yla bağlayan ana otoyol ve demiryollarının içinden geçtiği dağlık bölgeler oluşturmaktadır. Preşova şehri, kuzeyde Buyanots ve Vranje, güneyde Kumanova ve Üsküp, batıda ise Gilan ve sonrasında tüm Kosova'yla bağlanan bir coğrafi düğümü teşkil etmektedir. Preşova şehri E – 75 otobanının 5 km batısında ve Preşova ile Gilan'ı bağlayan M – 25.2 otoyolunun da güzergahı üzerinde bulunmaktadır. Ulaşımına uygun konumu, şehrin ekonomik gelişiminin esasını oluşturmaktadır. Şehrin bulunduğu bölgeden en önemli altyapı koridorları olan Belgrad – Niş – Üsküp demiryolu ve karayolu ulaşımı yolları, 1888 yılında inşa edilen Belgrad – Üsküp – Selanik demiryolu geçmektedir (Qazimi, 2010). Bu iki önemli rota Avrupa'yı Ege Denizi'yle bağlamaktadır (Kelmendi, 2006).

Şekil 1. Sırbistan Haritası

Preşova Vadisi'nin nüfusunun ekseriyetini Arnavutlar oluşturmaktadır. Arkeolojik, antropolojik, kültürel – tarihsel, dilsel, etnolojik veriler Preşeva vadesinin antik dönemden itibaren Dardania (Kosova) Bölgesi'nin bir parçası olduğunu

kanıtlamaktadır (Kelmendi, 2006). 2002 yılında yapılan nüfus sayımına göre Sırbistan'da nüfus yaklaşık 7.300.000'dir, en kalabalık şehir ise Belgrad (yak. 1.200.000) şehirdir. Nüfusun yüzde 83'ü Sırp, diğer önemli etnik gruplar: yüzde 4 Macar, yüzde 2 Boşnak, yüzde 1,5 Roman, yüzde 1 Yugoslav, yüzde 1 Karadağlı (House, 2007). Preşova Vadisi'nin toplam nüfusu 86.822 dir: 57.595 Arnavut (%58), 24.929 Sırp (%37) ve diğer (%5) bu nüfusu oluşturmaktadır. 2002 yılındaki sayıma göre Preşova Belediyesi nüfusunun %90'ı, Buyanots Belediyesi nüfusunun %55'i ve Medvece Belediyesi nüfusunun sadece %26'sı Arnavuttu.

4.2. PREŞOVA VADİSİ'NİN TARİHİ

Bölgedeki tarihi gelişmelerin dinamizmi ve toprak iddiası meselelerinin günyüzüne çıkması ile halkın siyasi iradesinin yönlendirilmesine ilişkin çabalar, Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. yüzyılda yaşanan kurumsal reformlar çerçevesinde olagelmıştır. Jeopolitik gelişmelerin yaşandığı bu dönemde Preşova Vadisi farklı iktidarların hükümdarlığı altına girmiş, dolayısıyla organize isyanlar olmuş ve İkinci Cihan Harbi kapsamında farklı askeri yapılanmaların oluşturulması söz konusu olmuştur. 1864 yılındaki kurumsal reformlar yasasına istinaden, Osmanlı İmparatorluğu'nda vilayetler feshedilmekte yerlerine yeni vilayetler kurulmaktaydı. Türkiye'nin Balkanlar ayağında üç vilayet kurulmuştu, bunlar İşkodra, Manastır ve Yanya vilayetleriydi. 1868 yılında bunlara Kosova Vilayeti de eklendi. Kosova Vilayeti'nin ilk başkenti Prizren'di, akabinde 1875 yılında Priştine ve son olarak 1888 yılında Üsküp, vilayetin başkenti olmuştur. Başkenti Üsküp olan Kosova Vilayeti 1888 yılından itibaren altı sancağa ayrılmıştır: Üsküp, Priştine, Prizren, İpek ve Novi Pazar. Preşova Bölgesi, Priştine Sancağı'nın bir parçasını teşkil ediyordu (Rahimi S. , 2001). Prifit'ye (2002) göre, Berlin Kongresi'nde alınan kararla Osmanlı'nın Balkan Yarımadası'ndaki iktidarının bir kısmı korundu, Kongre kararları, Arnavutların Düvel-i Muazzama ve Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik öfkelerini daha da arttırmıştır, öyle ki Arnavutlar topraklarının parçalanmasına karşı savaşı başlatmışlardır, birliğe bağlı otoriteler Kumanova ve Preşova'ya da yayılmaktaydı. Preşova kendi temsilcileri vasıtasıyla Prizren Birliği'nde temsil edilmekteydi. Preşova nahiyesini Şeyh Maksut Efendi temsil etmekteydi. Berlin Kongresi kararları sonucundan Preşova Türk iktidarının altında kalmaktaydı (Selimi, 1991). Bu yeni şartlarda, Preşova kurumsal, ekonomik ve kültürel bir merkez olarak gelişmeye başlamıştı. Priştine Sancağı'nın bir

parçasını teşkil etmekteydi ve bu durum 1912 yılında dek devam etti (Trifunovski, 1951).

Preşova Arnavutları 1910 yılındaki olaylarda aktif rol almışlardır. Gilan, Preşova ve Kumanova kazalarının ayaklanmalarının merkezi Karadağ bölgesiydi (Rahimi S. , 1978). İdriz Seferi önderliğindeki Gilan, Preşova ve Kumanova ayaklanmaları kapsamında bu hareket Kaçanik Derbendi'ndeki savaşa katılmıştı (Shala, 1990). Birinci ve İkinci Cihan Harbi döneminde Preşova zor durumdaydı. Birinci Cihan Harbi esnasında tüm Arnavut toprakları, komşu ülkeler ile Düvel-i Muazzama arasında adeta bir savaşlar ve istilâlar arenasına dönüşmüştü. 1915 yılında Arnavut toprakları Avusturya – Macaristan ve Bulgaristan tarafından istilâ edildi. Preşova ve bölgesi de Bulgar istilâsı bölgesinde bulunmaktaydı. Arnavut Devleti dışında kalan tüm Arnavutlar gibi, Preşovalı Arnavutlar için de savaşların sonra ermesinden sonraki dönem bir özgürlük değil, ancak bir iktidar değişimini teşkil etmekteydi. Böylelikle Preşova, Sırp – Hırvat – Sloven Krallığı'nın iktidarının altına girmiş, kurumsal açıdan ise Üsküp ve Kumanova Bölgesi Jupası'na bağlanmıştı. 1929 yılında Yugoslavya Krallığı'nın banovinalara ayrılmasıyla Preşova, merkezi Üsküp'te bulunan Vardar Banovina'sı sınırlarında kalmıştır (Stancei, 2007).

İkinci Cihan Harbi bu bölge meselelerinde daha önemli bir yer tutmaktadır, zira bu dönem bir özgürlük ve özgür irade sürecini teşkil etmektedir. Bu dönemdeki en büyük darbe ise, Kosova'nın özgür iradeyle kendi kaderini tayin etme sürecine yönelik siyasi entrikalarla yapılan manipülasyon sayesinde yapılmıştır. İkinci Cihan Harbi yılları esnasında birçok siyasi ve askeri süreç çözümlenemeyen Kosova meselesini daha yeni ve daha güçlü bir şekilde aydınlatmıştır. Kosova'nın büyük kısmı (Doğu Kosova, Kaçanik, Kumanova, Üsküp ve diğer bölgeler) Bulgar istilâsı altındaydı (Malcolm, 2001). İtalyanların hükümdarlığı altındaki Arnavutluk ile birleşmesi tesadüf değildi. Yugoslavya ve Arnavutluk komünist partileri ve onlar tarafından yönetilen siyasi hareketler, Tito'nun önerisine istinaden, Kosova meselesi konusunda birbirlerini yıpratmama kararı aldılar. Kosova'nın devletsel ve siyasi statüsünün savaşın ardından Arnavut halkının özgür iradesi ile çözülmesi hususunda mutabık oldular. Kosova Milli – Özgürlük Konseyi Konferansı (13.12.1943 – 02.01.1944), Kosova meselesinin çözümü hakkındaki en doğru kararın Kosova'nın Arnavutluk'la birleşmesi olduğunu

beyan etmişti. Yugoslavya Komünist Partisi bu açıklamayı aceleci bir davranış olarak değerlendirse de, Arnavutların kendi kaderlerini tayin etme hakkını inkâr etmiyordu. Tüm bunlar, uluslararası toplum temsilcilerinin Kosova meselesindeki müdahaleleri ile hüviyetlerini kanıtlıyordu. Prizren’deki “mecliste”, bir askeri vesayet ve dizginsiz terör şartlarında düzenlenen Kosova Milli – Özgürlük Konseyi’nin ikinci konferansı (Temmuz, 1945), görünürde kendi özgür iradesiyle, ancak gerçekte büyük bir baskı altında, Kosova’nın bütünsel olarak değil tam bir özerklik mahiyetinde Federal Yugoslavya kapsamındaki Federal Sırbistan’a dahil olmasına ilişkin karar aldı. “İşbu karara istinaden, Sırbistan ‘Halk Konseyi’ Başkanlığı, 3 Ekim 1945 yılında ‘Kosova – Metohiya Özerk Bölgesi’nin kurulmasına ilişkin kararı onaylamıştır. Bu kanun kapsamında, bu onaydan iki gün önce ‘Voyvodina Özerk İli’ de kurulmuştur (Malcolm, 2001).”

Bu denli doğal olmayan bir karar tarihi Kosova meselesini nihai olarak çözmekten uzak olmakla birlikte, soruna farklı boyutlar da kazandırmıştır. Bu karar, Kosovalıların “özgür iradesine” yönelik dogmatik anayasal vesayetine bir esas teşkil etmiştir. 1946 Anasası’yla Yugoslavya Arnavutlarının, İkinci Cihan Harbi öncesinde sahip olmadıkları azınlık konumları belirlenmişti. 1947 yılındaki kadastro evraklarında Kosova Cumhuriyeti’ne bağlı olan ve Doğu Kosova olarak da bilinen Preşova Vadisi (Preşova, Buyanots, Medvece), Yugoslav komünistler tarafından adaletsizce paylaşıldı, dahası bahse konu üç belediye Sırbistan’a bağlandı (Latifi, 1997). Hiçkimse bu topraklarda yaşayan Arnavutların siyasi iradesini sormaya tenezzül dahi etmedi. Bu yaşananların sonucunda uluslararası yapı bünyesinde savaşılan Preşova Vadisi’nin silahlı yapılanmaları, Abdulla Kraşnitsa, Selim Selimi ve diğerlerinin başını çektiği bir “elit” siyasi sınıfa dönüştü. Bu savaş gazileri LÇN (Ulusal Özgürlük Savaşı)’dan ortaya çıkan ve Preşova Vadisi’nin toplumsal yaşamını yeniden düzenlemeye gayret eden kurumlara “entegre” olma yolunda çaba sarfettiler. Okulların ve kamu kurumlarının kurulmasına büyük destek verildi. Bahse konu eski LÇN (Ulusal Özgürlük Savaşı) askerlerinin önemini yeniden vurgulamak amacıyla Preşova’da kurulan ilk Arnavut okulu hakkında bir detaya değinmekte fayda vardır. “Yukarıda da belirtildiği üzere, Preşova’daki ilk Arnavut okulu 7 Şubat 1945 yılında açılmıştır. Okulun açılışı Abdulla Kraşnitsa tarafından ünlü öğretmen ve vatanperver Abdullah Velii’nun mülkiyetindeki ‘Letafet’ konağında gerçekleşmiştir (Qazimi, 2010).” Savaştan çıkmış olan halkı toparlamada

sorunların yaşandığı bu bölgede, ilerleyen yıllarda özellikle siyasi bakımdan durumlar daha da kötüleşecekti. Arnavutların kitlesel şekilde sürgün edilmeleri politikası bu dönemlerde de aynı tempoyla devam etti. Rankoviç döneminin ardından (1966), Sırp devletinin siyasi kurumlarına yönelik hakimiyet hakkını kaybetti, Arnavutlara ise açıkça rahatsızlıklarını ifade etme imkânı tanındı. Bu durum, Arnavutların rahatsızlıklarını dile getirme amacıyla 1968 yılında düzenledikleri gösterileri beraberinde getirdi. Bu gösterilerde Kosova'nın tüm eski Yugoslavya ülkeleri gibi eşit statüye sahip bir cumhuriyet olması talep edildi. Preşova Vadisi Arnavutları da bu gösterilerin bir parçasıydı ve açıkça Kosova'yla birleşme taleplerini ifade etmişlerdi (Qazimi, 2010). Yaşanan bu olaylarda görünen siyasi bilinç, pek tabi ki Arnavutça dilinde eğitim veren okulların açılması, Belgrad Üniversitesi'nde devam edilen lisans eğitime hazırlıklar ve oradaki talebe yapılanmalarının neticesiydi. Sosyalist Kosova İli Meclisi'nin 18 Ekim 1969 yılında aldığı karara istinaden 1970 yılında Priştine Üniversitesi'nin kurulması, sadece Arnavutların asırlık talebine ilişkin bilincin gelişimine etki etmekle yetinmeyip, bunun yürürlükte olan uluslararası kanunlar kapsamında kimlikleşmesine ve Kosova Arnavutları meselesinin uluslararası bir boyut kazanmasına vesile olmuştur.

Preşova Vadisi Arnavutları da bu yaşananlara sessiz kalmayıp 1981 gösterileriyle kendi siyasi iradelerini gösterdiler. Yosip Broz Tito'nun ölümüyle, uluslararası Yugoslavya projesi Sırp milliyetçiliği ve Sırpların Yugoslavya'yı Sırplaştırma projesi tarafından açıkça tehdit edilmekteydi. Bu tehdit, Slobodan Miloşeviç'in 28 Haziran 1989 yılında Priştine yakınlarındaki Gazimestan'da Kosova Savaşı'nın 600. yıldönümü vesilesiyle düzenlediği konuşmayla zirve noktasına ulaşmıştı. 1991 ve 1992 yılları esnasında eski Yugoslavya Arnavutlarına yönelik devlet baskısı farklı yöntemlerle dramatik bir şekilde artmıştı. Göstericilerin dövülmeleri, öldürülmeleri, kaçırılma olayları, yasal olmayan tutuklamalar, siyasi muhaliflerin hapsedilmeleri, Sırp ve Kosova şirketlerinin siyasi kurgulamalar neticesinde birleşmeleri, işçilerin kitlesel olarak işlerinden kovulmaları gibi olaylar, bölgede etnik temizlik yapmayı amaçlayan bir pan – milliyetçi Sırp projesinin uygulanması çabalarıydı. Bu dönemde Doğu Kosova, Preşova, Buyanots ve Medvece Arnavutları, Kosova siyasilerinden ve Kosova'nın egemenliği ve bağımsızlığına ilişkin referandumdan ilham alarak, Kosova'yla birleşme hakkına sahip olmak kaydıyla Preşova Vadisi'nin bölgesel, siyasi ve kültürel özerkliği referandumunu oyladılar (Latifi, 1997; Malcolm, 2001; Bugajski J. , 2006).

Kosova Savaşı'nın tamamlanması ve akabinde Kosova'nın yönetilmesine değin uluslararası hamilik kapsamında bir sistemin kurulmasıyla, Arnavut meselesine yönelik şiddet çözüme ulaştırılamamıştır. 2000 yılında Preşova Medvece ve Buyanots Kurtuluş Ordusu (UÇPMB), bu bölge Arnavutlarına yapılan sistematik ayrımcılığa nihai olarak bir son vermek ve tarihi iradelerini dile getirmek amacıyla sahneye çıktı. Arnavut tarafı, uluslararası toplum ve Belgrad tarafından Arnavutların sorunlarını siyasi yollarla çözme amacıyla imzalanan Konçul Anlaşması'ndan (Marrveshja e Konculit) günümüze 15 yıl geçti. Anlaşmayla belirlenen Arnavutların haklarının gerçekleşmesine değin herhangi bir değerlendirme yapılmamasına rağmen, çok sayıda toplumsal ve ekonomik sorun ve Sırp hükümetinin sistematik baskıları bu bölgedeki hayatı yaşanmaz hale getirmiş ve pasif bir nüfus azalımının yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

4.3. TOPLUMUN SOSYAL DİNAMİKLERİ

4.3.1. Preşova Bölgesi'nden Göçün ve Sebepleri

Preşova Vadisi ya da bir diğer ismiyle Doğu Kosova, Kosova'nın Arnavut topraklarının doğusundan, Kumanova'nın kuzeyi ile Niş'in güneyine dek bir alanı kapsamaktadır. Bu son derece önemli jeostratejik bölge Preşova, Medvece, Buyanots, Vraya ve Leskovtsi belediyelerini kapsamaktadır. Bu belediyeler toplamda 1249 km²'lik bir alanı kapsamaktadır. Belediyeler bünyesinde 100 binden fazla insanın yaşadığı 139 yerleşim yeri mevcuttur ve nüfusun ekseriyetini Arnavutlar oluşturmaktadır.

Söz konusu belediyelerin bölgesel alanlarında da görüldüğü üzere, geçmişte olduğu gibi günümüzde de buralarda daimi bir toplumsal dinamizm mevcuttur. Ancak, bu Arnavut topraklarını daha da dinamik kılan husus ise kurumsal olarak Kosova topraklarının bir parçası olan bu üç belediyenin, halkın iradesine sorulmaksızın zorla Sırbistan'ın bir parçasına dönüştürülmesiyle yaşanan kurumsal değişikliktir. Bu olaylar, siyasi ve bölgesel amaçlarla nüfusun sayısını değiştirmeyi amaçlayan, dönemin Yugoslav iktidarının hegemonyacı politikalarının tezahürüydü. 1947 yılında, Kosova'nın doğal bir parçası olarak bu bölge Arnavutların siyasi iradelerini kanıtlamak maksadıyla türlü yapılanma şekillerine üyeydiler. Bu dönemden itibaren toplum son derece dinamik bir hüviyete sahipti, bir kısım Arnavut rejimden duydukları rahatsızlığın neticesinde atayurtlarını bırakıp daha adil bir yaşam kurma amacıyla başta Batılı ülkeler olmak üzere pek çok ülkeye göç etme kararı aldı. Arnavut toplumu her dönemde bu tür

olaylarla karşı karşıya kalmıştır, bu nedenle dönemin Yugoslav hükümetinin farklı baskılarına karşı atayurdunun terk edilmesi toplumda normal bir hareket gibi görülmeye başlamıştı. O dönemlerde aynı zamanda evlere baskınların düzenlenmesi, insanların takip edilmeleri, tutuklanıp hapse atılmaları, işlerinden kovulmaları da normal olaylar gibi algılanmaktaydı. Toplumun bir diğer kısmı ise siyasi olarak organize olmuşlardı ve siyasi rahatsızlıklarını sürekli olarak farklı protestolar, gösteriler ve siyasi hareketlerle göstermekteydiler. Tüm bu sebepler Preşova Vadisi Arnavutlarındaki toplumsal gelişmelerin sürekli olarak değişime uğramalarına sebebiyet vermektedir.

Balkanlara siyasi plüralizmin gelmesi bu durumu değiştirmedir. Buna rağmen Kosova, Makedonya ve Preşova Vadisi Arnavutları 90'lı yıllarda referandum gibi halk plebisisti yöntemleriyle rahatsızlıklarını ifade etti, ancak bunlar ne yerli ne de uluslararası unsurlar tarafından tanınmadı. Preşova, Medvece ve Buyanots Arnavutları da bu yöntemlerle rahatsızlıklarını dile getirdiler, ne var ki onların da siyasi iradesi hiçbir zaman tanınmadı. 2001 yılında bu bölge Arnavutları, bir kez daha rahatsızlıklarını ifade etmek üzere, bu defa kendilerini dahi feda etme gibi büyük bir bedeli göze alarak inkâr edilemez haklarını elde etmek amacıyla Sırp iktidarına karşı askeri olarak organize oldular. Savaşın ardından, taraflar arasında anlaşmanın imzalanmasının akabinde oluşan durum ve bu anlaşmadan doğan şartların Sırp iktidarı tarafından uygulanmaması Arnavut vatandaşların huzursuzluğunun artmasına neden oldu. Bu huzursuzluk sonraları atayurdunu terketmeleriyle sonuçlandı.

Preşova Vadisi günümüzde de pek çok zorlukla karşı karşıyadır. Bu zorlukların net bir çözüme ulaşmaması vatandaşların ümitlerini yitirmelerine neden olmuştur. Dahası okul kitaplarının yetersizliği, müfredat sorunu, yüksek eğitim imkânının olmayışı gibi eğitim sorunları, Sırbistan'ın güneyindeki Arnavut vatandaşların zihninde büyük soru işaretleri yaratmıştır. Bu bölge Arnavutlarının karşılaştıkları bir diğer büyük sorun ise sağlık alanında yaşanmaktadır. Preşova Vadisi bünyesindeki üç belediyede temel sağlık hizmetlerinin yanı sıra özel sağlık hizmetlerinin eksikliği vatandaşların hayatını son derece zorlaştırmaktadır. Öyle ki, vatandaşlar ciddi bir sağlık sorunu yaşadıklarında gerekli sağlık hizmetlerini alabilmek için onlarca kilometre yol kat etmek zorundadırlar. Sırp Hükümeti ve Parlamentosu kararıyla, Anayasa Mahkemesi'ne sahip

olma hakkı Preşova Belediyesi'nden alınmıştır. (Arnavut Ulusal Azınlığı Ulusal Konseyi'nin Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı'nın uygulanmasına değin Rapor, Aralık 2013, Buyanots, 5). Ağır ekonomik şartlar, diplomaların kabul edilmemesi, yeni işyerlerinin açılmaması, yerel fabrikaların kapatılması, tarımın gelişmemesi gibi unsurlar halihazırda vahim olan genel tabloyu daha da vahim hale getirmektedir.

Sırp Hükümeti'nin Sırbistan'ın güneyindeki üç Arnavut belediyesine yönelik uyguladığı siyasi, ekonomik, sosyal, eğitimsel, kültürel ve sağlık alanındaki ayrımcılık geleceğe yönelik umutların tükenmesine neden olmuş ve Arnavutların Kosova'nın ve Arnavutluk'un farklı bölgeleri ile gelişmiş Batı ülkelerine göç etmelerine yol açmıştır. Sırp Hükümeti, Arnavut etnisitesi ile olan ilişkilerini oldukça kötüleştirmiş ve Arnavut vatandaşlarının zihninde korku ve güvensizliği aşılama amacıyla sistematik şiddet ve terör faaliyetlerine devam etmiştir. Çatışmaların üzerinden 10 yıldan fazla bir süre geçmiş olmasına rağmen bu üç belediyede halen korku ve güvensizlik varlığını hissettirmektedir. Bu bağlamda Buyanots dağlık bölgesinin üzerinde, Medvece Belediyesi yakınlarında ve Şeyh Ovası olarak bilinen Preşova şehrine yakın bölgede yer alan Sırp askeri üsleri, halkı sürekli olarak rahatsız eden unsurlara birer örnektir. Bu durumun en uç örneği ise Buyanots şehrine 7, Kosova sınırına 15, Makedonya'ya ise 30 km mesafedeki Cepotin askeri üssüdür. Silahlı Sırp güçlerinin olağanüstü boyutlardaki mevcudiyeti, muazzam sayıdaki Sırp askeri ve mühimmatı ile savaşa girecekmiş gibi sürekli hazır olmaları, Preşova Vadisi vatandaşlarına korku salmakta ve güvensizlik hissi yaratmaktadır. Bu bölgede yaşayan Arnavutların hayati bir dizi sorununun çözüme kavuşturulmasına ilişkin Belgrad'ın siyasi bir iradesinin olmayışı, Arnavutları uluslararası hukuk tarafından taahhüt edilen Arnavut etnisitesinin muhafazası bağlamında farklı barışçıl alternatifler aramaya itmiştir.

Sırp Bölgesi'ndeki Arnavut vatandaşların güvenlik ve özgürlük gibi iki temel hakkı yitirmesi, bu vatandaşların sistematik olarak yok olması anlamına gelmektedir. Arnavut bireyler böyle olumsuz bir durumla karşı karşıyadır. Ancak, günümüzde Preşova'da karşı karşıya kalınan tüm zorluklara rağmen, vatandaşlar bu sorunların çözüme kavuşması konusunda geri adım atmamakta ve tünelin sonundaki ışığı kararlılıkla aramaktadır.

4.3.2. Toplumun Önemli Unsuru Olarak Din Yapı

Preşova Vadisi Arnavutlarının ekseriyeti İslâm dinine mensuptur, daha küçük bir kısmı ise Katolik, Ortodoks ve Bektaşî'dir. Preşova Vadisi'nde 50'den fazla cami, 5 Ortodoks kilisesi, bir türbe ve bir tekke mevcuttur. Preşova Vadisi'ndeki dini yaşam, Kosova ve Sırbistan İslâm Birlikleri olmak üzere vadede mevcut olan iki İslâm Birliği tarafından tertiplenmektedir. Preşova ve Buyanots İslâm Birliği Meclisi, müftülüğün Priştine'yle olan ilişkilerini düzenleyen bir anlaşmaya göre Kosova İslâm Birliği'nin alt şubeleri gibi faaliyet göstermektedirler. Preşova, Buyanots ve Medvece İslâm Birliği ise ayrı bir yönetmeliğe sahip olup, bu yönetmelikte kurumun bağımsız olduğu ve faaliyetlerini bu şekilde yürüttüğü belirtilmektedir.

Aynı zamanda Sırp Devleti kapsamında din dersi de ilkokul ve liselerde seçmeli ders olarak okutulmaktadır. Preşova Belediyesi bünyesindeki ilkokul ve liselerde din dersi uygulaması 2001/2002 eğitim yılından itibaren başlamıştır. Bu okullarda din dersi veren öğretmenler, Preşova İslâm Birliği Meclisi tarafından atanmaktadır. "İlmuddin" din dersi öğretmenleri, eğitim süreci kapsamında diğer okul öğretmenleriyle eşit şekilde nitelendirilmektedir. Öğrenciler, Preşova İslâm Birliği Meclisi tarafından aslından Arnavutçaya tercüme edilen ve Meclis tarafından yayınlanan kitaplarla ders görmektedirler. "İlmuddin" din dersi kapsamında ilkokullarda toplam 10 ilahiyatçı, genel lise ve teknik meslek lisesinde ise 3 profesör görevlidir. "İlmuddin" dersi seçmeli ders olduğundan, ilkokul birinci sınıf öğrencileri için kararı ebeveynler vermekte, ilkokul 5. sınıf ve lise öğrencileri ise bireysel olarak karar vermektedirler. Genel kanıya göre din dersleri Preşova Belediyesi'nde genç nesillerin eğitim ve öğrenimine son derece olumlu katkı sağlamaktadır.

Diğer dini topluluklar ise dini yapılanmalarını kendi dini merkezleriyle daimi irtibat halinde olarak düzenlemektedirler. Başka bir dine mensup olan Arnavut vatandaş olmadığından, bölgede yaşayan Ortodoks vatandaşların tamamının Sırp azınlığı olduğunu söyleyebiliriz. Ortodoks vatandaşlar kendi dini düzenlemelerini Vranje'deki merkezlerinin direktifleriyle gerçekleştirmekte, dini vecibelerini ise bu üç belediyede bulunan ibadethanelerinde yerine getirmektedirler.

4.4. EĞİTİM ALANINDAKİ GELİŞMELER

4.4.1. Eğitim ve Dil

Bu bölge Arnavutlarının eğitimi çok daha erken dönemlerde başlamıştır, ancak kolektif ve kurumsal bir süreç olarak eğitim bölgenin Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti altına girmesi ve Arnavutların İslâmlaştırılmasıyla başlamıştır. Birçok araştırmacıya göre bölge insanının kitlesel olarak eğitim sürecine dahil olması, XIX. yüzyılın başlarında camilerin inşasıyla birlikte imamların halkı eğitme sürecini de üstlenmesiyle gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki eğitim dili, Osmanlıca’dır. Dini bir bakış açısıyla eğitilen bu talebeler, aynı zamanda Arnavutça eğitim kadrosunun birinci neslini teşkil etmekteydi. Günümüze kadar elde edilen bilgilere göre Preşova’daki ilk okul “İPTİDAİE” ismiyle 1892 yılında açılmış (Sulejmani, 2005), imamlar tarafından verilen derslerde eğitim Türkçe – Arapça dillerinde verişmiştir. Preşova’daki Türk okulları Osmanlı’nın Balkan topraklarından çekildiği tarih olan 1912 yılına dek faaliyetlerini sürdürmüştür. Sonrasında ise bu topraklardaki eğitim Sırpça devam etmiştir.

Preşova Vadisi’nde ilk Arnavutça okul 7 Şubat 1945 yılında Preşova’da açılmıştır. Okulun açılışını ünlü bir öğretmen ve bir vatanperver olan Abdullah Veliu’nun “Letafet” konağında Abdulla Kraşnitsa yapmıştır (Qazimi, 2010). Günümüzde Preşova Vadisi’nde toplam 12 ilkokul, Arnavutça eğitim veren üç lise ve Medvece Belediyesi lisesinde Arnavutça eğitim veren bir sınıf mevcuttur. Preşova Belediyesi’nde Arnavutça eğitim veren 7 ilkokul ve iki lise, Buyanots Belediyesi’nde ise Arnavutça eğitim veren 4 ilkokul ve 1 lise mevcuttur. Preşova, Buyanots ve Medvece Arnavutlarının Arnavutça eğitim veren bir lisans eğitimi kurumu bulunmamaktadır. Buyanots’ta 2011 yılında, Ulusal Konseyi’nin ve uluslararası toplumun talebiyle Subotitsa Üniversitesi kapsamında İktisat dalında bir bölüm açılmıştır (Arnavut Ulusal Azınlığı Ulusal Konseyi’nin Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı’nın uygulanmasına değin Rapor, Aralık 2013, Buyanots, 3). Preşova Vadisi’nde her yıl 1000’e yakın öğrenci mezun olmakta, bunların birçoğu da eğitimlerine Priştine, Tiran ve Kalkandelen’de devam etmektedir. Ayrıca Türkiye Bursları programı kapsamında her yıl 4 – 6 öğrenci kotası sayesinde öğrencilere Türkiye’nin farklı şehirlerinde eğitim imkânı sunulmaktadır.

Eğitim alanındaki sorunlar başlıca Arnavutça eğitim verilen okullarda yaşanmaktadır. Problemlerin başında ise, okul kitaplarının eksikliği gelmektedir. Örneğin, ilkokul ve liselerde tarih dersi için hiçbir eğitim kitabı bulunmamaktadır. Halihazırda kullanımda olan kitaplar ise 1992 yılında yayınlanmalarına onay verilen ve 1995 yılında Arnavutça'ya çevrilen kitaplardır (Zylfiu, 2015).

İlkokul öğrencileri için, pek çok ders için okul kitapları ve el kılavuzları tedarik edilmemiştir. Liselerde ise öğrencilerin Arnavutça diline uygun tek bir ders kitabı dahi bulunmamaktadır. Şimdiye dek bu pek hassas sorunun çözümündeki dinamizm, Preşova Vadisi'ndeki Arnavut öğrenciler açısından bu sorunun uzun bir süre daha devam edeceğini göstermektedir. 2015 yılında Kosova Eğitim Bakanlığı Preşova Vadisi'ndeki ilkokul öğrencileri için ders kitaplarını ücretsiz hediye etmiştir, ancak bu kitaplara 1 Eylül 2015 tarihinden itibaren gümrük noktalarında el konulmuştur. Bu tür kitapların öğrencilere ulaştırılmasına Sırbistan Hükümeti müsaade etmemektedir. Arnavutça okul kitaplarının muazzam seviyede eksikliğini hissedildiği bu durumda, anayasanın “eşit imkânlar” ilkesi Arnavut öğrenciler için gerçekleştirilememektedir ve bu bağlamda öğrenciler yaşlılarıyla aynı seviyede olamamaktadır. Arnavutça eğitim veren okullar geçmişte Priştine'deki yayınlarla desteklenmiştir. Bir milletvekili gazetecilerle bir röportajında Sırpça eğitim veren okulların ilk dört sınıfının tüm kitaplarının ücretsiz tedarik edildiği, Arnavutça eğitim veren okullarda ise sadece ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf okuma kitapları ile birinci ve ikinci sınıflar için Sırp dili kitapları ve “Çevremiz” dersi kitabının ücretsiz olarak tedarik edildiğini ileri sürmüştür (Telegrafi, 2014).

Preşova vatandaşlarının karşılaştığı bir diğer sorun da Kosova Cumhuriyeti Üniversitesi'nde eğitim gören öğrencilerin diplomalarının tanınmamasıdır. Preşova Vadisi gençleri Makedonya ve Arnavutluk'taki diğer üniversitelere kıyasla en çok Priştine Üniversitesi'nde eğitim görmektedir. Kosova ve Sırbistan arasında iki ülkenin diplomalarının tanınmasına ilişkin anlaşmanın sağlanmasına rağmen, Sırbistan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi bu anlaşmayı kabul etmemiştir. Bu kararın ardından, diplomaların tanınmaması meselesi yeniden sorun teşkil etmiştir. Ayrıca bu bağlamda Makedonya ve Arnavutluk ile diplomaların karşılıklı tanınmasına ilişkin anlaşmanın

olmasına rağmen bu doğrultudaki uzun süreçler de özellikle belirtilmelidir. Tüm bu argümanlar göz önünde bulundurulduğunda okul kitapları, Arnavutça eğitim veren okullardaki müfredat ve diplomaların tanınmaması ile ilgili sorunlarının çözülmesine ilişkin Sırbistan'ın irade göstermediği söylenebilir. Çoğunluğu Arnavutların oluşturduğu bu yerleşim yerlerine yönelik ayrımcılık yaparak Sırbistan ancak bu sorunların daha da derinleşmesine neden olmakta ve yeni sorunlar oluşturmaya çaba sarf etmektedir.

Arnavutça anadil konusuna gelince, anadilin Sırbistan sınırları içerisinde tüm milli topluluklar tarafından kullanılması Sırbistan Anayasası'nın taahhüdündedir. Ancak, Preşova Vadisi'nde bu anayasal hak seçici şekilde uygulanmaktadır. Vatandaşların Preşova, Buyanots ve Medvece Belediyeleri ile resmi iletişimi ekseriyetle Sırpça olarak gerçekleşmektedir. Bu bağlamda yazılı iletişimin genelde Sırpça, sözlü iletişimin ise muhataplara bağlı olmak kaydıyla ekseriyetle Arnavutça gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Arnavutçanın üç Arnavut belediyesinde tamamen uygulanmasına ilişkin sorunlar hakkında, Arnavut Ulusal Konseyi yetkilisi Kuytim İsmaili şunları ifade etmektedir: “Yerel yönetimler Arnavut vatandaşlarla iletişimini, çalışmaları esnasında Arnavutça dilini kullanan kimi çalışanların haricinde, genelde Sırpça gerçekleştirmektedir. Ancak, bu bir çözüm değildir. Bu bağlamdaki iradelerinin dışında, belediyelerin günümüzde artık bir tercüme departmanı kurmaları gerekmektedir, bu sistem Arnavutça olarak resmi iletişimin kurulması bakımından son derece verimli bir mekanizma olacaktır.” Merkezi yönetim kurumları başta olmak üzere diğer kurumlar da anadilinin kullanılması konusunda Arnavutlara yönelik ayrımcılık yapmaktadırlar. Örneğin, tüm bakanlık kurumları, mahkemeler ve diğer kurumlar iletişim dili olarak sadece Sırpça'yı kullanmaktadır. Bu bağlamda Arnavut Ulusal Konseyi yetkilisi İsmaili'nin şu açıklaması özellikle göz önünde bulundurulmalıdır: “İçişleri Bakanlığı'nın tüm hizmetleri sadece Sırpça sunulmaktadır, aynı durum mahkemeler, devlet kurumları ve kadastro, vergi kurumu, posta, istihdam kurumu, sağlık hizmetleri merkezi gibi hizmetleri kapsayan kurumlar için de geçerlidir. Merkezi düzeyde en önemli kararların yayınlandığı devlet organları tarafından devamlı olarak Arnavutça yayınlarda aksaklıklar yaşanmaktadır. Yasaların resmi olarak tercümesi yapılmadan Arnavutça'nın resmi iletişim dili olarak uygulanması zordur.”

Sırbistan'ın güneyindeki Arnavut belediyelerinin mevcut durumuna ilişkin gözlemlerden, hem eğitim hem de anadilin kullanılmasına yönelik benzer ayrımcıl politikaların uygulandığını anlamak zor değildir. Oysa bu haklar gerek Sırp Devleti'nin Anayasası'nda, gerekse tüm uluslararası hukuk ile konvansiyonlarında öngörülmektedir.

4.5. EKONOMİ

4.5.1. Ekonomik Özellikler ve Ekonomik Kalkınma

Bir toplumun mevcudiyeti için, ülke ekonomisi sürekli olarak üretici olmalıdır ve ancak bu şekilde mevcudiyetin devamı sağlanabilir. Ekonomik kalkınma alanında yatırımların yapılmaması bu bölge insanının işsizlik oranını arttırmakta, bu durum ise ahalinin Kosova'ya veya Batılı ülkelere göç etmelerine neden olmaktadır. Preşova, Buyanots ve Medvece'de ağır bir ekonomik durum hüküm sürmektedir. Bu bölgede vatandaşlar genelde küçük ve orta boy işletmeler açmış, ancak kapsamlı çapta yatırımlar gerçekleştirilememiştir. Bu durumun sonucu olarak özellikle son dört yılda yaşanan ekonomik buhranın neticesinde öğrenci sayısı 1500'e gerilemiş, bir zamanlar 10.000'den fazla ailenin yaşadığı Buyanots Bölgesi'nin dağlık köylerinde günümüzde sadece 16 aile kalmıştır. Bu bölgelere yönelik uygulanan ayrımcılık, kısa sürede halkın hızlı bir şekilde göç etmesini tetiklemiştir. Vadi halkının gelir kaynakları bireylerin belediye, okullar, polis ve adli organlardaki istihdamından sağlanmaktadır. Gelirlerin bir diğer kaynağı ise gurbetçilerdir. Preşova Vadisi'nde yaşayan Arnavutların Sırlara kıyasla nüfus oranları göz önünde bulundurulduğunda bölgedeki resmi kurumlarda istihdam edilen Arnavutların sayısının az olduğu görülmektedir. Örneğin, Preşova Belediyesi'ndeki polis sayısının %90'ının Arnavut, kalan %10'unun ise Sırp ve Roman olması gerekirken, belediye bünyesindeki polislerin %50'si Sırp, kalan %50'si ise Arnavut ve Roman'dır. Ayrıca özel sektör de son derece kısıtlı kapsamda faaliyet göstermektedir. Bu alanda başlıca 3 veya 4 personeli bulunan ve ekseriyeti aile bireylerinin oluşturduğu küçük şirketler bulunmaktadır. Orta boy işletmelerin sayısı oldukça azdır ve bunlar da belli sezonlarda nitelikli çalışma yürütebilmektedir. Bu işletmeler ancak Batılı ülkelere gurbetçilerin bölgeye geldiği dönemde daha büyük gelirler elde edebilmektedir. Büyük şirketler ise, yerel kurumların bu iş dünyası kategorisine cezbedici alan ve şartlar sunmasına rağmen bu bölgede mevcut değildir.

Doğal olarak bu kapsamdaki bir iş dünyası kategorisinin devletin müdahalesi olmadan gelişmesi imkânsızdır, şimdiye dek Sırp Devleti kapsamlı projelerin gelişmesi bakımından bu bölgeyi sorunlu olarak görmüştür.

Ekonomik alanda üç Arnavut belediyesine yönelik gayri ciddi yaklaşım, bu belediyelere yönelik öngörülen 8 milyon avroluk bütçe miktarında açıkça görülmektedir (Titulli, 2015). Bu toplam rakam belediye çalışanlarının maaşlarını ve diğer ek giderleri kapsamakta, kalan kısmı ise farklı alanlarda yatırımlar için kullanılabilir. Üç belediyenin nüfus sayısı göz önünde bulundurulduğunda bu rakam oldukça sembolik kalmakta, bu da belediyelerin ekonomik kalkınma konusunda elini kolunu bağlamaktadır.

Öyle ki, Preşova Arnavutlarının hayatını yaşanmaz kılan temel unsurun işsizlik olduğu söylenebilir; zira bu bölgedeki işsizlik oranı ülke genelindeki ortalama işsizlik oranının çok üstündedir. 2007 yılında ülke genelindeki işsizlik oranı her yüz kişiden 16'sı düzeyindeyken, Preşova Vadisi'nde ise bu oran 1000/428 idi. Devlet İstatistik Kurumu'nun verilerine göre Sırbistan'da 2002 yılında Preşova Belediyesi %62'lik işsizlik oranıyla ülke genelinde işsizliğin en yüksek olduğu belediyeler arasında sıralanmaktadır (Ejupi, 2008).

Preşova, Buyanots ve Medvece belediyeleri Sırbistan Cumhuriyeti düzeyinde en az gelişmiş belediyeler arasında yer almaktadır. Sırbistan Cumhuriyeti'nin 2007 – 2012 yılları bölgesel gelişim stratejisi kapsamında ülkeden 29 belediye sanayi gelişimi şartlarının eksikliği, gelişmemiş özel sektör, nitelikli özelleştirme sürecine sahip olmamaları ve yüksek işsizlik oranları göz önünde bulundurularak en az gelişmiş belediyeler olarak nitelendirilmiştir (Zylfiu, 2015). Bu 29 belediye arasında Preşova, Buyanots ve Medvece belediyeleri de yer almaktadır.

Bu sıralama esnasında ekonomik kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Bu bağlamda ekonomik kalkınma kriteri olarak kişi başı gelir ve işsizlik oranı esas alınmıştır (Sırbistan bölgesel gelişim stratejisi 2007 – 2012, Sırbistan Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, 21/07, 2007).

Bölgesel Gelişim Yasası'na göre ekonomik olarak gelişmemiş belediyeler, ülke genelindeki ortalama gelirden %75 daha az milli gelire sahip olanlardır. Üç Arnavut belediyesi bu kriteri taşımaktadır. Bu belediyeler 2005 yılında Sırbistan ortalamasının

sadece %19,6'sı kadar milli gelire sahip olmuşlardır (Ejupi, 225). Nüfusun %90'ını Arnavutların oluşturduğu Preşova Belediyesi ülke genelinden sadece %14,1 milli gelire sahip olmuştur (Sırbistan bölgesel gelişim stratejisi 2007 – 2012, Sırbistan Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, 21/07, 2007).

4.6. PREŞOVA VE BUYANOTSA BELEDİYELERİNDE SAĞLIK HİZMETLERİ

Preşova Vadisi kapsamındaki üç belediyede Miratoc, Leran ve Raintse köylerindeki sağlık noktaları bulunan sağlık ocağı; Rahovitse, Corrotitse ile Strezoc'taki ambulans noktaları ile Demiryolu İstasyonu'ndaki ambulans noktası haricinde hiçbir hastane bulunmamaktadır.

Bu devlet kurumunda (sağlık ocağında) 217 kişi istihdam edilmiştir, bunlardan 53'ü doktor, 43'ü tıbbi olmayan personel, diğer 3'ü ise maaşları yerel yönetim tarafından karşılanan personeldir.

Bir doğumevinin açılmasına ilişkin uzun yıllar süren talebin sonucunda 15 Temmuz 2015 yılında sağlık ocağı bünyesinde bir doğumevi açıldı. Ancak bu doğumevi de gerekli donanımına sahip değildir ve daha önemli sağlık sorunları söz konusu olduğunda vatandaşlar gerekli sağlık hizmetlerini alabilmek için onlarca kilometre yol kat etmek zorunda kalmaktadır. Sağlık ocağı müdürü Mitat Sahit bir röportajında doğal doğum olaylarında vatandaşın burada kaldığını, ancak müdahaleye ihtiyaç duyulması halinde hastanın hastaneye yönlendirildiğini belirtmiştir. Sahiti, aynı zamanda bu doğumevinin 10 – 12 yıl önce de açılabileceğini, ancak merkezi yönetim ve maalesef kimi yerel yönetim temsilcilerinin siyasi baskısı nedeniyle bunun gerçekleşemediğini ifade etmiştir (Titulli, 2015). Sağlık Bakanlığı bu kurumda 10 doğum ve kadın hastalıkları hemşiresinin istihdamına izin vermiştir. Kurum bünyesinde aynı zamanda üçü Preşova'dan olmak üzere 8 bayan jinekolog ile Vranje'den 4 ve Buyanots'tan 1 olmak üzere 5 doktor çalışmaktadır.

Dr.Nuhiu'ya göre bölgede sağlık alanındaki sorunlar çoktur. Bu durum şartların ve donanımın eksikliği ve sağlık alanındaki yerel gelişim politikaların yetersizliği noktalarında görülmektedir. Bunların sonucunda Preşova'da ancak temel sağlık

hizmetleri kısmen sağlanmış olup bir üst seviyedeki sağlık hizmetlerinin gelişmesine ilişkin adımlar ise atılmaktadır (Titulli, 2015). İlaç ve tıbbi donanım eksikliği sağlık ocağının acil durumlarda ciddi sıkıntılar yaşamasına neden olmaktadır. Buyanots Belediyesi'nde Tırnots, Klenike ve Bilaç'ta da noktaları bulunan Sağlık Ocağı faaliyet göstermektedir. Bu sağlık ocağının aynı zamanda Breznitse, Konçul, Muhovats, Nalastse, Samolitse, Lilantse, Spançevats ve Jbevats'ta da ambülans noktaları bulunmaktadır. Buyanots Sağlık Ocağı'nda, sağlık noktaları ve muayeneler de dâhil olmak üzere toplan 258 personel istihdam edilmiştir ve bunlardan 57'si doktordur. Buyanots Sağlık Ocağı, Preşova'dakine kıyasla daha iyi durumdadır çünkü Buyanots nüfusunun %40'ı Sırp'tır. Buyanots Sağlık Ocağı müdüresi Pediatri Uzmanı Lepa Yovanoviç, bu belediyede sağlık alanındaki hizmetlerin genel anlamda yeterli olduğunu, kurumda daha çok personel istihdamına, yeni tıbbi cihazlara ve acil yardım aracına ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir (Kordinus, 2015). Yukarıda belirtilen sorunlar dışında, Preşova ve Buyanots sağlık ocaklarının bir diğer sorunu da yenileriyle değiştirilmesi aciliyet arz eden eski tıbbi cihazlar ve personel eksikliğidir.

5. BÖLÜM: PREŞOVA VADİSİ STATÜSÜ VE POLİTİK SÜRECİ

5.1. MUTLU BİR BİRLİKTE YAŞAMA YA DA BİR DİĞER DEYİŞLE “BİRLİK VE KARDEŞLİK” HİKÂYESİNİN SONU

Eski Federatif Yugoslavya sınırları içerisinde çok kültürlü mutlu bir toplum idealizmi, diğer milliyetlerin üzerinden kendi milliyetçiliğini inşa edenler tarafından sürekli olarak dile getirilmekteydi. Özel kimlikleri öne çıkarıp bir topluluğun çıkarlarını geliştirme amacıyla olan hareket ise milliyetçi akımlar olmakla suçlanmıştı. Pek çok entelektüel ve siyasetçi bu durumu Büyük Sırp Hegemonyası’nın bir söylevi olarak nitelendirmekte tereddüt etmemişler. Bu bağlamda Yasminska Udovički’nin sözlerini hatırlamakta fayda var: “Yugoslavya fikri Sırplar için sadece Sırp milletinin amaçları bakımından cezbediciydi” (Berberoglu, 1995). Aynı zamanda Uluslararası Hukuk Profesörü E. Hasani de konuya ilişkin şunları ifade etmektedir: “1918 yılında Yugoslavya’nın kurulması, Bulgarlar haricindeki güney Slavların milli meselesinin çözümünü teşkil etmekteydi. Yugoslavya’nın 1918 yılında kurulmasının Hırvat, Arnavut, Makedon ve diğer ulusların varlıklarının reddedilişi anlamına geldiği yadsınamaz bir gerçektir (Hasani, 2000)”. Daha sonraları “Yugoslav Krallığı” olarak adlandırılan Sırp – Hırvat – Sloven Krallığı’nın kurulması, Sırp milliyetçi programının neredeyse tamamının gerçekleşmesine imkân tanıdı. Diğer topluluklara nispeten Sırp homojenleşmesi meselesi, eski Yugoslavya’daki tüm devlet yapılarının kontrolüne girmesini sağladı. Bu bağlamda, Arnavutların o dönemdeki statüsüne de değinilmelidir, zira o dönemde “Arnavutlar milli azınlık olarak dahi sayılmamaktaydı (Hasani, 2000)”. Yugoslavya topraklarının yeni Sırp kolonileriyle yeniden kolonileşmesi kapsamında, sadece İkinci Cihan Harbi’nden önce yaklaşık 40.000 Sırp köyü ahalisinin Kosova’ya getirildiği, bunun neticesinde de yaklaşık yarım milyon Arnavutun zorla Kosova’dan ve diğer eski Yugoslavya Arnavut topraklarından göçe zorlandığı ifade edilmektedir (Hasani, 2000). Bu durum neredeyse tüm eski Yugoslavya Dönemi süresince devam etmiştir, zira o konjonktürde diğeri hep yabancı ve baskı uygulanması gereken unsur olarak algılanmıştır. Arnavutların kitlesel olarak sürgün edilmesi İkinci Cihan Harbi ve sonrasında da aynı yoğunlukla devam etmiştir. 1974 yılı Anayasası’nın onanması ve

Priştine Üniversitesi'nin ve bir dizi devlet kurumuyla birlikte eğitim, kültür ve benzeri alanlarda kurumların açılmasıyla bazı olumlu gelişmelerin yaşandığına dair bir intiba oluşmasına rağmen, Mareşal Tito bölgede iki "Arnavut" devletin olamayacağını ve Kosova'nın en yüksek düzeyde özerkliğe layık olduğunu belirterek Kosova'yı Federal Cumhuriyet olarak tanımamıştır (Agani, 2002). Yugoslavya sınırları içerisinde Arnavutların özgür iradesi sürekli olarak reddedildiğinden ve kolektif mevcudiyetleri yok sayıldığından kendi iradeleri dışında birçok ülkeye ayrılmışlardır. Aynı zamanda "Yugoslav halkının" kurulması veya "Birlik Kardeşlik" parolası da başarısız olmuştur. Diğer mevcut halkların (Sırp, Hırvat, Sloven, Arnavut v.b.) asimilasyonu vasıtasıyla gerçekleşmesi amaçlanan bu proje SSCB'nin "Sovyet halkı" oluşturma projesinin benzeriydi. Geleneksel kimliklerin, etnik sorunları ortadan kaldıracağına inanılan "yeni sosyalist birey" kimliğine dönüştürülmesine ilişkin amaç Büyük Sırp Hegemonyası kisvesi altında yapıldı ancak bu da başarısız oldu. Yeni Yugoslav kimliği aslında eski olan bir projeyi, azınlıkların asimilasyonu projesini, gizlemek için kullanılmıştı. Bu azınlıklar arasında Arnavutlar da yer almaktaydı ve tamamen kendi iradeleri dışında bu siyasetin bir parçası olmuşlardır (Agani, 2002). Ancak, Federal Yugoslavya da Arnavutları sevmiyordu. Sadece Arnavutların olmadığı Arnavut topraklarını arzuluyordu. Yugoslavya Komünist Partisi, 29 Kasım 1943 tarihinde Bosna'nın Yayıtse şehrinde tamamlanan ikinci AVNOJ (Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi) toplantısında Arnavutluk dışında kalmış olan Arnavutları farklı güney Slav cumhuriyetlerine böldü. En kalabalık grubu Sırbistan sınırlarına dahil etti; çünkü bu en güçlüsüydü. Daha az sayıda bir grubu Makedonya'ya dahil etti; çünkü bunun ortalama düzeyde bir gücü vardı. En az sayıdaki grubu ise Karadağ sınırlarına dahil etti; çünkü bu aralarında en güçsüzüydü. Ne var ki bu kadarıyla yetinmediler.

Kosova'nın mevcut sınırları 1947 yılında belirlenmiş ve bu belirleme esnasında halihazırda parçalanmış olan Arnavutların daha da parçalanması amacıyla Preşova Vadisi, Kosova sınırlarının dışında bırakılmıştır. Yugoslavya krizi süreci daimi bir hüviyete sahipti, kendi amaçları dahilinde bu yapıyı kuranlar bunun bilincindeydi, öyle ki bu kriz, daha doğrusu bu parçalanma Büyük Sırp siyasi projesini yaşatmalıydı. Yugoslavya'daki krizin – parçalanmanın 1987 – 88 döneminde, Sırbistan'da agresif Sırp hegemonyası güçlerinin üstünlüğü ele geçirmesiyle başladığı söylenebilir. Kosova'nın özerkliğinin ve federasyonun oluşturuca unsuru statüsünün askıya alınması,

ayrıca Kosova'nın zorla Sırbistan'la birleştirilmesi, halihazırda özgür iradeleri doğrultusunda açık bir direniş içinde olan Arnavut varlığının zorla ilhak edildiğinin açık göstergesiydi. Bu doğrultuda Preşova Vadisi Arnavutları, Yugoslav komünistler tarafından Kosova Cumhuriyeti'nden ayrılmış olsalar da Kosova halkı ile tam bir kültürel, ekonomik ve siyasi uyum içindeydi. Onlar aynı ağacın dalları gibi hareket ediyorlardı.

5.1.1. Preşova Vadisi'nde Siyasi Plüralizm

Sırp asker ve polislerinin istilâ ve baskı şartlarında Arnavutlar Kosova'da komünist sistemin tüm seviyelerdeki yapılarına karşı çıkmak ve bunları yıkmak amacıyla siyasi partiler etrafında birleştiler. Böylelikle halkın ulusal çıkarlarını muhafaza etme doğrultusunda Kosova Demokrat Birliği (LDK) kuruldu. LDK net ulusal ve demokratik siyasi programa sahip ilk partiydi ve Kosova meselesi başta olmak üzere Arnavutların tüm sorunlarını siyasi araçlarla çözmesi amaçlanıyordu. Preşova'da Demokratik Faaliyet Partisi ve Arnavut Demokrat Partisi kuruldu. Bu partiler Arnavut halkının siyasi iradesini ifade etme ve muhafaza etmede çok önemli ve aktif bir rol oynamışlardır. Eski Yugoslavya'daki tüm Arnavut siyasi partileri işbirliği yaparak partiler arası ortak bir yapıyı teşkil eden "Koordinasyon Kurulunu" kurmuşlardır. Kosova Cumhuriyeti'nin bağımsız bir ülke olarak güçlü bir şekilde desteklenmesi, Makedonya'daki Arnavutların devleti oluşturan ulus olarak kabul edilmelerine değin taleplerinin desteklenmesi, Preşova, Buyanots ve Medvece Arnavutlarının Kosova ile birleşme hakkına sahip olmak suretiyle en üst düzey özerklik elde edinceye değin taleplerinin desteklenmesi gibi örneklerden anlaşılacağı üzere bu yapıdaki kararlar mutabakat içinde alınmaktaydı. Tüm Arnavut siyasi partilerin siyasi programlarında Arnavutların kendi kaderlerini tayin etme hakkı mevcuttu.

Preşova, Buyanots ve Medvece'de siyasi partilerin kurulması kısa bir süre içerisinde ciddi bir ilgi uyandırdı. Demokratik Faaliyet Partisi (PVD) yöneticisi Riza Halimi'ye göre Arnavutların bu bölgedeki ilk siyasi partiye dahil olmalarına ilişkin bu muazzam ilgi, daha önceleri Kosova'da LDK'nın kurulmasının ardında yaşanan kitlesel hareketin yansımasıdır (Latifi, 1997). Kosova'lı Arnavutlarda yaşanan pek çok olay doğal olarak şu veya bu şekilde Preşova Vadisi'nde de yankılanmaktaydı. Preşova Vadisi'nde siyasi

partilerin kurulması da bunlardan biriydi ve bu siyasi partiler genelde tüm Arnavut toprakları, özelde ise Kosova Arnavutları arasındaki siyasi hareketlerle tam bir koordinasyon halindeydiler. Kosova Arnavutları arasında son derece diri bir siyasi kültürün revaçta olduğu bu olaylar silsilesi döneminde Kosova Felsefeciler ve Sosyologlar Derneği ve Kosova Yazarlar Derneği oldukça önemli rol oynadılar (Malcolm, 2001).

Kosova Yazarlar Derneği siyasi bir rol üstlenmek zorunda kaldı ve Arnavut ulusal siyasetinin ana hedeflerini belirleyen bir siyasi platform hazırladı. Bu siyasi platform akabinde geniş kitlelerden destek alarak Yazarlar Derneği'nin, daha sonraları İbrahim Rugova tarafından yönetilecek olan Kosova Demokrat Birliği'nin membağı haline getirdi (Malcolm, 2001:362). Preşova Vadisi Arnavutları da bu yapının bir parçası oldu ve bu hareket daha sonraları Preşova Vadisi'nde yaşanan olayların başlangıcını teşkil etti.

5.1.2. Siyasi İradenin İfadesi Olarak Referandum

Baskının ve devlet terörünün arasında, Arnavutların yaşamında halkı hegemonyalaştırıp milli potansiyelini bünyelerinde derleyen ve halkın taleplerini uluslararası topluma ileten demokratik eğilimli siyasi partiler ortaya çıktı. Eski Yugoslavya'nın parçalanması döneminde demokratik faaliyet yöntemlerinden biri de Arnavut halkının siyasi iradesinin Referandum vasıtasıyla dile getirilmesiydi. Zira hem Birleşmiş Milletler Şartı (Madde 1(2), 55 ve 56) hem de diğer tüm uluslararası konvansiyonlara göre halkların referandum vasıtasıyla özgür siyasi iradelerini ifade etme hakkı mevcuttur. 1991 ve 1992 yılları esnasında Eski Yugoslavya Arnavutlarına yönelik devlet baskısı muazzam derecede arttı. Protestocuların öldürülmesi, kaçırılmalar, şiddet, yasal olmayan tutuklamalar, siyasi temsilcilerin tutuklanması, Kosova ve Sırp şirketleri araç edilerek dayatılan siyasi birlikler, Arnavut işçilerin kitlesel halde işten çıkarılmaları, kilise ve camilerin kapatılması bu artan devlet baskısı metotlarından birkaçıydı. Slovenya ve Hırvatistan'da silahlı çatışmaların yaşanmaya başlanmasının ardından, gurbette bulunan Kosova Cumhuriyeti Meclisi bir karar onayladı. Bu karara göre ülke bağımsız bir cumhuriyete dönüşmeliydi. Bu kararla ayrıca Kosova'nın bağımsızlığına ilişkin Referandum düzenlenmesi de öngörülmekteydi. Çok fazla

sayıdaki polislerin eşliğinde, Arnavut halkının %87'si 1991 yılının Eylül ayında düzenlenen referandumda oy kullandı ve halkın %95'inden fazlası Kosova'nın bağımsızlığını destekledi (Bugajski, 2006). Aynı zamanda 1992 yılında Doğu Kosova, Preşova, Buyanots ve Medvece Arnavutları Kosova'yla birleşme hakkına sahip olmak suretiyle Preşova Vadisi'nin de topraksal, siyasi ve kültürel özerkliği için oy kullandı. Eski Arnavut Demokrat Partisi (PDSH) Başkanı ve referandumun düzenleyicisi Ali Ahmeti'ye göre üç Arnavut belediyesinde referandum düzenlenmesi fikri, İbrahim Rugova ve LDK önderliğinde Eski Yugoslavya Arnavut Siyasi Partileri Koordinasyon Kurulu'nda teşkilatlanan Arnavut siyasi faktörünün siyasi ve stratejik koşullarının bir neticesiydi (Ndreca, 1986). Eski Yugoslavya Arnavut Siyasi Partileri Koordinasyon Kurulu'nun anlaşmasına istinaden, son derece meşakatli şartlar altında Preşova, Buyanots ve Medvece'de referandum düzenlendi ve Arnavutlar son derece şeffaf bir süreçle geleceklerine ilişkin düşüncelerini ifade ettiler. Arnavut siyasi faktörü için Kosova'nın bağımsızlığı ve Yugoslavya toprakları kapsamındaki milli meselenin kökten çözümü için en doğru ve aynı zamanda en barışçıl yol bu süreçte karar alıcı unsur olarak uluslararası toplumla birlikte hareket edilmesi idi.

Referandumun niyeti sadece siyasi iradenin ifade edilmesi değildi, aynı zamanda bu siyasi iradenin gerçekleştirilmesi için meşru bir yasal – siyasi zeminin hazırlanması da amaçlanıyordu. Referandumun birinci yıldönümünde Fehmi Agani şunları ifade etmekteydi: “Referandumlar Büyük Sırp Hegemonyası politikalarına karşı bir isyandı. Referandumun büyük bir önemi vardı ve Sırbistan'ın Arnavutların yaşadığı bu bölgeyi gölgeleme gayretlerine karşı güçlü bir hareketi teşkil etmekteydi. Referandum sadece bir siyasi iradenin ifadesi değildi ve sadece sembolik bir anlamı yoktu, referandumun neticeleri siyasi eğilimimiz ve seferberliğimiz açısından güçlü bir unsur teşkil etmeliydi.” Aynı zamanda referandumu düzenleyen parti olan Demokratik Faaliyet Partisi Başkanı Riza Halimi, milli mesele fenomenini kademeli bir süreç olarak nitelendiriyordu ve bu bağlamda belli kapsamdaki özerklik düzeyinin bir geçiş sürecini teşkil etmesi gerçekçi bir durumdu. Milli kolektifi olan her özerklik seviyesi, doğal olarak bölgede çoğunluğu temsil eder ve bu kolektif uluslararası hukukla kendisine taahhüt edilen siyasi iradelerini ifade etme hakkına sahiptir, bu nedenle Preşova Arnavutları meselesi ancak Kosova'yla birleşmekle tamamen çözülebilir. Öyle ki, bu belediyelerde yaşayan Arnavutlar siyasi iradelerini ifade etmiş olsalar da, bu karar

Arnavutların toplumsal yaşamın hiçbir alanına etki etmedi ve bu durum ne büyük eksikliklerin mevcut olduğu kolektif haklarının kazanılması ne de önemli bir siyasi yansıma olarak hissedildi. Bu kararın ne iç (Sırp hükümeti) ne de dış (uluslararası toplum) unsurlara bir etkisi olmadı, yani sahadaki gelişmelerin değiştirilmesine ilişkin gayretler başarısız oldu. Ancak, sahada değişen tek şey Arnavut vatandaşlarına yönelik sürekli artan baskı ve şiddetti. Bu yaşananlar etnik topluluklar arası ilişkilerin daha da iyileşemez bir hâl almasına sebebiyet verdi.

5.2. KOSOVA SAVAŞI VE 2001 ÇATIŞMALARI ESNASINDA ETNİK TOPLULUKLAR ARASI İLİŞKİLERİN STATÜKOSU

5.2.1. Farklılaşma Döneminden Kumanova Anlaşması'na

1991 – 1999 yılları arasındaki dönemi ya da bölgesel özerklik referandumunun gerçekleşmesinden Kumanova Anlaşması'na dek geçen süreç bir farklılaşma dönemi olarak adlandırılabilir. Bu dönem iki ana süreçle özdeşleşmektedir.

Birinci süreç ihmal süreci, yani Preşova, Buyanots ve Medvece Arnavutlarının taleplerinin dönemin Sırp ve Yugoslav hükümeti tarafından umursanmadığı süreçtir. Bu yaşananların neticesinde Arnavutlar o döneme dek iki temsilciyle temsil edildikleri parlamentoya ilişkin gerçekleşen federal seçimleri boykot ettiler. Seçimlerin boykot edilmesinin çok çeşitli sebepleri vardı. Öncelikle Arnavutların Doğu Kosova'daki meselelere ilişkin daha güçlü bir siyasi statü taleplerine Federal Meclis kulak asmamıştı. Ayrıca, Sırp iktidarı sorunu şiddet yoluyla çözme gayretindeydi. Hırvatlar ve Boşnaklarda olduğu gibi memnuniyetsizliklerini açıkça belirtilmesi suretiyle günyüzüne çıkmasını önlemek amacıyla Arnavutlara yönelik ayrımcılık ve şiddet uygulandığı herkesin bildiği birşeydi. Çatışmalar şiddet uygulayarak önlendi, yani baskı kullanarak memnuniyetsizliklerin ayyuka çıkmasını bastırdılar. Bu farklılaşma süreci Arnavut siyasi faktörleri ve özellikle Kosova'daki siyasi faktörler tarafından da ilgiyle izlenmekteydi. Eski Yugoslavya Arnavut siyasi partilerinin oluşturduğu Koordinasyon Kurulu her ne kadar mevcut olsa da, referandumun ardından bu kurul işlevsiz bir organa dönüşmüştü, çünkü kuruluşundan referanduma kadarki yoğun çalışma ve faaliyet özelliğini yitirmişti. Preşova'lı Arnavut siyasi faktörlerin Kosova tarafında muhataplarıyla görüşmeleri ancak seçim öncesi dönemde şu veya bu akımı destekleme

amacıyla gerçekleşen teknik görüşmelerden öteye gidemiyordu. Kosova'daki siyasi faktörün farklılaşması dönemi tüm Arnavut topraklarında egemen olan ağır ekonomik ve siyasi durumla da ilişkilidir. Bu ağır durum uzun zamandır beklenen aktif direnişi, Kosova Kurtuluş Ordusu ismiyle özdeşleşen silahlı mücadeleyi doğurmuştu ve bu dönemde Preşova Vadisi Sırp askeri ve paramiliter güçler tarafından adeta ablukaya alınmıştı.

Preşova Vadisi'nin durumunun farklılaşma süresi ise Kosova'daki savaşa son verilerek anlaşmanın sağlanmasına ve akabinde silahlı Sırp güçlerinin Kosova sınırının diğer tarafına çekilmek zorunda kalmasına dek sürdü. Öyle ki, Fischer'e (2008) göre 2000 yılında Arnavut milliyetçiler bu tampon bölgede kurulan güvenlik, öncelikle Arnavutların yaşadığı Preşova Vadisi'nin Sırbistan'dan ayrılması amacıyla silahlı mücadele başlatmak için kullanmışlardır. Preşova, Medvece ve Buyanots Kurtuluş Ordusu'nun (UÇPMB) ortaya çıkması ve silahlı çatışmaların başlamasıyla farklılaşma süreci de tamamlandı. Artık bu topraklar sadece Sırp ve Arnavut siyasi ve askeri unsurunun gündeminde olmaktan çıkmış, Arnavutların siyasi iradesi ve talepleri uluslararası bir boyut kazanmıştı.

5.2.2. 2001 Çatışmaları ve Etnik Topluluklar Arası İlişkilere Etkileri

Preşova Vadisi Arnavutlarının serüveninin tarihi akışı göz önünde bulundurulduğunda, Preşova, Medvece ve Buyanots Kurtuluş Ordusu'nun (UÇPMB) ortaya çıkmasının bu toprakların tarihinin en önemli hareketi olduğu söylenebilir, zira bu hareketin kaderi bu toprakların siyasi iradesiyle ilişkiliydi ve bu hareket en kutsal değerini, mevcudiyetini ortaya koymuştu. Bizim açımızdan değerlendirildiğinde, bu dönemin şimdilerde artık özgür olmayan iradesinden başkalaşmış bir yapının neticesi olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Doğal olarak UÇPMB'nin kurulmasıyla tezahür eden bu irade yıllar boyunca vatandaşlara yönelik uygulanan şiddetin bir yansımasıdır. Bunu en iyi şekilde UÇPMB askerlerinin yemini kanıtlamaktadır: “Preşova, Buyanots ve Medvece Kurtuluş Ordusu'nun bir üyesi olarak Arnavutluğun istilâ edilen topraklarının özgürlüğe kavuşturulması ve onların birleşmesi için savaşacağım and içerim, her dâim bu davaya sadık kalacağım, kendini özgürlüğe adanmış gözü pek, cesur ve disiplinli bir savaşçı olacağım, Anavatan'ın kutsal çıkarlarını muhafaza etmek için canımı hiçe

sayarak savaşmaya her dâim hazır olacağım. Şayet bu yemini çiğnersem, savaşın en acımasız yasalarıyla cezalandırılayım, hainlik edersem kanım yok hükmünde olsun. And içerim! And içerim!” Öyle ki, ... Arnavutluğun istilâ edilen topraklarının özgürlüğe kavuşturulması ve onların birleşmesi için savaşacağına and içerim iddiası yer ve göğün önemine ilişkin fikri ve anlamı ifade etmektedir, yıllar boyunca tarihi hatırayı besleyen hususu, Arnavutların mevcudiyetini şekillendiren ve anlamlaştıran hususu, bu toprakların birleşmesi fikrini dile getirmekte ve hayattaki en kutsal değer olan yaşamı feda etmeyi bile göze alan özgür iradeyi gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu hareket, yıllar boyunca halka yönelik uygulanan baskı, şiddet ve terörün bir yansıması olmakla birlikte, aynı zamanda Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) savaşında yaşanan başarının da bir yansımasıydı. Bu başarı, NATO’nun Mart ayı sonunda gerçekleşen müdahalesi ve Kosova’yla birlikte tüm bölgenin meselesinin uluslararasılaşmasıyla meşruiyet kazandı. Preşovalı Arnavutların Kosova Arnavutlarıyla daimi kültürel, ekonomik ve siyasi koordinasyonu Preşova, Medvece ve Buyanots Kurtuluş Ordusu’nun silahlı mücadelesiyle bir kez daha kanıtlanmış oldu.

Bu süreci Jacques Rupnik ve Joschka Fischer de açıklamaktadır. Açıklamada Arnavut milliyetçilerin UÇPMB’yi kurduklarını ve tampon bölgede kurulan güvenlik vakumunu, başlıca Arnavutların yaşadığı Preşova Vadisi’nin Sırbistan’dan ayrılması amacıyla silahlı mücadele başlatmak için kullandıkları ifade edilmektedir (Rupnik, 2008; Fischer, 2008). İsyanı dar bir bölgede hapsetmeye yetkin Yugoslav ordusuna nazaran Preşova Vadisi Arnavutlarının stratejik durumu askeri açıdan daha zayıf görünse de, sınırlı sayıdaki askerle yürütülen bu mücadele bir iradenin ifadesi ve bu bölgedeki Arnavut meselesinin uluslararasılaşmasını sağlayan güçlü sesiydi. Motivasyonunu tarihi hatıratan alan ve bir refleks mahiyetinde olan bu sürecin, daha sonraları ortaya çıkan siyasi plüralizm dönemi bakımından da önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Bu kimlikler genellikle “diğerinin”, daha doğrusu önceleri Federal Yugoslavya, sonraları ise Sırbistan hükümeti tarafından sistematik olarak uygulanan terörün tetiklemesiyle ortaya çıkmıştır. Sürecin tezahürü doğal olarak Arnavutların en yüce isteğini ifade etmektedir, zira Preşova Vadisi Arnavutları iradeleri dışında ayrıldıkları köklerine dönme arzusundadır.

5.2.3. Konçul Anlaşması – Sağlıklı Etnik Topluluklar Arası İlişkilerin Kurulması İçin İyi Bir Fırsat

Preşova, Medvece ve Buyanots Kurtuluş Ordusu’nun sahneye çıkması ve silahlı çatışmaların başlamasıyla farklılaşma süreci sonuçlandı ve bu bölgedeki Arnavut meselesi artık sadece Sırp ve Arnavut askeri ve siyasi gündemini aşmış oldu. Böylelikle Arnavutların talepleri ve siyasi iradeleri uluslararasılaştı. Bu doğrultuda, “birleşmenin” ifade edilmesi şartları ve kendini dahi feda etmeyi göze alan bir kararlılık UÇPMB askerlerinin andında ve silahlı mücadelelerinde açıkça ifade edilmekteydi.

2000 yılının sonbaharında uluslararası toplum savaşçıların affedilmesi, çok-etnisiteli polis gücünün devreye sokulması gibi sosyal ve siyasi reformlar içeren bir program ve güçlü bir NATO müdahalesi gibi yöntemlerle Miloşeviç’in devrilmesinin ardından yaşanan ilk ayaklanmayı çözme gayreti içine girdi. Çoğu yerli ve uluslararası analistin değerlendirmesi ve sahadaki argümanların incelenmesi neticesinde anlaşmanın çok az maddesinin uygulandığı söylenebilir. Ayrıca çok sayıda sosyal ve ekonomik sorun ile sistematik baskı ve Sırbistan hükümeti tarafından savaş sonrasında gazilerin kovuşturulması ve cezalandırılması bu bölgede hayatı çekilmez hale getirmişti. Konçul Anlaşması krizin sanal yönetimi olarak görülmektedir, zira bu bağlamdaki çabalar daha ziyade bu bölgede olası yeni bir ayaklanmayı engelleme eğilimindedir ve adımlar anlaşmanın uygulanmasından ziyade askeri unsuru destekleme amaçlı atılmaktadır. James Pettifer ve Miranda Vickers anlaşmanın uygulanmaması hakkında şunları ifade etmekteydi: “Yugoslav ordusu Preşova Vadisi’nde yeni askeri karargâhlar inşa ediyordu ve daha küçük çaplı da olsa şiddet olaylarına sebebiyet vermek suretiyle Arnavut köylerinde gizli paramiliter faaliyetlerde bulunmaya devam ediyorlardı.”

Arnavut tarafı, uluslararası toplum ve Belgrad arasında imzalanan Konçul Anlaşması’nın üzerinden 10 yıl geçmiş olmasına rağmen bu anlaşma güvenliği ve etnik topluluklar arası ilişkilerde yeni boyutların oluşmasını sağlayamamıştır. Anlaşma özünde toprağın muhafazası, Arnavut mevcudiyetinin ve Arnavut vatandaşının ifadesini teşkil etmesine rağmen, gerçekte bunun tam aksine bu bölgede vatandaşın güvensizliği ve kulluğu günlük hayatın bir parçası olmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere Konçul

Anlaşması etnik topluluklar arası ilişkilere hiçbir şey katmamış, kriz sanal bir yönetimden öteye gidememiş, hatta bu anlaşma yeni krizler doğurmuştur.

5.2.4. İktidarın Davranışlarından Kaynaklanan Farklılaşma ve Etnik Topluluklar Arası İlişkilerin Muhafaza Edilmesi

Balkan devletleri etnik anlaşmazlıklardan ve azınlıkların lehine olan tüm dil, kültür veya dini unsurları göz önünde bulunduran bir bütünleşmedeki yetkinsizlikten dolayı kendilerine yönelik tehditler hissetmektedir. Etnik azınlık, farklı kültürel ve dini topluluklar çoğu zaman siyasi elitler tarafından toplumun vizyonundaki düzensizlik veya olası sorunların kaynağı olarak algılanmaktadır. Bu nedenle bu gruplara yönelik baskıcı ve asimilasyoncu politikalar uygulamaktadırlar. Sayısal çoğunluklarına bakılmaksızın bu halklara yönelik uygulanan baskılar etnik ayrımcılığı tetiklemenin yanında bireyi sarsmakta, hatta sahip olduğu en değerli unsurları, güvenliğini ve ontolojik özgürlüğünü, kaybetmesine neden olmaktadır. Etnik toplulukları çoğunluklar için daha güvenli hissetmelerini sağlayan husus anavatanlarından gelen devamlı yansımalarıdır. Bu duygu onları baskılara karşı sürekli sarsılmaz kılar. Arnavut bireyi ve Balkanlardaki Arnavut toplumu işte böyle bir durumla karşı karşıyadır, bu çalışma açısından bakıldığında Preşova Arnavutları da aynı durumdadır.

Bu bağlamda, Preşova Vadisi Arnavutları açısından devlet ve toplum kavramının görecelileştiği ve yozlaştığını gösteren bir dizi olay sıralanabilir. 2001 yılında Sırp Devleti'nin paramiliter güçleri ile Preşova, Medvece ve Buyanots Kurtuluş Ordusu (UÇPMB) arasında yaşanan savaş bu bölge Arnavutlarının sorunlarını uluslararası boyuta taşıdı ve bunun sonucunda ateşkesin sağlanması ve vatandaşların etnik konumuna ilişkin haklarının elde edilmesi amacıyla anlaşma imzalandı. Uluslararası toplum, Miloşević'in düşmesinin ardından ortaya çıkan ilk ayaklanmaya barışçıl çözüm bulabilme amacıyla 2000 yılının sonbaharında savaşa katılanların affedilmesi ve bir dizi sosyal ve siyasi reformu kapsayan bir gayret içine girdi. Bu bağlamda Buyanots dağlık bölgesinin üzerinde, Medvece Belediyesi yakınlarındaki Sırp askeri üssü, yine Şeyh Ovası olarak bilinen Preşova şehrine yakın bölgedeki Sırp askeri üssü, halkı sürekli olarak rahatsız eden örnekler olarak belirtilebilir. Bu duruma en uç örnek ise Buyanots şehrine 7, Kosova sınırına 15, Makedonya'ya ise 30 km mesafede yer alan

Cepotin askeri üssüdür. Çok fazla sayıda silahlı Sırp güçlerinin bulunması, muazzam sayıdaki Sırp askerinin mühimmatları ile savaşa hazır konumda bekliyor izlenimi yaratması Preşova Vadisi vatandaşları arasında korkuya ve güvensizliğe neden olmaktadır.

Arnavutların hayati sorunlarının çözümüne ilişkin Belgrad'ın güçlü bir irade sergilemeyişi Arnavutları uluslararası hukukun kendilerine tanıdığı hakları muhafaza etme konusunda farklı alternatiflere itmiştir. Aynı zamanda 2006 yılının siyasi platformu (Trepca, 2006) Preşova Vadisi'nin tamamen askeri unsurlardan arındırılması, mevcut olan ve yeni inşa edilen askeri üslerin çekilmesi, kamu güvenliğinin çok etnisiteli polis güçlerinin yetkisinde olması, Arnavutların uluslararası hukukla taahhüd edilmiş bireysel ve kolektif haklarının tanınması gibi bu bölge vatandaşları için elzem olan taleplerini ifade etmektedir.

Mevcut hali ile istenen seviyede olmayan etnik topluluklar arası ilişkilerin inşasında Belgrad Hükümeti bir azınlık için elzem olan temel hakları yerine getirmediği gibi, etnik topluluklara yönelik ayrımcıl ve asimilasyon politikalarına başvurmakta, hatta daha da ileri giderek Arnavut azınlığına karşı bir terör rejimi uygulamaktadır. Örneğin, 2008 yılında Preşova Vadisi'nde Sırp özel harekât güçlerinin düzenlediği bir operasyonda “savaş suçları işleme” suçlamasıyla son iki savaşta yer almış birkaç Arnavut tutuklandı. Bir diğer olay da yine Sırbistan İçişleri Bakanı İvitsa Daçiç yönetimindeki senaryoda 4 Mayıs 2012 yılında, Sırbistan'daki genel seçimlerden iki gün önce yaşandı. Bu operasyonda Buyanots, Tırnotsi ve Breznitsa'dan 8 kişi tutuklandı, bunlardan 5'i Preşova Vadisi'nde 2001 savaşı esnasında “savaş suçu işlemekle” suçlandı (Shqiptarja, 2012). Sırp silahlı güçleri ile Arnavut gerillaları arasındaki silahlı çatışmaların sonlanmasından sonraki dönemde, bir rahatlama sürecinin ardından yaşanan bu olay Arnavut vatandaşlarını derinden sarsmıştı. Bir önceki olaydan farklı olarak bu sefer genel seçimlerden iki gün önce tutuklama gerçekleşti. Sırp hükümeti tarafından gerçekleştirilen bu operasyon ve tutuklamaların yansımaları halkın bir seferberlik halinde protestolar ve açıklamalarla tepki vermeleri ve etnik topluluklar arası ilişkilerin gerginleştiğine dikkat çekmeleri şeklinde oldu. Daha somut bir ifadeyle denebilir ki, Sırp hükümeti 2001 yılından itibaren Arnavutlara yönelik şiddete ve sistematik teröre devam edip Arnavutların arasında korku ve

güvensizlik hissiyatı aşılama ile Arnavut toplumuyla olan ilişkilerini daha da kötüleştirmiştir. Sırp toprakları içerisindeki Arnavut vatandaşlarının güvenlik ve özgürlük gibi iki temel haktan mahrum olması aslında sistematik çöküş anlamına gelmektedir. Arnavutlar günümüzde de bu tür bir durumla karşı karşıyadır.

5.2.5. Koordinasyon Kurulu ve Arnavut Ulusal Konseyi

Sırbistan'ın güneyinde bulunan Preşova, Buyanots ve Medvece belediyeleri, 2000 yılındaki krizin başlamasından bu yana Sırbistan Hükümeti siyasi kurumları kapsamında özel bir ilgiye sahiptirler. Bu ilginin amacı etnik topluluklar arası gerginliğin sakinleştirilmesi, silahlı çatışmaların engellenmesi ve Sırbistan'ın güneyindeki bu üç belediyenin vatandaşlarının hayatının normalleşmesiydi. Öte yandan, daha uzun bir süre zarfında, devlet Preşova, Buyanots ve Medvece'nin kapasitelerinin inşasına, ekonomik kalkınmaya ve bölgenin istikrarı bakımından önem arz eden siyasi ve toplumsal bütünleşmeye yoğunlaşmıştı. Yugoslavya Cumhuriyeti Hükümeti (SRJ) Koordinasyon Kurulu ve Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Koordinasyon Kurulu 16 Aralık 2000 tarihinde kurulmuştur. Koordinasyon Kurulu'nun kurulmasının gündeminde sorunların ve silahlı çatışmaların çözülmesi vardı. Kuruluşundan itibaren Koordinasyon Kurulu'nun birincil hedefi sorunların silahlı çatışmalarla değil, barışçıl yollarla çözülmesi ve etnik topluluklar arası ilişkilerin iyileştirilmesiydi. İdari – icracı bir organ olan Koordinasyon Kurulu'nun misyonu Sırbistan Hükümeti'nin, devlet organlarının, kamu hizmetlerinin, yerel yönetimlerin ve Preşova, Buyanots ile Medvece belediyelerinin faaliyetlerini koordine etmesiydi. Tüm bunları da insan haklarının, azınlık haklarının, inanç özgürlüğünün ve vatandaşların haklarının tanınması suretiyle toplumsal yaşamın daha üst standarda ulaşması ve bu üç belediyenin siyasi, ekonomik ve güvenlik açısından istikrara kavuşması amacıyla yapmalıydı (Kordinus, 2017). Koordinasyon Kurulu her ne kadar etnik topluluklar arası ilişkileri daha üst bir seviyeye taşıma amacıyla kurulsaydı da bunu yapmayı asla başaramadı. Koordinasyon Kurulu'nun üstlenmiş olduğu yerel ve merkezi kurumlar arasındaki arabuluculuk rolü, çok sayıdaki sorunun çözümünü engelleyen ve erteleyen bir unsur olarak nitelendirilmektedir. Bu şekilde işleyen bir kurum sürekli olarak bu belediyelerin yerel yönetim özerkliğini görecelileştirmektedir. Örneğin, yerel yönetimler belli alanlarda, özellikle de eğitim, sosyal sorunların çözümü, ekonomik

kalkınma veya sivil toplumun desteklenmesi gibi kurumun yetkisinde olan konular hakkında doğrudan merkezi yönetimle iletişim kurmak yerine Koordinasyon Kurulu'na talepte bulunmak zorundadırlar. Okul kitaplarının eksikliği, müfredatın derlenmesindeki sorunlar, Kosova, Makedonya ve Arnavutluk'tan mezun olanların diplomalarının tanınmaması gibi eğitim sorunları; sağlık hizmetleri alanındaki yetersizlik, bilgi edinme alanındaki problemler, milli sembollerin kullanımındaki eksiklikler, emekli maaşları gibi bir dizi sorunun çözülmemesi kurumun çalışmaları hakkında ciddi soru işaretlerinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda Sırbistan Cumhuriyeti Meclisi'ndeki tek Arnavut temsilci olan Riza Halimi'nin, Preşova Vadisi vatandaşlarının sorunlarının çözülmesine ilişkin irade eksikliği hakkında eleştirilerine kulak verilmelidir (Presheva Jonë, 2015).

Günlük yaşam için elzem olan konular (eğitim, sağlık, bilgi edinme, kültür, güvenlik) ile ilgili eksiklikler Arnavut halkını sürekli olarak daha yüksek bir vatandaşlık seviyesine ulaşabilmek amacıyla farklı modeller aramaya itmiştir. Böylelikle Sırp Parlamentosu, Avrupa Birliği'nin şartı olarak 2009 yılında Sırbistan'da Yaşayan Azınlıkların Ulusal Konseylerinin Kurulması Yasası'nı onayladı. Yasa kapsamında Preşova Arnavutlarını da özel bir öneme sahip olan bu kurumu kurma hakkına sahip oldular. Milletvekili Riza Halimi'ye göre bu yasa Avrupa Birliği'nin Milli Azınlıkların Kollektif Hakları Konvansiyonu'na dayanmaktadır ve eğitim, kültür, bilgilenme, anadilin ve milli sembollerin kullanılması konularını kapsamaktadır (Kordinus, 2017).

Ulusal konseylerin, azınlıkların haklarını doğrudan geliştirme gibi bir dizi yetkinliği bünyelerinde barındırmalarına rağmen üç belediyenin Arnavutları kimi partiler tarafından fantom olarak nitelendirilen bu kurumun kurulmasında tek ses olamadılar. Bundan dolayı bu kurumun faaliyetlerinin normal devam etmesinde tüm Arnavut partilerinin siyasi birliğinin eksikliği hissedildi. Arnavut Ulusal Konseyi Sırbistan'da yaşayan Arnavutların milli çıkarlarıyla alakalı tüm meseleleri çözme yetkisine sahip olmasına rağmen, kuruluşundan günümüze Arnavutların lehine ciddi gayretler sarf ettiğine dair halkı ikna edemedi.

Farklı kadrosal yapılara ve neredeyse aynı misyona sahip olmalarına rağmen, günümüze dek bu üç belediye'deki vatandaşların genel durumu iyileştirilemedi. Bu

bölgede yaşayan Arnavut vatandaşları vahim bir güvenlik ve özgürlük sorunu yaşamaktadır. Bu bağlamda 2008 ve 2012 yıllarında düzenlenen polis operasyonları, eğitim ile sağlık alanındaki eksiklikler ve %70'i aşan işsizlik oranı bu iki kurumun çalışmalarının ciddi şekilde sorgulanmasını gerektirmektedir. Şüphesiz, mevcut sorunlar hakkında sadece bu iki kurumu suçlamak doğru değildir, zira merkezi yönetim kurumlarının sorunların çözülmesi konusunda yeterli irade sergileyemedikleri açıktır. Hayati sorunların çözülmesindeki imkânsızlık ister istemez kısmen de olsa bu iki kurumu suçlu kılmaktadır, zira bunlar merkezi kurumların suçunu paylaşmak için kurulmuşlardır.

6. BÖLÜM: BULGULAR VE VERİLERİN ANALİZİ

6.1. KATILIMCILARIN ÖZELİKLERİ

6.1.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcılar						
Sıra No	Kod adı	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitim Durumu	Yaşadığı Yer	Mezun Olduğu Üniversite
1	Katılımcı 1	Kadın	43	Biyoloji öğretmeni	Preševo	Priştina Üniversitesi Kosova
2	Katılımcı 2	Erkek	57	Hukukçu	Buyanots	Priştina Üniversitesi Kosova
3	Katılımcı 3	Erkek	41	Sosyoloji	Preševo	Paris Üniversitesi
4	Katılımcı 4	Kadın	22	Sosyoloji	Preševo	İstanbul Üniversitesi
5	Katılımcı 5	Erkek	29	Tıp mezunu	Preševo	İstanbul Üniversitesi
6	Katılımcı 6	Erkek	56	Kimya Öğretmeni	Preševo	Priştina Üniversitesi Kosova
7	Katılımcı 7	Erkek	55	Uluslararası İlişkiler	Buyanots	Tirana Üniversitesi Arnavutluk
8	Katılımcı 8	Erkek	48	Tarih Öğretmeni	Buyanots	Tirana Üniversitesi Arnavutluk
9	Katılımcı 9	Erkek	60	Edebiyat	Preševo	Priştina Üniversitesi Kosova
10	Katılımcı 10	Erkek	26	Tıp mezunu	Preševo	Tirana Üniversitesi Arnavutluk
11	Katılımcı 11	Erkek	29	Tıp mezunu	Preševo	Dokuz Eylül Üniversitesi
12	Katılımcı 12	Erkek	55	Biyoloji Öğretmeni	Preševo	Priştina Üniversitesi Kosova
13	Katılımcı 13	Erkek	53	İktisat	Preševo	Priştina Üniversitesi Kosova
14	Katılımcı 14	Erkek	26	Bilgisayar Mühendisi	Buyanots	Kalkandel Üniversitesi Makedonya
15	Katılımcı 15	Kadın	25	Psikoloji	Buyanots	İstanbul Üniversitesi
16	Katılımcı 16	Kadın	34	Eczanecılık	Preševo	Hacettepe Üniversitesi Ankara
17	Katılımcı 17	Kadın	24	Tıp Bölümü	Preševo	Ankara Üniversitesi
18	Katılımcı 18	Kadın	24	Bilgisayar Mühendisi	Buyanots	İstanbul Üniversitesi
19	Katılımcı 19	Kadın	21	Uluslararası İlişkiler	Buyanots	İstanbul Üniversitesi
20	Katılımcı 120	Kadın	34	Eczanecılık	Buyanots	Ankara Üniversitesi

6.2. ARAŞTIRMA PROBLEMLERİ ÇERÇEVESİNDE VERİLERİN ANALİZİ

6.2.1. Dil ve Eğitime İlişkin Problemler

Preşova'daki liseler çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır, bu durum gerek eğitim plan programlarında, gerekse başta Arnavutça ve tarih kitapları olmak üzere ders kitaplarının eksikliğinde ve bunlarla birlikte teknolojik donanım ile ekipmana sahip olması gereken sınıfların eksikliği konusunda açıkça gözlemlenmektedir. Bu konuda Preşova vatandaşları ile bu okullardaki öğretmen ve öğrencilerle görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler esnasında yaşanan sorulara ilişkin kapsamlı değerlendirmeler yapabilmek amacıyla birçok soruuldu. Görüşme yapılan tüm katılımcılar ders kitaplarının eksikliğine, bununla birlikte fiziki şartların yetersizliğine ve diğer sorunlara vurgu yaptılar.

Katılımcı 8 ve 9, Preşova Bölgesi'nde eğitimin mevcut haline ilişkin sorulan sorulara, komünizm döneminde Preşova Vadisi'nde açılan ilk okulla günümüz okullarını kıyaslayarak cevap vermişlerdir.

“Eğitimdeki durumun neredeyse korkunç olduğunu söyleyebiliriz. Gerekli yatırım yapılmamaktadır. Daha önce hiç eğitimin bu kadar göz ardı edil-diğine şahit olunmamıştır. Monist – komünist sistemde çocukların ve gençlerin eğitimine yeterince yatırım yapılmıştır. Cehaletin kökünün kazılmasına yatırım yapılmıştır. Günümüzde ise yarı cahiller, eğitilmiş cahiller üretmektedir. Eğitimdeki bu karmaşıklık yaratan başlıca unsur öğretmenler (yarı cahiller) değildir. Başlıca unsur, kimin kime hesap verdiğinin bilinmediği bir sistemi kurgulayan iktidardır.” (Katılımcı-9, Erkek, Edebiyat Öğretmeni, Preşovo)

“Preşova Vadisi'ndeki eğitimin durumuna değindiğimizde her daim Arnavutça eğitim veren ilk okulun açıldığı 1945 yılını esas alırım, 1945 ile 2016 yılları arasında bir kıyaslama yaparım. Günümüzde eğitim alanı pek çok engelle karşı karşıyadır, bunların başında da eğitim plan – programları ve ders kitaplarının eksikliği gelmektedir. Örneğin, Tarih dersi kitapları bulunmaktadır ve öğretmenler genelde ders esnasında ancak notlar aktarmakla faaliyet yürütmek zorunda kalmaktadır.” (Katılımcı-8, Erkek, Tarih Öğretmeni, Preşovo)

Preşova Vadisi’ndeki Arnavutça eğitim veren okulların durumuna ilişkin sorulara bu okullarda öğretmen olarak görev alan katılımcılar cevap vermiştir ve cevaplarda en büyük eksiklik olarak ders kitaplarının olmayışı bulgusuna ulaşılmıştır:

“Okulumuzun karşılaştığı en önemli sorunlardan biri finansman eksikliğidir, öğretim sürecinin modernleşememesi ve 90’lı yıllardan kalma klasik yöntemlerin kullanılmasının zorunda kalınması v.b. Bununla birlikte okulumuzun hayati sorunlarından biri okul kitaplarının eksikliğidir, ayrıca Sırbistan Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan eğitim-öğretim planlaması öğretmenlerimizin ciddi sorunlarla karşılaşmasına sebebiyet vermektedir. Okul kitaplarının eksikliğinde öğretmenler ekseriyetle ders esnasında notlar yazdırmak zorunda kalmaktadır ve bu da öğrencilerin daha ağır şekilde bu bilgilerden faydalanmasına sebep olmakta, verimliliği de ciddi derecede azaltmaktadır.” (Katılımcı-1, Kadın, Biyoloji Öğretmeni, Preşevo)

“Diğer tüm okullar gibi lisemiz de birçok sorunla karşılaşmaktadır, ancak en önemli sorunumuz Arnavutça ders kitaplarının eksikliğidir, bundan dolayı öğretmenlerimizin çoğu ders esnasında notlar paylaşmaktadır ki bu da eğitim alanındaki eski metodlardan biridir. Kimi öğretmenler ders malzemesi hakkındaki notları hazır şekilde öğrencilere sunabilmek için gayret etmektedir, kimileri ise derste notlar paylaşmaktadır. Ancak genel olarak bu doğrultuda eksiklerimizin olduğunu söyleyebilirim.” (Katılımcı-6, Erkek, Kimiya Öğretmeni, Preşevo)

“Altyapı şartları açısından değerlendirecek olursak okulun iyi durumda olduğunu söyleyebilirim, bu doğrultuda en çok uluslararası topluma, doğrusu Amerikan – USAİD, UNDP ve TİKA’ya müteşekkir olmamız gerekir. Eğitim plan programı ve okul kitapları konusunda ise büyük bir ayrımcılıkla karşı karşıyayız. 80’li yıllardan itibaren Arnavut talebelerin okul kitapları yoktur, çünkü Sırbistan Kosova’nın özerkliğini kaldırdığı 1989 yılından itibaren okul kitaplarına müsaade etmemektedir, Sırbistan’dan gelen okul kitapları ise tercüme edilmemektedir. Bu şekilde Arnavutlar 21. asırda eğitimlerini idame etmek için farklı yöntemlere başvurmak zorunda kalmaktadır.” (Katılımcı-7, Erkek, Uluslararası İlikler, Buyanots)

“Okul kitapları sorunu yine öğrencilerimizin eğitimini zorlaştırmaktadır, pek çok dersle ilgili olarak öğrenciler Miloşević döneminden kitapları kullanmaktadır, özetle mevcut durumumuz Yugoslavya Dönemi’nden daha kötüdür.” (Katılımcı-2, erkek, Hukukçu, Buyanots)

Bölgede yaşayan Arnavutların karşılaştıkları bir diğer sorun da, Kosova Cumhuriyeti üniversitelerinden alınan diplomaların Sırbistan Cumhuriyeti Eğitim ve Teknolojik Gelişim Bakanlığı tarafından tanınmamalarıdır.

Katılımcı 9, medyaya yaptığı bir açıklamada Sırbistan Eğitim Bakanı'na değinmektedir:

“Sırbistan Eğitim Bakanı, Arnavut ailelere çocuklarını Kosova'daki yüksek öğretim kurumlarına göndermemeleri, zirâ bu diplomaların kabul edilmeyeceği konusunda yönlendirmekteydi. Diğer taraftan ise buralarda hiçbir Arnavutça üniversite kuruyorlar.” (Katılımcı-9, Erkek, Edebiyat Öğretmen, Preşevo)

“Tüm okullarımızda öğretmen kadrosu bakımından sıkıntı yaşamaktayız ve eğitim kadrosunu tamamlamada zorlanıyoruz. Yani, bu bağlamda kadro yetersizliği sorununun insan kaynakları eksikliğinden değil de diplomaların tanınmamasından kaynaklandığını vurgulamalıyız. Bunun ivedilikle çözülmesi gerekir.” (Katılımcı-8, Erkek, Tarih Öğretmeni, Preşevo)

“Preşova Vadisi'ndeki eğitim durumu pek çok zorluklarla karşılaşmaktadır. Bunların başında da diplomalara denklik verilmemesi yer almaktadır, bu sorun halen çözülememiştir. Öğrenciler aylarca diploma denkliğini beklemektedir, henüz hiçbir Arnavut mezuna diploma denkliği konusunda Belgrad'taki diploma denkliği merkezi tarafından olumlu cevap verilmemiştir. Ayrıca, Sırbistan – Arnavutluk arasında diplomaların otomatik tanınması anlaşması da mevcuttur ancak Sırbistan tarafı anlaşmaya uymamaktadır.” (Katılımcı-10, Erkek, tıp mezunu, Preşevo)

Her kültür ve toplumun ayrılmaz bir parçasını teşkil eden dil, aynı zamanda bu bölgedeki Arnavut kimliğinin de hayati bir parçasını oluşturmaktadır. Dil sorunu bu bölgedeki kurumsal sorunların en önemlilerinden biri olarak göze çarpmaktadır. Sırbistan Cumhuriyeti sınırları içerisinde, azınlıkların yaşadıkları bölgelerde Sırpça'nın yanısıra resmi dil olarak azınlıkların dili de kullanılmaktadır. Sırbistan Cumhuriyeti'nde azınlıkların anadilini kullanmaları Sırbistan Anayasası ile taahhüt edilmiş bir haktır. Arnavutların yoğun olarak yaşadığı üç belediyede de bu hakkın uygulanması olması gereken seviyede değildir. Bunu kanıtlayan pek çok örnek mevcuttur.

“Günümüzde ise Sırbistan hukuk sisteminin temel ilkelerini çiğnemektedir, halbuki anayasal açıdan böyle bir hakkı yoktur. Günümüzde Arnavutlar milli sembollerini resmi olarak kullanamazlar, özel olarak ise kullanılabilirler.” (Katılımcı-4, Erkek, öğrenci, Preşevo)

“Arnavutça’nın belediye çapında olabildiğince temsil edilmesi için çaba sarf ettik, ancak Sırbistan Bakanlığı veya diğer temsilcilerle gerçekleştirdiğimiz çok sayıdaki meşakatlî toplantılarda onların tavrı hep katı olmuştur, konu Arnavut hakları olduğunda sürekli engeller çıkarmışlardır ya da bizim önerilerimizi gözardı etmişlerdir. Bunun en son örneğini nüfus sayımında da gördük, sayımda kullanılan tüm formlar Kiril alfabesiyle Sırpça olarak hazırlanmıştı. Aynı duruma seçim listelerinde de rastlamaktayız.” (Katılımcı-12, Erkek, Biyoloji Öğretmeni, Preşevo)

“Ayrıca Preşova, Buyanots ve Medvece belediyelerindeki resmi kurum tabelaları da sadece Kiril alfabesiyle Sırpça olarak yazılmıştır. Aynıısı diğer devlet kurumları ve polis istasyonları için de geçerlidir. Tüm üç belediye'deki polis istasyonlarında tüm idari işlemler için gerekli formlar da Kiril alfabesiyle Sırpça olarak hazırlanmıştır.” (Katılımcı-8, Erkek, Tarih Öğretmeni, Preşevo)

“İki belediyede ikinci resmi dil kullanılmaktadır. Bu belediyelerden sunulan veya paylaşılan her resmi evrak Sırpça ve Arnavutça kullanılmaktadır. Ancak Arnavutça’nın kullanımı işbu iki belediyenin yerel çapıyla sınırlı kalmaktadır.” (Katılımcı-9, Erkek, Edebiyat Öğretmeni, Preşevo)

Katılımcılar mülakatlar esnasında eğitim alanıyla birlikte Arnavutça’nın ikinci resmi dil olarak kullanılması, ulusal sembollerin kullanılması v.b. alanlarda Sırbistan devleti tarafından uygulanan baskılardan ve açık ayrımcılıktan duydukları rahatsızlıkları ifade ettiler. Alternatif eksikliği ise durumu daha da vahimleştirmektedir, zira günümüze dek bu sorunların çözümü için pek çok olası alternatif çözüm yetkili makamlara ulaştırılmış ancak cevap alınamamıştır. Preşova Vadisi’ndeki Arnavut yerleşim yerlerinde ulusal semboller ve Arnavutça kamu alanlarında kullanılamamaktadır, Arnavutça ancak özel alanlarda kullanılabilir. İlköğretim düzeyindeki temel ders kitaplarının eksikliği, lise eğitimi düzeyindeki ders kitaplarının neredeyse tamamının eksikliği, Kosova Cumhuriyeti diplomalarının tanınması ile diğer bir dizi teknik – idari sorunlar ve siyasi – devlet baskısı, eğitim sorunu ile Preşova’da Arnavutça’nın resmi dil olarak kullanılması sorunu son derece karmaşık ve çözülmesi zor bir hale dönüştürmektedir.

6.2.2. Türkiye’de Okuyan Preşova Vadesi’nden Öğrenciler

Tarih boyunca insanlar daha iyi bir eğitim almak için ülkelerini terk etmişlerdir. Eğitim alacakları ülkeleri seçerken ise çeşitli nendeler ve kriterler belirlemişlerdir. Son yıllarda eğitimleri için Türkiye’deki üniversitelere yönelen çok sayıda öğrencinin büyük bir çabası vardır. Preşova Vadesi’nde her yıl 4-6 öğrenciye Yurtdışı Türkler ve Akraba

Topluluklar Başkanlığı'nın programı kapsamında Türkiye'nin farklı şehirlerinden eğitim imkanı sunulmaktadır.

Bu bölgeden gelen öğrenciler üniversite hayatının bir bölümünü yurtdışında geçirmek; dünyanın en etkileyici ve çok boyutlu şehirlerinden birine gitmek; farklı kültürleri ve gelenekleri gözlemlemek; akademik hayata, iş hayatına ve gündelik yaşama dair tecrübe kazanmak ve üniversite deneyimini zenginleştirmek gibi imkanlar sahip olmaktadır. Bu imkanlara kendi ülkelerinde sahip olmayan Preşevo Vadisi öğrencileri yurt dışında okumayı tercih etmektedirler. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'ne okumaya gelen öğrenciler de görüşmeye dahil edilmiştir.

Türkiye'de üniversite okuyan öğrencilerin cevapları analiz edildiğinde, kendilerini iki unsur ön plana çıkararak tanımladıkları görülmektedir; etnik kimlik ve millet. Yapılan görüşmelerde Arnavut etnik kimliğinin algılanışıyla ilgili dil faktörü ön plana çıkmıştır. Dil, kimliği oluşturan en önemli unsurlardan biridir. Arnavutça konuşmak, bir kişinin Arnavut etnik kimliğine sahip olduğunun anlaşılmasında önemli bir faktör olarak ifade edilmiştir. Bütün katılımcılar Arnavut olduğunu belirtmiştir. *“Kimliğinizi nasıl tanımlarsınız?”* sorusuna katılımcıların verdiği cevaplar şu şekildedir:

“Arnavut kökenli Sırbistan vatandaşıyım.” (Katılımcı-17, Kadın, öğrenci, Preşevo)

“Sırbistanda yaşayan Arnavutum.” (Katılımcı-18, Kadın, öğrenci)

“Tabi ki Arnavutum.” (Katılımcı-15, Kadın, öğrenci, Buyanots)

“Ben her zaman Arnavut olduğumdan gurur duyuyorum.” (Katılımcı-20, Kadın, öğrenci, Buyanots)

“Arnavutum. Arnavut olduğum için mutluyum. Sırp olsaydım da mutlu olurdum. Doğuştan gelen bir şey.” (Katılımcı-16, Kadın, öğrenci, Preşevo)

Cevaplardan görüldüğü gibi bütün katılımcılar kendilerini Arnavut olarak tanımlamışlardır. Katılımcı 16'nın kimliğini Arnavut olarak açıklaması ve bunun doğuştan kazanılan bir özellik olarak tanımlaması; kimliğin doğuştan kazanıldığı fikrini savunan primordialistler (ilkçiler) gibi düşündüğünü göstermektedir. Buna göre, etnik kimlik insanın kan grubu gibi önceden belirlenmiş sonradan değişmez bir özelliktir.

Arnavut kimliğini tanımlamanın bir parçasını oluşturan dil unsuru ise, “öteki”ni tanımlama aracıdır.

Bu bağlamda bölgedeki diğer sorunlardan birisi Sırpça ile ilgilidir ve bu konuyu daha yakından inceleyebilmek için katılımcılara, “*Sırpçı biliyor musunuz? Evet ise, nerede ve nasıl öğrendiniz?, Hayır ise, niçin öğrenmediniz, bu durum sizin için Sırbistan’da sorun teşkil etmez mi?, Hangi dilde televizyon izliyorsunuz? ve Hangi dilde gazete okuyorsunuz?*” soruları sorulmuştur. Bu sorulara cevaplara göre, bazı öğrenciler Sırpça bilmemektedir, Sırpça bilmeme nedeni olarak savaşı göstermişlerdir. Savaş zamanında yaşı küçük olan katılımcılar, savaşla birlikte Sırpça öğrenmeye karşı önyargı beslemişler ve bu dili öğrenmeye ret etmişlerdir. Bunun yanı sıra Preşevo Belediyesi’nde yaşayanların %95’inin Arnavut olması ve bölgede yaygın olarak Arnavutça konuşulması da Sırpça öğrenmeyi ihtiyaç olmaktan çıkartmıştır. Buyanovca Belediye’sinde yaşayan öğrenciler ise, orada yaşayan nüfusun yarı yarıya Arnavut ve Sırplar’dan oluşması nedeniyle Sırpça bildiklerini ifade etmişlerdir.

“Sırpça bilmiyorum. İlkokul, ortaokul ve lisede Arnavutça okudum. Sırpça dilini yabancı dil dersi olarak gördüm. Sırpça’yı öğrenmeme nedenleri de şunlar olabilir: yaşadığım belediye’de (Preşova) %95 Arnavutlar yaşıyor Sırplar ise %5; çocukluğumdan beri iki kere savaş gördüm ve sürekli olan çatışmalarımızı, psikolojik olarak bu durum bende nefret duygusunu doğurmuş olabilir ve bu şekilde Sırpça diline karşı bende bir antipati oluşturmuş olabilir.” (Katılımcı-15, Kadın, öğrenci, Buyanots)

“Sırpçayı biliyorum. Ana-okulundan liseye kadar zorunlu derslerden bir tanesi de Sırpçaydı. Orada öğrenme fırsatım oldu. Ama konuştuğum zamam eksiklerimi görüyorum, bunun sebebi de hiç pratik yapmadığım bir de 2010 yılında beri Türkiye’de okuduğum içindir. Medya, televizyon hepsi Türk dilinde görüyorum, bunun sebebi de uzun bir süreçte Türkiyede olduğum için.” (Katılımcı-16, Kadın, öğrenci, Preşevo)

“Sırpça’yı biliyorum. İlkokuldan beri konuşuyorum. Sırpçayı bilmek çok önem arz ediyor hem yaşadığımız ülkenin dili olmasından insanlar ile iletişim açısından hem de bürokratik işlemlerde resmi dil olduğu için büyük bir kolaylık sağlıyor. Televizyon çok izlemiyorum ama haberleri ya da sosyal medyada takip ettiğim sayfaları Arnavutça, Türkçe ya da Sırpça takip ediyorum.” (Katılımcı-17, Kadın, öğrenci, Preşevo)

“Sırpça’yı da memnun bir seviyeye kadar biliyorum, sanırım temel şeyleri okulda öğrendim, sonra ilk ve ortaokuldayken Sırplarla ile beraber birkaç farklı seminere katılma fırsatım olduğu için Sırpçamı geliştirdim, yoksa sadece okulda öğrendiklerimizle kalsaydık çok

yetersiz kalırdık. Buyanovca'ya gittiğim zaman Sırp programları takip etmeye çalışıyorum.” (Katılımcı-18, Kadın, öğrenci, Buyanots)

“Sırpça'yı orta seviyede biliyorum , televizyonumuzda en fazla Sırpça programları yayınlanıyor , dolayısıyla öğrenmeyi sağladı.” (Katılımcı-19, Kadın, öğrenci, Buyanots)

“Sırpça'yı biliyordum, ilk okuldan beri bazı temel şeyleri orda öğrendik ama 8 yıldır Türkiye’de olduğum için biraz unutum yani sadece bazı temel kelimeler kaldı, mesela Günaydın. Merhaba, Hoşçakal vb.” (Katılımcı-20, Kadın, öğrenci)

Bu değerlendirmelere göre, katılımcıların Arnavutça bilme oranı yüksektir. Aynı zamanda bazı katılımcılar, yaşadıkları yerde bütün resmi işlemlerin Sırpça yapılmasından dolayı Sırpça bilmenin de ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir. Bazı katılımcıların ise medyayı, sosyal medyayı Sırpça takip etmesi, bütün katılımcıların Sırpça'ya karşı önyargılarının olmadığını göstermektedir.

Türkiye’den alınan diplomaların tanınmaması, işsizlik oranının yüksek olması Preşova Vadisi’ndeki bir diğer sorunu da beraberinde getirmektedir, zirâ bu durumun neticesinde gençler Kosova, Makedonya ve Arnavutluk gibi komşu ülkelere ve özellikle de Batı’ya göç etmeye devam etmektedir. Öğrenci katılımcılara gelecekte ne yapmak istediklerine yönelik, “Sırbistan’a dönmeyi düşünüyor musunuz”? sorusun şu şekilde cevaplandırmışlardır:

“Arnavut-Sırbistan vatandaşı olarak üniversiteyi orada okumadığıma göre, daha ilerde de iş imkanlarımızın az yada sıfır (0) olması, dolayısıyla hayatımızı sürdürebilmek için (okumak, çalışmak için) hep yurtdışına çıkmak zorunda kalıyoruz, yani daha açık bir şekilde Sırbistan'da geleceğimi göremiyorum.” (Katılımcı-15, Kadın, öğrenci, Buyanots)

“Bu sorunun iyi bir şekilde cevaplanması için gelecek yılları beklemek lazım, çünkü bildiğimiz ki gibi bölgede işsizliğin üst sınırlara dayanmasından dolayı gelecekte işsiz kalmayı istemiyorum. Bir de işe girmek imkanları sıfır, tek bir banka şubesi olması, bütün fabrikaların kapatılması, devlet okulları da kadro dışı kalıyorlar yani iş imkanları olsa iki kere düşünmem dönerim.” (Katılımcı-20, Kadın, öğrenci, Buyanots)

“Sırbistan’a dönmeye isterdim ama malesef biraz geç, Türkiyede işe girdim bunun için oraya dönmesi biraz zor görünüyor. Bir de bu yaz bir Türklerle evlenmeye karar verdik, yani açıkça konuşmak lazımsa dönmeye düşünmüyorum.” (Katılımcı-16, Kadın, öğrenci, Preşovo)

“Yaklaşık 4 aydır Almanca öğreniyorum, dil sınavını geçer geçmez Almanya’ya gideceğim. Orada profesyonel hekim açığı mevcut, pek çok arkadaşım artık orada işe başladı bile.” (Katılımcı-10, Erkek, tıp mezunu, Preşevo)

“Okulumu bitirmeye iki sene kaldı, daha bu konuyu düşünmeye fırsat olmadı ama koşullara bakarsak Sırbistanda işsizlik oranı yüksek olmasıyla büyük ihtimalle yurt dışında yada Türkiyede kalmaktır. Evet tıpcılara belkide işe girmesi daha kolay olur ama daha önce bir Arnavuunt Sırpların yaşadığı yerlerde işe girdine duymadım. Preşevo’da bir hastane olmadığı için biraz zor diye düşünüyorum.” (Katılımcı-17, Kadın, öğrenci, Preşevo)

“Bu konuyu hiç düşünmedim, bu yıl başarıyla ilk senemi bittirdim hala o sevinci yaşıyorum böyle bir soruyla moralimi bozdun. Geldiğimden beri bir gün döneceğimi biliyorum, yurt dışında okuyan bir öğrencinin Sırbistana dönmesi üzücü bir şeydir. Ama ben dönmeyi düşünüyorum burda aldığım eğitimi orda göstermesi onur şeref olur benim için.” (Katılımcı-19, Kadın, öğrenci, Buyanots)

Genel olarak baktığımızda katılımcılar, bölgedeki işsizliğin üst sınırlara dayanmasından ve ekonomik refahın oldukça düşük seviyede seyretmesinden dolayı tekrar ülkelerine dönmek istememektedirler. Fabrikaların kapatılmış olması ve bu bölgede yatırımın olmaması bu konuda olumsuz duygulara sahip olmalarına yol açmaktadır. Bunun yanı sıra katılımcıların bahsettiği diğer sorun Preşovo’da bütün banka şubelerinin kapatılmış olmasıdır. Şehirde tek bir banka şubesi mevcuttur, Sağlık alanında da tam teşekkülü bir hastanenin olmaması, mühim bir sorun teşkil etmektedir. Bu konuda yapılacak her olumlu gelişme bu bölgenin halkını ve gelecek nesilleri memnun edecektir. Eğitim konusunda da sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar çözülmediği sürece ve özellikle yatırımlar bu bölgeye yönlendirilmediği sürece bölge halkları arasındaki yaşayan ilişkilerin düzelmesi çok zor görülmektedir. Bu durum bölgede yaşayan gençlerin çevredeki Kosova ve Arnavutluk gibi ülkelere veya Batılı ülkelere göç etmeye zorlamaktadır. Bu nedenle Preşova’nın “sessiz göç” formülüne geçmekte olduğunu söyleyebiliriz.

6.2.3. Preşova Vadisi’nde Ekonomik Kalkınma ve Göçün Nedenleri

Bugün hem genel olarak Sırbistan’da, hem de Preşova Vadisi’nde çözüm kavuşturulması gereken temel sorun, işsizlik ve diğer ekonomik sorunlardır. Ekonomi, geçmişte yaşanan etnik çatışmalarda önemli bir rol oynadığı için, bugünde ekonomik sorunların giderilmesi başlıca önemdedir.

Preşova Vadisi'nin ekonomik durumu özellikle son 10 yıl içerisinde ağır bir krizden geçmektedir bu bağlamda ciddi bir gerilemenin yaşandığını söyleyebiliriz. Sırbistan Cumhuriyeti'nin geneli değerlendirildiğinde Preşova Vadisi ülkenin en kalkınmamış bölgeleri arasında yer almaktadır. Sanayi gelişiminde imkânlarının eksikliği, gelişemeyen özel sektör, nitelikli özelleştirmelerin yapılamayışı ve %75 oranındaki işsizlik, Preşova vatandaşının bu bölgeden umudunu kesmesini tetikleyen başlıca sorunlardır. Bu bağlamda sorunu daha yakından inceleyebilmek amacıyla katılımcılarla gerçekleştirdiğimiz derinlemesine görüşmelerde bu konudaki sorulara yer verilmiştir. Katılımcılar cevaplarında bölgedeki ağır ekonomik duruma, çok sayıda fabrikasının kapanmasına ve bunun neticesinde işsizliğin artmasına vurgu yaparak, artan işsizliğin bölge halkını göçe mecbur bıraktığını ifade etmişlerdir. Yine bu alandaki en vahim mesele, sorunun çözülmesine ilişkin en ufak bir adımın atılmamasıdır.

Katılımcı 8, Preşova'daki ekonomik durumu Arnavut halkının bu bölgeden uzaklaştırılması amacıyla uygulanan bir siyasi proje olarak addetmektedir, diğer katılımcılar ise özellikle son 10 yılda oluşturulan duruma vurgu yapmaktadırlar.

“Ekonomi unsuru, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bölgenin etnik yapısını değiştirme amaçlı artırımcı projelerin uygulanması için kullanılmaktadır. Merkezi yönetim tarafından bölgenin ekonomik ve sosyal gelişiminin engellenmesiyle geleceğe yönelik umutsuz bir perspektifin oluşturulması amaçlanmakta ve bunun neticesinde Preşova Vadisi'nde yaşayan Arnavutların sessiz sedasız göç etmelerine sebebiyet vermektedir.” (Katılımcı-8, Erkek, Tarih Öğretmeni, Preşovo)

“Preşova Vadisi'ndeki ekonomik durum pek az gelişmiştir. Bölgede imalathane olarak nitelendirebileceğimiz ve 20 – 80 arası personel istihdamı sağlayan özel işletmeler mevcuttur. Hükümetin bu bölgeye yönelik ekonomik yatırımları neredeyse yok denecek kadar azdır. Gelen yatırımlar da çok küçük çaplıdır. Preşova ve Buyanots'ta eskiden faaliyet gösteren ve yaklaşık 4000'den fazla işçinin istihdam edildiği fabrikalar harabeye dönüştürüldü ve özelleştirildi. Günümüzde bu fabrikalar faal değildir. Geriye sadece bu fabrikaların binaları kaldı ve günümüzde farklı faaliyetler için kullanılmaktadırlar.” (Katılımcı-9, Erkek, Edebiyat Öğretmeni, Preşovo)

“Ekonomik sorun ise başlı başına büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bu bağlamda mevcut kadrolarımıza bir alan açılmamaktadır ve bu da insan hakları açısından son derece önemli bir koşul teşkil etmektedir.” (Katılımcı-7, Erkek, Uluslararası İlişkiler, Buyanots)

“Sırbistan, durumun iyileştirilmesine katkı yapmaya ne derece hazırdır?” sorusuna ise katılımcı 2’nin verdiği cevap şu şekildedir:

“Sırbistan’da belediyelerimize ilişkin yetki sahibi olan devlet kurumları, farklı müfettişliklerde sembolik sayıda Arnavutlar istihdam edilmektedir. Arnavutların bu kurumlardaki düşük temsiliyeti son derece gözle görülür bir sorundur ve tüm çabalara rağmen Belgrad hükümetinin bu krizi yumuşatmasına sebebiyet verecek adımlar bir türlü atılamamaktadır. Halbuki bununla ilgili olarak 2009 yılının Mart ayında Sırbistan Yerel Yönetim Bakanlığı, Arnavut temsilcilerle bir anlaşma imzalamış ve bu anlaşma Belgrad’ta AGİT tarafından da tasdik edilmiştir. Anlaşmanın konusu, işbu bölgenin ekonomik kalkınmasının sağlanması amacıyla Arnavutların devlet organlarında temsil edilmelerine olanak açmaktır. Sözleşme hemen akabinde iptal edildi ve gerçekleşen üçüncü anlaşma bizim için hayati önem arz etmekteydi.” (Katılımcı-2, Erkek, Hukukçu, Buyanovca)

Sırbistan Devletinin Arnavut belediyelere yönelik uyguladığı bir diğer ayrımcılık da vergilendirmede göze çarpmaktadır. Ayrıca özellikle yatırımcıların bu bölgeden uzaklaştırıldığı. Sırp çoğunluğunun yaşadığı belediyelere yönlendirilmesi de bir diğer önemli etkidir.

Katılımcı 13 ve 7’ye göre bu durum, Sırp Devletinin Arnavut azınlığına karşı uyguladığı ayrımcılığın en açık ve çarpıcı örneklerinden biridir.

“Devlet sürekli olarak vergilendirme alanında, yatırımlarda ve yabancı yatırımcıların Preşova Vadisi Bölgesine yönlendirilmesi hususunda ayrımcılık yapmıştır.” (Katılımcı-13, Erkek, İktisatçı, Preşevo)

İktidarın merkezi düzeyde toplanması, bu bölgeye yönelik gerekli ekonomik yatırımların yapılmamasına sebebiyet vermiştir. Eskiden iş imkânı devlet tarafından sağlanmaktaydı, şimdi ise devlet mevcut iş imkânlarını da kapatmaktadır. Bu durma yönelik ifadeler şu şekildedir:

“Yerel yönetimlere ilişkin yeni yasa ve yapılanmayla, yerel yönetimlerin yetkinliğindeki unsurlar asgariye indirildi, onlar artık ancak belediye çalışmaları, ilkokullar, anaokulları, ambulans hizmetleri gibi konularda çalışma gerçekleştirebilmektedirler. Belediyelerin fabrika açma hakkı yoktur. Belediyeler ellerindeki yıllık bütçelerle gerekli istihdamı daha sağlayamamaktadırlar. Yaklaşık 2 yıldır Sırp Hükümeti her türlü istihdamın yapılmasını yasaklamıştır. Yatırımcılar güvenlik talep etmektedir. Preşova Vadisi’ndeki yerel yönetimler güvenliği taahhüd edememektedirler. Bundan dolayı da mevcut duruma hapsolmuş vaziyetteyiz.” (Katılımcı-9, Erkek, Edebiyat Öğretmen, Preşevo)

“Ekonomi çok zayıf, komünizm dönemi ile günümüz dönemini kıyasladığımızda komünizm döneminde ekonomik durumun çok daha iyi olduğunu söyleyebiliriz. Özelleştirme sürecinin başladığı andan itibaren ekonomik durum zayıflamıştır, burada Arnavutlara yönelik açık bir ayrımcılık gözlemlenmektedir. Özelleştirmelerin Arnavutlar tarafından gerçekleştirilmesine mücade edilmemiştir ve edilmemektedir, bu bağlamdaki engellemeler de Bakanlıklar ve özelleştirme alanında yetkin kurumlar tarafından yapılmaktadır.” (Katılımcı-12, Erkek, Biyoloji Öğretmeni, Preşevo)

Yeni şirketlerin açılmasındaki idari zorluklar, şirketlerin özelleştirilmesinin engellenmesi gibi sorunlarla karşılaşan bölge halkına ilişkin bir diğer son derece tedirgin edici gerçek de yüksek işsizlik oranıdır. Sırbistan Hükümeti’nin resmi istatistiklerine göre Preşova Belediyesi ülkede işsizliğin en yüksek olduğu belediye konumundadır.

Bu istatistikler 2002 yılına aittir, ilerleyen yıllara ilişkin istatistikler ise Devlet İstatistik Kurumu’nda bulunmamakta veya yayınlanmamaktadır.

“25 yıl öncesiyle bir kıyaslayama yapacak olursak, o dönemde bir fabrikanın 400 işçi istihdam ettiğini göreceğiz. Daha öncesinde ise sadece bir fabrika 3000 işçi istihdam etmiştir. Günümüzde Preşova Vadisi’ndeki toplan çalışan işçi sayısı 3000’dir ve bunların en büyük çoğunluğu belediye idari birimleri, polis, sosyal hizmetler v.b. gibi üretim olmayan sektörlerde istihdam edilmiştir.” (Katılımcı-13, Erkek, İktisatçı, Preşevo)

“Preşova Vadisi’ndeki işsizlik oranı Sırbistan genelindeki en yüksek işsizlik oranıdır. 4000’e yakın işçi istihdam eden tüm fabrikalar kapatılmış ve özelleştirilmiştir. Bu 4000 işçi arasında Preşova’da en çok Arnavut, Buyanots’ta ise az sayıda Arnavut mevcuttu.” (Katılımcı-9, Erkek, Edebiyat Öğretmeni, Preşevo)

“Bilgisayar Mühendisliği bölümü mezunuyum, 3 yıldır işsizim, yeni iş yerleri açılmıyor, benim gibi iş bekleyen çok sayıda kişi var. Ancak Sırbistan Devleti yeni iş yerleri açmıyor, Arnavutların yoğun olarak yaşadığı bu bölgeyle hiç ilgilenmiyor. Yüksek lisans mezunu insanlar şehirdeki kafeteryalarda çalışıyor.” (Katılımcı-14, Erkek, Bilgisayar Mühendisi, Buyanots)

Ekonomi unsuru, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bölgenin etnik yapısını değiştirme amaçlı projelerin uygulanması için kullanılmaktadır. Merkezi yönetim tarafından bölgenin ekonomik ve sosyal gelişiminin engellenmesiyle geleceğe yönelik umutsuz bir perspektifin oluşturulması amaçlanmakta ve bunun neticesinde Preşova Vadisi’nde yaşayan Arnavutların göç etmelerine neden olmaktadır. Arnavut nüfusunun yoğun olarak yaşadığı

üç belediyede de günümüzde sanayi alanında tek bir faaliyetin dahi mevcut olmadığını söyleyebiliriz. Preşova ve Buyanots belediyelerinde ancak az sayıda personel istihdam etmiş küçük boy işletmeleri bulunmaktadır. %70 gibi kritik bir orana ulaşan işsizliğin azaltılması doğrultusundaki tek umut yabancı yatırımcıların bölgede yatırım yapmalarının sağlanması ve tarımcılık ile arıcılık gibi Preşova Belediyesi'nde önemli bir potansiyeli olan alanlara devlet tarafından teşviklerin sunulmasıdır. Bu doğrultuda atılacak olan somut adımlar, bölgedeki ağır ekonomik durumun iyileşmesine katkı sağlayabilir.

6.2.4. Etnik Azınlıklar ve Sorunların Çözülmesine İlişkin Görüşler

Kosova'daki savaşın (1999) ve Preşova Vadisi'ndeki silahlı çatışmaların (2001) tamamlanması da Sırbistan'daki Arnavutların konumunu çözmedi. Preşova Vadisi'ndeki silahlı çatışmalar, uluslararası topluluk temsilcilerinin de arabuluculuğuyla imzalanan Konçul Anlaşması'yla sonlandı. Ancak, bölgede konumlanan Sırp asker ve polislerinin varlığı bölgede göç baskısını arttırdı. Bölgenin jeopolitik konumunu incelediğimizde, Preşova Vadisi ile Kosova'nın Kuzeyi'nin halen çözüm bekleyen iki sorunlu bölge olduğunu söyleyebiliriz.

Preşova Vadisi'ndeki krizin çözümüne ilişkin ortaya atılan fikirlerden biri de Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Koordinasyon Kurulu'nun kurulmasıydı ve bu da 16 Aralık 2000 yılında gerçekleşti, ayrıca Arnavut Ulusal Konseyi de kuruldu. Aynı misyona sahip iki kurum Preşova Vadisi'ndeki Arnavutların durumunu iyileştirmeyi amaçlamaktaydı, ancak ne derece başarılı oldukları konusu tartışmalıdır. Bu konu, çalışma bağlamında sözkonusu kurulların en önemli kişileriyle görüşmeler yapılarak aydınlatılmaya çalışıldı. Görüşmeler esnasında sorduğumuz sorular şu şekildedir: *“Koordinasyon Kurulu ne derece başarılı olmuştur? Koordinasyon Kurulu'nun misyonu ve Preşova Vadisi'ndeki azınlıkların haklarına ilişkin programlar ne derece hayata geçirilmiştir?”*.

Katılımcı 2'ye göre Koordinasyon Kurulu başarısız bir kurumdur ve Preşova Vadisi'nde parçalanmalara yol açmıştır.

“Koordinasyon Kurulu 2001 yılında Sn. Gyinciç tarafından Preşova'daki sorunların giderilmesine ilişkin onaylanan planı uygulamak için kuruldu. Bu planda programın uygulamalar neticesinde ulaşması planlanan amaçlar, yerel seçimler konusu, Arnavutların devlet kurumlarına entegrasyonu, bölgenin ekonomik kalkınması ve göç eden ahalinin geri dönmesi gibi hususlar açıkça belirtilmişti.” (Katılımcı-2, Erkek, Hukukçu, Buyanots).

Katılımcılardan ikisi ise Koordinasyon Kurulu'nun ne derece aktif olarak faaliyet gerçekleştirdiği konusunda en ufak bir bilgileri olmadığını ifade etmişlerdir.

Katılımcı 3 ise Koordinasyon Kurulu'nun kimi olumlu sonuçlara ulaştığını ancak birincil amaçlarında başarısız olduğunu ifade etmektedir:

“Koordinasyon Kurulu'nun altyapı şartlarının iyileştirilmesi ve Preşova, Buyanots ile Medvece vatandaşlarının bir kısmına burs sağlanması gibi konularda kimi olumlu neticeleri olmuştur. Ancak burada burs dağıtımında taraflı ve seçmeci bir tutumun mevcudiyetinden söz etmeliyiz zira sadece Sırbistan sınırları içerisinde eğitim görenlere burs imkânı sunulmuş, Kosova, Arnavutluk ve ya Türkiye'de eğitim görenler bu imkândan mahrum bırakılmıştır. Fakar, Koordinasyon Kurulu başlıca hedeflerinde başarısız olmuştur. Koordinasyon Kurulu'nun başlıca hedefi Arnavutların konumunu iyileştirmek ve Preşova, Buyanots ile Medvece bölgesinin ekonomik kalkınmasını sağlamaktır, halbuki kurul ancak kimi küçük çaplı altyapı çalışmaları ve burs imkânları sunabilmiştir.” (Katılımcı-3, Erkek, Sosyoloji Mezunu, Preşevo).

“Koordinasyon Kurulu, Hükümet tarafından Aralık 2000'de kurulan bir organdır. Bu kurulun hedeflenen amaçlara ulaşamadığını söyleyebiliriz. Çünkü Koordinasyon Kurulu hükümet ile yerel yönetimler arasında bir bağ görevini üstlenmiştir, ancak bize herhangi bir bakan ve ya bakanlık temsilcisiyle görüşüp dertlerimizi anlatma fırsatı tanınmamıştır.” (Katılımcı-7, Erkek, Uluslararası İlişkiler, Buyanots)

“Sadece altyapısal açıdan kimi projeler gerçekleştirilmiştir, ancak ekonomik kalkınmaya ilişkin diğer önemli noktalar, Arnavutların devlet organlarına dahil olması, eğitim ve kültür alanlarındaki durumun iyileştirilmesi gibi hususlarda iyileştirilmelerden kesinlikle bahsedilemez. Sadece altyapı alanında kimi iyileştirilmelerin yapıldığını söyleyebiliriz.” (Katılımcı-13, Erkek, İktisatçı, Preşevo)

Sırbistan Hükümeti'nin Preşova, Buyanots ve Medvece Belediyeleri'ne ilişkin kurmuş olduğu Koordinasyon Kurulu bir idari – icracı organ olup, misyonu Sırbistan Hükümetinin, devlet organlarının, kamu hizmetlerinin, yerel yönetimlerin ve Preşova, Buyanots ile Medvece belediyelerinin faaliyetlerini koordine etmektedir. Ancak Sırbistan Hükümeti, bu Kurul vasıtasıyla sözkonusu üç belediyenin ne siyasi ne ekonomik ne de güvenlik alanlarındaki amaçlarını gerçekleştirememiştir. Aksine, bu çalışmalarla ancak mevcut sorunlar daha da derinleşmiştir. Bundan dolayı, 2016 yılının Mayıs ayında yapmış olduğumuz görüşmelerin neticesinde Koordinasyon Kurulu'nun mevcut sorunların çözümü ve istikrarın sağlanması hususunda başarısız olduğunu söyleyebiliriz.

Koordinasyon Kurulu'yla aynı misyona sahip olan ve aynı amaçla kurulan Arnavut Ulusal Konseyi ise 4 ana esas üzerine kurulmuştur: eğitim, bilgilendirme, sembollerin kullanılması ve Arnavutça'nın resmi yazı dili olarak kullanılması. Ancak kurul, günümüze kadar her üç belediye'deki genel durumu değiştirmeyi başaramamıştır. Kuruluş amacını teşkil eden 4 ana esas hususunda da bir iyileştirmeye rastlanmamaktadır. Aksine, acil çözüm bekleyen çalışmalara engel teşkil etmiştir. Bu konuda Konsey çalışanlarıyla görüşmeler gerçekleştirildi ve katılımcılar Konsey'in daha ne kadar faaliyet gösterebileceği hususunun dahi soru işareti olduğunu belirttiler. Katılımcıların verdiği bilgiler ışığında Preşova Vadisi'nin en önemli sorunlarını oluşturan okul kitapları, anadilinin kullanılması, ulusal sembollerin kullanılması gibi hususlarda en ufak bir iyileştirmenin söz konusu olmadığını söyleyebiliriz.

“Belgrad Hükümeti sorunları çözme doğrultusunda bir irade sergilememektedir. Bendeniz bizatihi pek çok resmi görüşmeye katıldım, farklı bakanlarla görüştük, hiçbirisi durumun iyileştirilmesine yönelik bir irade sergilemedi. Toplantılarda her şey yolunda gidiyor, ancak görüşmeden çıktığımız andan itibaren her şey unutuluyor. Bizler Preşova Vadisi Arnavutlarını ilgilendiren sorunların çözümüne ilişkin umudumuzu neredeyse yitirdik.” (Katılımcı-13, Erkek, İktisatçı, Preşevo)

“Çünkü Sırbistan Hükümeti veya bakanlık temsilcileri, gerçekleştirdiğimiz pek çok sayıdaki meşakatli görüşmelerde katı tutum sergilemişlerdir. Konu Arnavutların hakları olduğunda sürekli olarak engeller çıkarmış veya önerilerimizi gözardı etmişlerdir.” (Katılımcı-7, Erkek, Uluslararası İlişkiler, Buyanots)

Preşova Vadisi'nde Sırp Hükümeti tarafından sorunların çözümüne ilişkin hiç bir adım atılmaması bölge halkındaki tedirginlik ve umutsuzluğu her geçen gün arttırmaktadır. Ahalinin önemli bir kısmı, son 12 yıl içerisinde kitlesel olarak göç etmektedir. Buna Arnavutça eğitim veren üniversitelerin eksikliği de sebep olmuştur. Arnavutların bir kısmı kendi milli kimlikleri hususunda konuşmaktan dahi çekinmektedir. Hâl böyle iken, Preşova Arnavutları meselesinin düzeltilmesi için Arnavut diplomasisinin ciddi atılımlar yapması gerekmektedir.

Bu durumdan çıkış için nelerin yapılması gerektiği konusunda Preşova vatandaşları ana hatlarıyla şu düşünceleri ifade etmişlerdir:

“Kanimca Preşova Vadisi’nin kurumsal temsilcileri daha nitelikli ve birleştirici politikalar üretmelidir, Tiran ve Priştine’yle sürekli koordinasyon sağlanmalıdır, Sırbistan Hükümetine karşı baskı arttırılmalıdır. Bunun tek çıkar yolu Sırbistan altına imzasını attığı üç anlaşmadan doğan yükümlülüklerini yerine getirmesidir. Bildiğiniz üzere 2001’de planlama, 2009’da Koordinasyon Kurulu kurulmuş ve 2013’tede 7 maddeli bir anlaşma imzalanmıştı. Arnavutlar sadece hakça temsil ile de yetinmemelidir, bu doğrultuda demokratik protestolar ve halk hareketleriyle Sırbistan’a yönelik baskı arttırılmalıdır.” (Katılımcı-3, Erkek, Sosyoloji Mezunu, Preşevo)

“Durumumuz çok ağırdır ve bu ağır durumdan kurtulmanın yegâne yolu Sırp Hükümeti’nin sorunlara yönelik yaklaşımını değiştirmesidir. Sırbistan Hükümeti, Kosova’daki Sırp azınlığından ziyade Preşova Vadisi’ndeki Arnavutlarla ilgilenmelidir. Yabancı yatırımcıların bölgeye gelip yatırım yapmaları, Arnavutça dilinde eğitim verecek bir üniversitenin açılması ve yeni işyerlerinin açılması sağlanmalıdır. Yeni iş imkânlarının sağlanması doğrultusunda Sırbistan Hükümeti küçük ve orta çaplı işletmelere de destekler sunabilm elidir. Ayrıca belediyelerdeki idari bilimlerde de istihdam imkânı olmalıdır. Örneğin, sadece Preşova’da ki vatandaş sayısı göz önüne alındığında sayıca 50 civarında işçinin belediyenin idari kurumlarında istihdam edilmesi gerektiğini ve bunun için imkân bulunduğunu ancak bu durumu gerçekleşmediğini görmekteyiz.” (Katılımcı-13, Erkek, İktisatçı, Preşevo)

“Genel olarak baktığımızda vatandaşlarda durumun iyileşeceğine ilişkin umutlar kaybolmuştur ve bunun müsebbibi de yukarıda zikredilen hususlardır. Son olarak birşey daha eklemek istiyorum, eğitim alanında bilindiği üzere en büyük sorunlardan biri diplomaların tanınmaması sorunudur. Mezun olan öğrenciler aylarca diploma denkliği konusunda cevap beklemektedirler. Bunun dışında Sırbistan – Arnavutluk arasında imzalanan bir anlaşma da mevcuttur ve bu anlaşmaya göre iki ülke mütekabiliyet esasına dayanarak karşılıklı olarak diplomaları tanımakla yükümlüdür. Fakat malesef bu anlaşma Sırbistan tarafından uygulamaya geçirilmemektedir. Bizleri son derece etkileyen bir diğer sorun da Arnavutça eğitim imkânı sunacak olan bir üniversitenin veya en azından üniversiteye bağlı bir bölümün açılmamasıdır. 2011 yılında Subotica Üniversitesi’nin İktisat bölümü açıldı ancak burada neredeyse hiç Arnavutça eğitim verilmemektedir. Bu doğrultuda ivedilikle atılması gereken adımlardan biri de Arnavutluk Cumhuriyeti’nin Preşova Vadisi’nde bir konsolosluk açmasıdır, bu şekilde sorunların çözümüne ilişkin daha sağlıklı adımların atılabileceğini düşünmekteyim.” (Katılımcı-8, Erkek, Tarih Öğretmeni, Preşevo)

“Devlet olarak Sırbistan demokratikleşmelidir, uluslararası toplum Sırbistan’a vatandaşlarına etnik ayrımcılık yapmaması için baskı yapmalıdır. Bu doğrultuda Kosova bünyesindeki Sırp vatandaşlarına

ilişkin mütakabiliyet bağlantısını kurmalıdır, bu bağlamda her iki ülkedeki azınlıkların eşit muameleye tabi tutulması taahhüt edilmelidir.” (Katılımcı-7, Erkek, Uluslararası İlişkiler, Buyanots)

“Sırbistan’daki yeni seçimlerden ümitliyim, bu bağlamda seçimler hem vadi belediyelerine hem de Sırp Devletine yenilikler getireceklerdir. Arnavut siyasi unsuru Vadi Arnavutlarının hayatlarını idame ettirmelerinde hayati önem arz eden kimi hakları doğrultusunda birkaç noktada mutabakat sağlayıp bütünleşmiş olmalıdır. Çözüm, üç belediye meclisi olarak ortaklaşa hazırlanan evrakların onaylanmasındadır. Bu bir siyasi organ değildir ancak Arnavutların tutumlarında birlik oldukları yegâne siyasi yapıdır.” (Katılımcı-2, Erkek, Hukukçu, Buyanovca)

Bu bağlamda Arnavutluk Devletinin katkısı hayati unsurlardan birini teşkil etmektedir. Ayrıca Arnavutluk, bu üç belediyenin sorunlarını çözebilecek yetkinliğe sahip uluslararası kuruluşların da üyesidir. Arnavutluk Cumhuriyeti, Preşova Arnavutları meselesini gerek bölgesel gerekse uluslararası boyutta karşılıklı ilişkilerde güncelleştirmelidir. Pek tabi ki mütakabiliyet ilkesine dayalı kurulacak olan işbirlikleri Preşova Vadisi’ne de yansıyacaktır. Ancak en önemlisi, Arnavutluk Devleti Preşova Vadisi konusunu tüm uluslararası kuruluşlarda güncelleştirmelidir. Ancak bu tür bir çabayla Sırp Hükümeti uluslararası toplum tarafından baskı altına alınacak ve bölge Arnavutlarına yönelik gerekli yaklaşımı sergileyecektir.

6.2.5. Kosova’nın Kuzeyi’ndeki Sırplarla Mütakabiliyet

1946 Anayasası’yla Yugoslavyalı Arnavutlar, İkinci Cihan Harbi öncesinde sahip olmadıkları azınlık statüsünü elde ettiler. Ancak, 1947 yılında Preşova Vadisi (Preşova, Buyanots ve Medvece) olarak bilinen Doğu Kosova, Yugoslav komünistler tarafından adaletsiz bir kararla Kosova’dan ayrıldı ve Sırbistan’a bağlandı. Karşılığında ise Zubin, Potok, Leposavic ve Zvecanin Kosova’ya bağlandı (Latifi, 1997). Hiçkimse bu vatandaşların siyasi iradesini göz önünde bulundurmadı, herşey Kosova’daki demografik değişim iddiasıyla, doğrusu Kosova halkının çoğunluğunun Sırp olarak kalması amacıyla yapıldı. Özellikle Kosova’nın 2008 yılında bağımsızlığını ilân etmesinin ardından taraflar ilgili azınlıklar hakkında aynı modeli uygulamaya başlamıştır. Sırp Devleti, Kosova’daki Sırp azınlığının imtiyazlı konumuna nazaran, kendi sınırları içerisindeki Arnavut azınlığına aynı muameleyi göstermemekte diretmektedir. Sırbistan bununla kalmayıp, onyıllar boyunca Preşova, Buyanots ve

Medvece'deki Arnavutların %99'na karşı katı bir ayrımcılık ve baskı uygulamaktadır. Bunun için devlete çalışan önemli kişilerle mülakat yapıldı ve mülakat esnasından şu soru soruldu *“Sırp Hükümeti'nin uluslararası topluma baskı yaparak Kosova'daki Sırp azınlığının haklarını talep etmekte, fakat Kosovalı Sırlar için yaptığı girişimlerin en azını dahi Arnavutlar için yapmamaktadır”*?, sorusuna katılımcıların verdiği cevaplar şu şekildedir:

“Belgrad Hükümeti, Sırbistan sınırları içerisindeki azınlıkların durumunu iyileştirmeyi istememekte, çünkü şimdiye dek hiçbir zaman tüm Sırbistan vatandaşlarına eşit yaklaşım sağlama konusunda bir adım atılmamıştır. Belgrad'ın istediği Kosova ve Balkanlarda hegemonyasını arttırmasıdır. Sırbistan, kendi sınırları içerisindeki Sırp vatandaşlarından çok Bosna'daki Sırlar için ilgilenmektedir. Bu yeni bir milliyetçi yaklaşımdır ve bünyesinde bölgesel anlamda bir hegemonya isteğini barındırmaktadır.” (Katılımcı-3, Erkek, Sosyoloji Mezunu, Preşova)

“Ahtisaari Paketi bir bölgede yaşayan azınlıkların haklarına ilişkindir ve Kosova'nın bağımsızlığının ilân edilmesinin ardından yeni bir anayasa yapıldı. Bunun Avrupa'daki en demokratik anayasalardan biri olduğunu söyleyebilirim, bünyesinde azınlıkların tüm hakları kapsamıştır. Bizde ise azınlıklara yönelik tam bir ayrımcılık mevzu bahistir ve bu bağlamda Avrupa Birliği'ne giriş şartları tamamen çiğnenmiştir.” (Katılımcı-7, Erkek, Uluslararası İlişkiler, Buyanots)

“Kosova'nın Sırp azınlıklarına yaklaşımıyla Preşova Vadisi'nde yaşananları karşılaştırdığımızda tamamen zıt durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda uluslararası toplumun Sırbistan Cumhuriyeti'ne bahsekonu üç belediye'deki durumun iyileşmesi hususunda baskı yapmasını temmeni etmekteyiz.” (Katılımcı-8, Erkek, Tarih Öğretmeni, Preşovo)

“Belgrad sürekli olarak çifte standart uygulamıştır, Kosova'daki Sırların durumunun, anayasal açıdan değerlendirildiğinde, gözle görülür derecede üst seviyede olduğu gözlemlenebilmektedir ve AB standartlarını taahhüt etmektedir. Sırbistan, AB'nin bir parçası olmayı hedeflemektedir ancak diğer yandan başta Arnavutlar olmak üzere Anayasası'nın muhafazasında olan tüm azınlıkları inkâr etmektedir. Sırbistan'ın söylevi son derece açıktır,

ancak sorun bizim Preşova Vadisi'nde bir siyasi güce sahip olmamamızdır, aynı zamanda ne Priştine ne de Tiran'da gerekli anlayışla muhatap olamamaktayız ve neticesinde eğitim, diplomaların tanınması ve vatandaşların günlük yaşamını etkileyen kimi diğer alanlarda mütekabiliyet ilkesi hususunda ısrarcı olamamaktayız. Bu durum Tiran ve Priştine'nin jeopolitik gücünün eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Her ikisi de uluslararası toplumu devreye sokup Sırbistan'a azınlıklara yönelik davranışlarında Kosovalı Sırplar için talep ettiklerini uygulama konusunda baskı yapmalıdır. Durumumuz vahimdir, 2006 platformunda Arnavutluk Meclisi'nden mütekabiliyet talebinde bulunduk, ancak sorun şu ki biz açıklama yapmakta mahiriz ancak aynılarının uygulanmasında öncesinden uzlaşılabilir noktalar değişebiliyor. Ayrıca siyasi partilerin parlamenter seçimleri boykot etmeleri de durumun kötüleşmesine etki etmektedir. Özellikle de Arnavut partilerinin kollektif haklar konusunda birleşememesi bizleri Sırp devletinin nezdinde oldukça zayıflatmaktadır. Lâkin herşeyden önce uluslararası toplumu Sırp Devleti'ne yönelik azınlık hakları konusunda baskı yapmaya ikna etmeliyiz.” (Katılımcı-2, erkek, Hukukçu, Buyanots)

Durumu değerlendirecek olursak Kosova sınırları içerisinde yaşayan Sırp azınlığına Sırp Belediyeler Birliği isimli özel bir konumun verilmesiyle (ki bu karar kapsamında Kosova'daki Sırp belediyelerine verilen yetkiler geniş bir özerkliğe sahiptir) Kosova'daki Sırp halkının önem kazanması devam etmekte, buna karşın Sırbistan'daki Arnavutlar kendi dillerinde ve geleneksel kültürlerinde eğitim görme hakkından mahrum edilmektedir. Yani, her geçen gün mütekabiliyet ilkesinin uygulanması gittikçe imkânsız bir hâl almaktadır. Preşova Vadisi'ndeki Arnavutlar temel eğitim haklarından mahrum iken, Kosova'da yaşayan Sırplar bunun tam tersi imtiyazlarla sahipler. Bu durum GAP bir araştırmasında açıkça görülmektedir: “Eğitim plan – programı Sırbistan modelini esas almaktadır, okul kitapları Sırbistan Eğitim Bakanlığı tarafından ücretsiz olarak temin edilmektedir, sertifikalar ve diplomalar ise yine aynı bakanlık tarafından verilen sıra numaralarıyla verilmektedir” (GAP, 2016). Bu durum, Sırbistan'ın Kosova'ya yönelik dayatmalarının açık kanıtıdır.

Sırbistan tarafından hazırlanan müfredat Kosova için neden sorun olmasın sorusuna Sırbistan Başbakanı makul bir cevap verebilirsek eğer, o zaman Kosova'daki Sırp azınlığının kullandığı tarih kitaplarında Miloşeviç'in devlet eliyle Arnavutlara,

Boşnaklara ve Hırvatlara uyguladığı soykırımın yer almaması veya Srebrenitsa Katliamı'nın katliam olarak nitelendirilmemesi ya da NATO'nun Kosova'ya müdahalesinin saldırı olarak nitelendirilmemesinin mümkün olup olmadığını değerlendiririz. Öyle ki, mütekabiliyet ilkesinin ve eşit yaklaşımın uygulanmasının eksikliği, Preşova Vadisi'nde yaşayan Arnavutların toplumsal barış ve huzura katkı sunma konusunda sessiz kalmalarına sebebiyet vermiştir. Preşova'daki Arnavutların Kosova Cumhuriyetiyle her türlü işbirliğinin önüne taş koyulmaya devam ettiği sürece Kosova – Sırbistan arasındaki ilişkilerin normalleşmesinin anlamı ne olabilir ki? Kosova Cumhuriyeti tarafından Preşova Vadisi'nin Arnavut öğrencileri için hazırlanan ders kitaplarına mücade edilmemesi, Sırbistan'ın iki toplum arasında uzlaşma sağlanması taraftarı olmadığını kanıtlamaktadır. Öyle ki, Kosova kendi Sırp vatandaşlarına Sırbistan'ın hazırladığı ders kitapları ve dahası eğitim plan-programıyla eğitim görmelerine mücade ediyorsa, Kosova tarafınca hazırlanacak kitapların Preşova'da kullanılması hususu mütekabiliyet ilişkisinde dile getirilebilecek asgari bir taleptir.

Toplumsal tüm alanlarına etkilerin kapsandığı belediye yönetimi gibi konularda ise, Belgrad'ın da yönlendirmesiyle bu yapılar “belediye” ismini kullanımdan kaldırmış ve bunun yerine “Geçici Kurumsal Organlar” ismiyle kendilerini tanımlamışlardır (GAP, 2016).

Bu yapılanmaların Sırbistan Hükümeti ve Meclis'i tarafından onaylanan bütçeleri mevcuttur ve yine hesap verme hususunda bu iki kurumu mutahap almaktadırlar. Aynı zamanda Kosova'nın kuzeyindeki dört paralel belediye, yapılanma şeklini de Sırbistan yerel yönetimi modeline göre uygulamaktadır. Bu organlarca tertiplenen ve finanse edilen tüm evraklar ve etkinlikler Sırbistan'ın mührü ve armasını taşımaktadır.

Sırbistan'daki Arnavut belediyeleri ise tüm organizasyon kademelerinde engellenmektedir ve her adım Sırbistan Hükümeti'nin üst düzey organları tarafından sınırlanmaktadır. Bu sınırlama gerek belediye bütçesi, gerekse kültür ve sağlık alanlarındaki çalışmalarda açıkça görülmektedir. Kosova'daki Sırp belediyelerinin elindeki hak ve imtiyazların aksine, Sırbistan Devleti Preşova Vadisi belediyelerinde eğitim, kültür ve sağlık alanlarını tamamen kontrolünde tutmaktadır. Preşova'da ulusal kahramanların anıtı kaldırılırken, Mitrovitsa'nın kuzeyinde “Çar Duşan” meydanının

inşatı önerilmektedir. Kosova'daki Sırp belediyelerine verilen ultra imtiyazlar oradaki idarenin genişlemesi ve güçlenmesine imkân sunarken, Sırbistan'daki Arnavut belediyelerinde tam aksi yaşanmaktadır. Kosova'daki Sırp azınlığına verilen ve çoğu zaman “pozitif ayrımcılık” olarak da isimlendirilen bu haklar, şimdiye dek uluslararası hukukun görmüş olduğu en üst düzey haklardır. Ancak, Sırbistan'daki Arnavutlar için aynısı söz konusu değildir. Sırbistan'daki Arnavutlar baskıcı rejim şartlarında ezilmektedir. En çok da ekonomi alanında baskılar hissedilmekte, siyasi baskılar da bunu izlemektedir. Bunlarla birlikte temel insan hakları çiğnenmektedir.

6.3. SAHAYA İLİŞKİN GÖZLEM NOTLARI

6.3.1. Preşova Vadesi'nde Yaşayan Arnavutların Kültürel Özellikleri

6.3.2. Evlilik ve Düğünler

Evlilikler iki birey arasındaki sevginin toplum tarafından onaylanması olayını teşkil etmektedir ve bu süreç, evliliğin geçerliliğini meşrulaştırma mahiyetindeki bir merasim ile taçlandırılmaktadır. Evlilik, tarih boyunca toplumda görünen bir olay olmakla birlikte genel toplumsal akışa da yön veren bir unsurdur ve aynı zamanda toplumsal gelişimin dinamiklerine de etki etmekte. Preşova Vadisi'nde asırlar boyunca toplumun vazgeçilmez ritüellerinden biri şüphesiz düğün merasimleridir. Bu bağlamda Preşova düğünlerinin vazgeçilmezi olan düğün âdetleri ve erkeklerin oynadığı halk oyunları, halk kültürünün önemli bir özelliğini teşkil etmektedir. Arnavut düğünü ritüelleri, Arnavut toplumu tarafından muhafaza edilerek nesilden nesile aktarılmış ve günümüze dek özgün haliyle ulaşmıştır.

Bölgedeki Arnavut düğünlerinin en önemli ritüelleri arasında yer alan ve asırlık bir geleneğe sahip olan ritüel, düğünlerde erkeklerin oynadıkları halk oyunlarıdır (halaylardır). Bu halk oyunları günümüzde de özüne tamamen uygun olarak düğünlerde icra edilmektedir. Dolayısıyla, erkeklerin oynadıkları Preşova halk oyunlarının günümüze de en ufak bir değişikliğe uğramadan aktarıldığını ve stil, özellikle sembolik değerler bakımından günümüzde de en iyi şekilde düğünlerde icra edildiğini belirtebiliriz. Preşova Vadisi, bahsekonu düğün ve halk oyunları gelenekleriyle Arnavutların bu bölgede yerli halk olduğunu ve kendilerine ait kültürel geleneğe sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Aynı zamanda geçmişte farklı vesilelerle tertiplenen

sofralarda söylenen halk türküleri de günümüz düğün ritüellerinin bir parçası olmaya devam etmektedir. Bu halk türkülerinin güfteleri genelde milliyetçilik duygusuna vurgu yapmaktadır ve bu topraklarda yaşayan Arnavut halkının asırlar boyunca Sırp Devleti tarafından büyük baskılara maruz kaldığını ve değersizleştirilmeye çalışıldığını göstermektedir.

Preşova Vadisi'ndeki evlilikleri incelediğimizde, evliliklerin genelde endogamik nitelik sergilediği, bir başka ifadeyle Arnavut aileleri arasında yapıldığını, nadiren de Müslüman Boşnaklarla evliliklerin tercih edildiğini gözlemlemekteyiz. Müslüman Boşnaklarla yapılan evliliklerin nedeni olarak Preşova Arnavutlarının kültür ve geleneğinde özel bir rolü olan İslâmiyet karşımıza çıkmaktadır. Preşovalı Arnavutların İslâmiyete bağlılığı hem asimilasyonu engellemiş hem de Arnavut dili, kültürü ve geleneğinin muhafazasına önemli katkı sunmuştur.

Preşova düğünlerinin bir diğer özelliği, düğün öncesi gerçekleştirilen nişan merasimleridir. Erkekler ve kızları resmi olarak bir birine bağlayan bu merasimler sayesinde aynı zamanda, eş adayı seçiminde Preşova Bölgesi dışına çıkılmaması da öne çıkmaktadır. Bu süreçler pek tabi ki eş adaylarının onayıyla başlamaktadır, lâkin ailelerin onayı da çok önemli bir rol üstlenmektedir ve bu da diğer etnik topluluklarla kız alıp vermeme yönündeki gelenekçiliğin muhafa edilmesi yönünde son derece önemli bir unsurdur. Preşova Bölgesi'nde Boşnaklar dışındaki diğer etnik gruplarla kız alıp verme örneklerine nadiren rastlanmaktadır. Boşnaklardan ise kız alınmakta ancak kız verilmemektedir. Ailelerin onayı olmadan yapılan evliliklerde ise ailelerin, kızlarına karşı katı bir tutum sergilediği ve kızlarını tecrit ettiği gözlemlenmiştir. Bunun ise başlıca iki sebebi vardır; ilki İslâmiyete olan bağlılık ve diğeri ise milliyetçi duygulardır.

Pek tabi ki Arnavut aileleri arasında da evlilik ve düğün süreçleri esnasında anlaşmazlıklar yaşanmış, ancak bu anlaşmazlıklar kısa süreli olmuştur. Zirâ araya giren görücü, birkaç kez kızın ailesine giderek kız tarafını ikna etmeyi başarmıştır. İki aile arasında mutabakatın sağlanmasında görücü etkin rol oynamaktadır, bu bağlamda görüncünün damat adayı ve ailesini meth etmesi ise onun en önemli vazifelerinden biridir. Hatta kimi durumlarda bu methiyeler ve övgüler normal sınırların üzerine dahi çıkabilmektedir. Günümüzde eş adayları görücüye ihtiyaç duymadan birbirini görüp

beğenseler de, dünürçülük gelenekği hâlen devam etmektedir. Geleneklere uygun olarak görücü, kızın ailesinden kızı istemektedir.

Nişan merasiminin tertiplenmesinin akabinde, erkek tarafında genelde 2-3 gün süren kutlama düzenlenmektedir. Erkek tarafının evinde düzenlenen bu kutlamalara eş, dost ve eşraf hayırlı olsun ziyaretlerine gelir. Sonrasında ise kız ve erkek tarafının mutabakatıyla düğün tarihi veya bir diğer ismiyle düğün vadesi belirlenir. Buna mukabil olarak her iki taraf da düğün hazırlıklarına başlar. Bu süreçte akrabalar, eş dost, konu komşu, aile dostları ve arkadaşların da teşrifleriyle bir kutlama atmosferi yaşanır. İki aile, erkek tarafının gelin adayına fistan, çintan, yelek gibi düğün hediyelerini göndereceği günü belirler. Hediyelerin takdiminin akabinde, eş adaylarının dinî nikahı kıyılır. Bu merasim İslâmi hükümlere uygun şekilde tertiplenir ve böylelikle nikâh akdi sağlanmış olur. Dinî nikâh merasimi şehrin veya köyün imamı tarafından gerçekleştirilir ve merasimde geline verilecek olan mehir miktarı belirlenir. Mehir, nikâh akdinin saygılanmaması durumunda geline sunulan bir maddi taahhüt özelliği taşır. Merasime aynı zamanda her iki aileden birer vekil ve ikişer şahit de iştirak eder. Merasimi yöneten imam tüm merasim boyunca not tutar. İmam nikahının da kıyılmasının ardından sıra düğün günlerine gelir. Düğün günleri genelde dört gün sürmektedir ve bu durum hem erkek hem kız tarafı için geçerlidir. Bu kutlama gecelerine her iki ailenin akrabaları, aile dostları ve eşrafı katılır. Arnavut düğünlerinin bir diğer özelliği de misafirlerin aile saadetini paylaşmak amacıyla davete gerek duymadan bu kutlamalara eşlik etmesidir ve bu durum aileler tarafından son derece olağan şekilde kabul görmektedir. Genelde bu düğün gecelerinde bir müzik orkestrası performans sergiler, ekseriyetle Arnavutça türkü ve şarkılar okunur, kimi zaman ise Türkçe şarkı ve türküler de söylenir. Arnavutça şarkı ve türküler farklı tematiklerden oluşu, mutluluk ifadelerinin yer aldığı şarkılar söylenir ve vatanperverlik türküleri de kesinlikle ihmal edilmez. Ayrıca tüm Arnavut düğünlerinde Arnavut bayrağı eksik olmaz. Bu kutlama gecelerinde birbirinden farklı Arnavut halk oyunları da mutlaka katılımcılar tarafından özenle sahnelenir.

Bu bağlamda özellikle belirtmemiz gereken önemli bir husus ise, erkek tarafının kutlamalar kapsamında düğün arefesinde tertiplediği tavuk gecesidir. Erkek tarafının yaşadığı mahallenin gençleri ve damadın arkadaşları o gece adet üzere ev ev dolaşarak komşuların evlerinden tavuk çalarlar. Pek tabi ki ne damadın ailesi ne de komşu eşrafı

bundan en ufak bir rahatsızlık duymaz, aksine bu geleneksel olayı memnuniyetle karşılarlar. Son dönemlerde doğal olarak şehirleşmenin bir sonucu olarak tavuk çalma geleneği azalmıştır, bunun yerine damadın ailesi tavukları pişirip ikrama hazırlar. Bu ritüelin tamamlanmasının ardından katılımcılar ertesi günü gelini almak üzere dağılırlar.

Preşova’da halk geleneğine uygun olarak düğünler, aile kutlamaları, milli bayramlar da davul ve zurnayla kutlanmaktadır. Kadınlarda ise bu kutlamalar esnasındaki enstrüman dayredir (deftir). Bu tür kutlamalarda her dâim Arnavut bayrağı dalgalanmaktadır. Öyle ki, gelin alayının gelini almak üzere yola koyulduğu düğün günlerinde aileler belli buluşma noktaları belirler ve gelinin alınmasının akabinde düğüne geçilir.

6.3.3. Preşova Vadisi’nde Bayramlar

Preşova Vadisi’nde pek çok bayram kutlanmaktadır, ancak bunlardan en öne çıkanı ve toplumda en çok kabul görenleri Ulusal Bayrak Günü ile Ramazan ve Kurban Bayramı’dır.

Ulusal Bayrak Günü , tüm Arnavut topraklarında kutlanmaktadır ve o günde tüm yollar ellerinde Arnavut bayrağı taşıyan Arnavut gençleriyle doludur. Bu günde ulusal Arnavut bayrağının yanı sıra Kosova bayrağı da eksik olmaz. Ulusal Bayrak Günü’nde tüm Arnavut topraklarının şehirlerinde kutlama coşkusu hissedilmektedir. Preşova Vadisi’ndeki üç Arnavut belediyesinde o gün göndere Arnavut bayrağı çekilmektedir. Preşova’da Bayrak Günü kutlamaları birkaç saat sürmektedir, akabinde yetkili organlar müdahalede bulunup belediyelerin gönderlerindeki bayrağı indirirler. Sonrasında ise kutlamalar kapalı alanlarda devam eder. Üç Arnavut belediyesi gönderinde Arnavut bayrağının çekilmesi merasimlerinde genelde belediye başkanları da kısa selamlama konuşmaları yapıp halkın bayramını kutlamaktadır. Bu konuşmalarda bu günün tüm Arnavutların günü olduğu, Arnavutların atayurdunda bulunduğu ve bu topraklar için Arnavutların atalarının kanlarını feda ettiği yönünde ifadeler kullanırlar. Smith (1995)’in ifadeleri de bu kanaati güçlendirmektedir, Ulus veya halk kendini ulus veya millet olarak ifade etmek ve kendi kaderlerini kendileri tayin etmek isteyen; etnik, milli, tarihi, dilsel, toprak, dini ve kültürel mirasa dayanan bellrli bir insan topluluğu olarak tanımlamaktadır.

Bu kutlama günlerinde Kültür Evi'nde vatanpervelik hikâyelerini konu edinen tiyatro gösterileri de sahnelenmektedir. Ayrıca Arnavutça eğitim verilen tüm okullarda da Bayram Günü vesilesiyle farklı kutlama merasimleri tertiplenmektedir. Ancak bu önemli güne kısmen gölge düşüren bir husus mevcuttur, o gün şehirlerimizde yoğun polis mevcudiyeti görülmektedir ve olası sorunlara karşı önlemler almaktadırlar. Bunun sebebi ise daha önceleri bu ulusal bayram gününde Arnavutların haklarını elde etmeleri için protestolar tertiplenmesidir. Yakın geçmişte tertiplenen bu protestolar ve okunan beyanatlar maalesef Sırbistan iktidarı tarafından kâle alınmadı. Öyle ki son yıllarda artık protestolar düzenlenmemektedir, bunun sebeplerinden biri ise protestoların akabinde Sırp polisinin protestocuları tutuklamasıydı. Gözaltılar esnasında acımasız müdahalelere maruz kalınmasının neticesinde tamamen barışçıl olan protestoların düzenlenmemesine karar verilmiştir.

Preşova Vadisi'nde yaşayan Arnavutların %95'i İslâm inancına mensuptur, bu sebepten dolayı Preşova Vadisi'nde Ramazan ve Kurban Bayramı'nın yeri önemlidir. Bu iki bayram ayrıca halk arasında Büyük Bayram (Ramazan Bayramı) ve Küçük Bayram (Kurban Bayramı) isimleriyle de bilinmektedir. Bayram günleri Preşovalı Müslümanların Allahın rızasını ve merhametini niyaz ettikleri, fedakârlığın ve iyiliğin karşılığı olarak kutlanmaktadır. Bu mutlu bayram günlerinde Kosova, Makedonya, Arnavutluk ve diasporada yaşayan Preşovalı Müslümanlar doğdukları yerlere gelerek aileleriyle birlikte bayram sofrasına iştirak ederler. Bayram kutlamalarına bir hafta önce başlanılmaktadır, şehirde ve köylerde yaşayan ailelerin evlerinde bayram temizliği başlar. Arefe günü ise Preşova ve Buyanots'ta bir kutlama atmosferi hakim olmaktadır. Vatandaşlar şehir meydanlarına ve mağazalara adeta akın ederek hem bayram alışverişi yapmakta, hem de çocuklara bayram kıyafetleri satın almaktadırlar. Bu süre zarfında erkekler de evlerin bahçelerini düzenlemektedir. Kurban Bayramı'nda ise ekonomik şartları müsait olanlar kurban satın almaktadır. Bayramın ilk günü kesimi yapılan kurbanın eti de akrabalara ve komşulara dağıtılmaktadır. Bayram gününün ilk saatlerinde, Bayram namazının edâ edilmesinin ardından kabristanlar ziyaret edilir ve akabinde tüm aile bayram sofrasında buluşur. Bayram yemeğinin yenilmesinin ardından aile bireyleri aralarında bayramlaşmaktadır.

Sonrasında ise halk arasında “Türk kahvesi” ismiyle bilinen sabah kahvesi içilmektedir. Akabinde ise evin erkekleri akrabaları ziyaret etmeye koyulurlar. Öğlen saatlarına kadar devam eden bu ziyaretlerin akabinde öğlen yemeği için tekrar eve dönülmektedir. Öğlen yemeği ve duanın akabinde ise akraba ve eş – dost ziyaretlerine yeniden devam edilmektedir. Akşam yemeğine ise aileler genelde damatlarını çağırmaktadır ve geleneksel Arnavut yemekleri ile baklava bu akşam yemeklerinin vazgeçilmezidir. Bayram günlerinin en önemli nişanelerinden biri de bayram gününe özel olarak hazırlanan baklava, kadayıf veya diğer geleneksel Preşova tatlılarıdır. İkinci günde aynı ritüeller tekrarlanmaktadır. Üçüncü gün ise Kadınlar Bayramı olarak da anılmaktadır ve Bayramın üçüncü gününde kadınlar akraba ve yakınlarını ziyaret ederler ve bu şekilde bayram kutlaması son bulur.

6.3.4. Geleneksel Kıyafetler ve Yemekler

Geleneksel kıyafetler ve yemekler, geleneksel kültürün asırlardır ayakta kalabilen en güçlü tezahürleridir. Bu iki unsur bir halkın asırlar içerisinde diğer halklarla mevcut olan kültürel ilişkilerini de yansıtmaktadır. Arnavut erkeklerin giydiği geleneksel halk kıyafetleri işbu parçalardan oluşmaktadır: beyaz keçeden yapılan Plis isimli takke, pamuktan yapılmış beyaz gömlek, ulusal bayrağın nişaneleriyle süslenmiş olan camadan (yelek), deriden yapılmış opinga (çarık) ve tabi ki bele bağlanan şede takılan silahlar. Kadınlar ise kalın ipekten yapılmış uzun fistanlar, fistanların üzerine yelekler giyer, alınlarında ise gümüşten yapılmış takı veya ipek şallar takar, başlarında ise altın süslemeler ve ince gaytan misali süslemelerle süslü takkeler takarmış. Ayaklarına ise beyaz ipek çoraplar giyermiş. Günümüzde bu geleneksel halk kıyafetleri sadece düğünlerde ve milli bayramlarda giyilmektedir.

Preşova’daki geleneksel Arnavut sofralarının kendine has katı kuralları varmış. Sofranın başında her daim ailenin reisi/en yaşlı bireyi oturmaktadır, sofranın sol tarafında misafirler arasında en yaşlı olanı oturmaktadır. Sağ tarafında ise yaş sıralamasına göre diğer misafirler oturmaktadır. Sofrada yer kalması durumunda en son olarak ev sahibi ailenin erkekleri yine yaş sıralamasına göre oturmaktadır. Sofraya büyük bir tepsi ve tepsinin yanına tabaklar servis edilmektedir. Bu servis genelde ev sahibi tarafının erkekleri tarafından yapılmaktadır. Servis edilen tabakların ilki misafir tarafın en yaşlısına servis edilir, sonra ise diğer misafirlerle devam edilir. Akabinde ise

ev sahibi tarafına tabak servisine geçilir ve ilk olarak aile reisiyle başlanır, sonrasında ise ev sahibi ailenin diğer üyelerine tabak servisi yapılır. Günümüzde bu gelenek hâlen muhafaza edilmektedir, ancak artık sofra yerine ikramlar yemek masalarında yapılmaktadır. Lâkin her aile hâlen eski sofralarını özel günler ve özel kutlamalarda kullanmak üzere saklamaktadır. Ev sahibi tarafının en yaşlı üyesi olan aile reisi, son misafir dahi sofradan kalkmadan masadan kalkmaz. Herkes sofradan kalkınca, ikramda bulunan gençlerden biri su ikramında bulunur. Bu esnada bir eliyle su bardağını tutarken, diğer elini kalbine götürür ve bir saygı gösterisinde bulunup hafifçe başını öne eğir. Bunu hem bardağı ikram ederken hem de bardağı geri alırken gerçekleştirir.

Preşova Bölgesinin en meşhur ve en lezzetli yiyecekleri ise şunlardır: Lakror (pite – buğday unu veya mısır unundan yapılmaktadır), Flija (sıralı pite), Krelena, Perpeqi, Rrethatorja, Kungullori v.b. Bölgenin en bilinen ve günümüzde de en çok kullanılan geleneksel yiyeceği lakror ile fliyadır. Günümüzde neredeyse tüm milli bayramlarda, dinî bayramlarda ve düğünlerde mutlaka bölgede yaşayan Arnavut aileleri tarafından bu piteler hazırlanmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ulus devletlerinin kurulmasının ardından, etnik azınlıklar bu devletlerin siyasi işleyişlerinin en önemli problemlerinden birisi olmuştur. Etnik azınlıklar sorunu pek çok Avrupa ülkesinde görülmektedir ve buna Avrupa'nın en güçlü devletleri de dahildir. Ancak İkinci Cihan Harbi'nden sonra azınlıkların hakları konusunun çözüme kavuşmasından sonra, bu unsurun yerini göçmenler ve göçmen hakları almıştır. Balkanlar ve bâhusus eski Yugoslavya ülkeleri söz konusu olduğunda ise etnik azınlıklar hakları konusu hâlen güncelliğini korumaktadır ve bu topraklardaki son savaş 2001'de tamamlanmış olsa da sorunlar halen çözüme kavuşturulamamıştır. Etnik azınlıklar sorunu neredeyse tüm eski Yugoslavya ülkelerinde görülmektedir, ancak en ciddi ve kapsamlı olanlarına şu örneklerde rastlamaktayız: Arnavutlar, Boşnaklar, Türkler ve Romanlar. Şunu da unutmamalıyız ki bu topluluklar Yugoslavya döneminde çok saygın bir konuma sahiptiler.

Etnik azınlıklar sorunu Sırbistan'da da görülmektedir. Bu durum özellikle Kosova savaşının bitiminde ve Sırbistan'ın güneyinde dönemin cumhurbaşkanı Miloşević önderliğindeki Sırp silahlı güçleri ve UÇPMB (Preşova, Medvece ve Buyanots Kurtuluş Ordusu) gerilla güçleri arasında yaşanan çatışmaların ardından gelen dönemde ortaya çıkmıştır. Adı geçen bölge Güney Sırbistan olarak bilinmekte, uluslararası toplum tarafından ise Preşova Vadisi olarak tanınmaktadır. Söz konusu çatışmalar, NATO güçleri ve Hükümet arasında imzalanan ve bölgedeki Arnavutların haklarının iyileştirilmesini öngören bir anlaşma ile sonuçlanmıştır.

Araştırmada, Sırbistan'ın güneyinde bulunan Preşova Vadisi'nde yaşayan Arnavut azınlığının sorunları ile toplumsal, siyasi ve kültürel zorlukları ve bununla birlikte bireysel ve kollektif haklarının iyileştirilmesi yönünde şimdiye kadar sergiledikleri gayretlerinin açıklanması amaçlanmıştır. Ayrıca bu bağlamda Sırbistan Hükümeti'nin nüfusun çoğunluğunu Arnavutların oluşturduğu bu üç belediyeye (Preşova, Buyanots ve Medvece) olan yaklaşımı ve ülkenin güneyinde yaşayan Arnavutların haklarının iyileştirilmesi ile birlikte onlarla toplumla bütünleşmeleri yönündeki girişimleri de ele alınmıştır. Çalışmada derinlemesine görüşme ve gözlem tekniklerinin kullanılması yanında tarihsel verilerden de yararlanılmıştır.

Etnisitenin subjektif unsurları olarak ise, örneklem grubunun aidiyet hissi ve kimlik tanımlamaları ele alınmıştır. Buradan hareketle örneklemin etnik grup, etnik kimlik ve millet kavramı gibi unsurlar ele alınmış olup, onların kendilerini nasıl tanıdıkları, nereye ait hissettikleri ve öncelikle ne tür bir kimlik edindikleri üzerinde durulmuştur. Öncelikle Arnavut olmak onların milli kimliğini oluşturmaktadır.

Sıralanan problemlerden özellikle işsizlik, Devlet İstatistik Kurumu'nun verilerine göre Sırbistan'da 2002 yılında Preşova Belediyesi %62'lik işsizlik oranıyla ülke genelinde işsizliğin en yüksek olduğu belediyeler arasında yer almaktadır. Eğitim alanında da ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Arnavutça kitapların tam ve düzgün çevirilerinin basılmamış olması eğitim açısından ciddi sorun oluşturmaktadır. Dil sorunu bu bölgedeki kurumsal sorunların en önemlilerinden biri olarak göze çarpmaktadır. Sırbistan Cumhuriyeti sınırları içerisinde, azınlıkların yaşadıkları bölgelerde Sırpça'nın yanısıra resmi dil olarak azınlıkların dili de kullanılmaktadır. Sırbistan Cumhuriyeti'nde azınlıkların anadilini kullanmaları Sırbistan Anayasası ile taahhüt edilmiş bir haktır.

Sağlık alanında bölgede tam donanımlı bir hastane bulunmamaktadır. Doğum evi ise ancak 15 Temmuz 2015 yılında sağlık ocağı bünyesinde açılmıştır. Sağlık ocağında ilaç ve tıbbi donanım eksikliğinin olması acil durumlarda ciddi sıkıntılar yaşanmasına yol açmaktadır. Bölgede Kamu Hastanesi olmadığı için halkın sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasında zorlanılmaktadır, bunun için Preşeva'da hükümet tarafından bir devlet hastanesi yaptırılması gerekmektedir.

Sırbistan'da Arnavut bireyler için faaliyet alanı oldukça sınırlı ve kısıtlıdır, zirâ onlar sürekli olarak bir ayrımcılık unsuru olarak görülmekte ve ötekileştirilmektedir. Yani, Sırbistan Arnavudu ülke sınırları içerisinde yaşayan diğer topluluklarla eşit yaşam şartlarına sahip değildir. Görüşme yaptığımız kişilerin iddiaları ve bölgenin kademeli olarak boşalmasına dayanarak, bölgede yaşayan vatandaşların kendilerini güvende hissetmemeleri ve özgürce faaliyetlerde bulunamamalarını sağlayacak bir sistemi inşa ederek Arnavutları göçe zorlamayı, dolayısıyla bu bölgenin demografik yapısını Arnavutların aleyhine sonuçlanacak şekilde değiştirmenin amaçlandığını söyleyebiliriz. Sırbistan'daki Arnavut'lara karşı yapılan ayrımcılıkların en önemlileri arasında diğer etnik gruplarla eşit istihdam olanaklarına, onlarla eşit düşünce özgürlüğüne ve eşit politik haklara sahip olamamaları sayılabilir.

Bu bölgenin özellikleri arasında kurgulanmış plotik vakalar ve de askerileştirmenin devamı sayılabilir. Arnavutluk ve Kosova’da, bireysel yardımların çok düşük düzeyde olduğunu göz önünde bulunduracak olursak, Sırbistan’da Arnavut vatandaşları için müdahale etme alanı gün geçtikçe kısıtlanmaktadır. Ayrımcılığın çok önemli başka bir gerçeği ise, kendi kültürel ve ulusal kimliklerinin korunmasına ve Arnavutluk’un veya Kosova’nın okullarında kendi eğitim kitaplarının kullanılmasına müsaade edilmemesidir. Kültürel faaliyetlerin uygulanmaması, ulusal sembollerin özgürce kullanılmaması ve üstelik ağır ekonomik durum, bu bölgenin dışarıya göç vermesine neden olmuştur. Bu durumun nedenleri arasında Sırbistan Hükümetinin azınlıklara karşı daha aktif politikalar oluşturmadaki isteksizliği ve demografik yapıyı Arnavutlar aleyhine değiştirmeye çalışması sayılabilir. Bu konuyu ilişkin olarak Güney Sırbistan’daki Medvedja kentindeki uygulamalara gözetmek yeterli olacaktır.

Konçul Anlaşması, 2001’de Presevo, Medvedja ve Bujanots kurtuluş ordusu (UÇPMB) ile Sırp silahlı kuvvetleri arasındaki savaşa son verilmesinden sonra imzalanmıştır. Bu Anlaşma Uluslararası faktörler tarafından ve Nato elçisi Peter Feith liderliğinde garanti altına alınmıştır. Ancak, bugüne kadar 17 sene geçmesine rağmen hak ve özgürlüklerin gerçekleşmesine yönelik hiç bir ilerleme kaydedilmemiştir. Örnek olarak Arnavut Bölgesinde Sırp güçlerinin çoğalması, UÇPMB’nin eski askerleri için affın göz ardı edilmesi, nüfus oranının önemsenmeyerek çok ırklı emniyet müdürlükleri oluşturulmaması, Arnavutların yerel ve devlet kurumlarında temsil edilmemesi, Sırp Hükümeti’nin Arnavut azınlığına karşı sürekli yaptığı ihlaller sayılabilir. Bu ayrımcı listeye sonuç olarak, bazı eksikler daha eklenebilir. Bunlar ise; yerel düzeyde azınlık gücünün azalması, bazı kilit devlet kurumlarının kalkması, önemli sağlık kurumlarının eksikliği, mevcut kurumlarda ise kalifiye eleman eksikliği ve Kosova Üniversitesi diplomalarının tanınmaması olarak sayılabilir.

Şunu da belirtmeliyiz ki 2001 yılında yaşanan savaşta, Miloşević iktidarının da devrilmesiyle ortaya çıkan yeni siyasi güçler daha demokratik bir yaklaşım sergilemişlerdir. Bu süreçte Güney Sırbistan’a ilişkin bir koordinasyon kurulu oluşturulmuştur. Bu kurulun görevi, Konçul’da varılan anlaşmanın uygulanmasını denetlemektir ve bunun için hükümet özel bir bütçe de ayırmıştı. Buradan hareketle bölgeye yönelik altyapısal kapasitelerin gelişmesini de hızlandırmak amaçlanmaktaydı.

Söz konusu kurul günümüzde de aktiftir. Kurul bünyesinde yapılan pek çok değişikliğe rağmen, pek çok siyasetçi ve siyasi yapılanma kurulun Arnavutların hak ve özgürlüklerinin genişletilmesine ilişkin çalışmalarını eleştirmektedir. Kısaca sonuc olarak dönem dönem hükümetler tarafından müspet irade görülmüş olsa da bunlar tek taraflı olmuştur ve Arnavutların talepleri hususunda istişare yapılmamıştır.

Presevo Vadisi'ndeki Arnavutlar, elbette var olan bu durumu değiştirmek için, protesto toplantıları yaparak dikkat çekmeye çalışmakta, Uluslararası faktörün müdahale etmesi için sürekli talepte bulunmakta ve son olarak, bu bölgedeki Arnavutların sorunlarına çözüm bulabilmeleri için Sırp hükümeti ile Tirana'nın ve Priştina'nın bir araya gelmesi yönünde taleplerini arttırmak gibi farklı yöntemler kullanmaktadırlar.

Yabancı büyükelçilikler, kalkınma ajansları aracılığıyla bu bölgeye tüm imkanlarıyla yardım etmişlerdir. Bazı ülkelerle birlikte Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı - TİKA'nın da yaptığı yardımlar sayesinde okullar inşa edilmiştir.

Bölgede ekonomik koşulların düzeltilmesi belli bir oranda bazı temel sorunların çözümlenmesine, örneğin ekonomi alanında yatırımlar yapılması bu bölgede işsizlik oranının düşürülmesine yol açabilmektedir. Ekonomik şartların düzeltilmesi diğer sorunların da çözülmesine katkıda bulunacaktır.

İktidar ile Preşova Vadisi yerel unsurları arasındaki iletişim farklı dönemlerde yoğunlaşmış bazen de düşüş yaşamıştır. Hükümetlerin değişimi ve özellikle de radikal partilerin iktidara gelmesi, daha önceden başlatılan bu süreci gölgede bırakmıştır. Süreçteki bir diğer önemli unsur, Preşova şehrindeki mahkemenin kapatılması olmuştur. Bir başka nokta ise Preşova'da tek bir banka şubesinin olması, diğer banka şubelerinin de kapatılmış bulunması bankalarla ilgili işlerin yürütülmesi bakımından ciddi sorunlar yaratmaktadır. Ancak diğer taraftan Sırbistan'ın AB'ne entegrasyonu amacıyla yapılan yasal reformların hızlandırılması, azınlıklar konusunu yeniden gündeme getirmiştir ve hükümet bu konuda daha aktif adımlar atmıştır.

Diğer taraftan Tirana ve Priştina'nın etkin olmaması, bu bölgenin kimlik ve kültürel gelişimini derinden etkilemiştir. Bu iki devletin yardımı ne kadar küçük olsa da, ulusal kimlikleri, ortak kültürleri ve jeolojik konumları büyük önem taşımaktadır.

Arnavutluk'un ve Kosova'nın bu konuda etkin olmaları, Sırbistan'da Arnavut sorununa daha farklı boyut kazandırmıştır.

Ayrımcılığın bir başka nedeni ise; zayıf siyasi organizasyon, yani siyasi partilerin çok sayıda olması ve de aralarında anlaşamamasıdır. Siyasi partiler arasında birlik ve beraberlik daha fazla siyasi dayanışma gerekmektedir. Nepotizm ve yolsuzluk yine ülke içindeki siyasi sorunların en önemli faktörlerinden biridir. Dolayısıyla bu durum yerel unsurların Sırbistan iktidarına yönelik talepler hususundaki tutumlarını zayıflatmaktadır.

Sırbistan'da Arnavut siyasi birliğinin, politik, ekonomik ve sosyal statüyü ilerletmek amacıyla ortak projelerin gelişmesine öncülük etmesi gerekmektedir. Ayrıca, büyük ulusal ve uluslararası merkezlerden gerekli desteği bulabilmek için sürekli çaba sarf etmek gerekmektedir. Açıkçası bu siyasi birliğe, tüm ilgili faktörlerin, geniş sosyal ve politik desteği de eklenmelidir, özellikle burada Tiran ve Priştine gibi resmi dış siyasi unsurlardan destek hayati önem taşımaktadır.

Sorunun hassas olması dikkate alınarak, çatışmalı geçmişimiz ve de taraflar arasındaki değerler üzerinde anlaşmazlıklar nedeniyle en uygun çözüm yolunun Kosovalı Sırlarla karşılıklılık olması gerektiği vurgulanabilir.

Kosova Hükümeti, Sırbistan'la ilerleyen zamanlarda yapacağı görüşmelerini karşılıklılık ilkesine göre sınırlandırmalıdır. Bu demektir ki; her türlü hak ve özgürlüğe sahip olan Kosovalı Sırlar gibi, Sırbistan'daki Arnavut halkına da bu hakların verilmesi gerekir.

Sırp heyetinin temsilcileri, Kosova ile olan anlaşmaların uygulanmasına hep ihmalkâr yaklaşmışlardır. Dolayısıyla Kosova'daki Sırların ilişkilerinde karşılıklı koşulluluk ilkesiyle hak ettiklerine, Presevo Vadisinde bulunan Arnavutların sahip olması pek mümkün görünmemektedir. Yine de, bu konuda Tirana'nın ve Piştina' nın baskısı devam etmelidir. Bu problemin çözüme kavuşması için tarafların eşitliği gereklidir.

Bu konuda Macar azınlığın örgütlenme modeli örnek alınarak onları Bosnalı azınlıklarla koordinasyonu, azınlıkların hak ihlalleri konusundaki uluslararası toplumu uyurma girişimleri, sorunun çözümü için en iyi örneklerden biri olacaktır. Öte yandan

Sırbistan hükümeti ile uygun ve etkili bir ortak yol bulmak, sürece yardımcı olacaktır. Ancak, bunun için Sırp ve Arnavut tarafların siyasi iradesi gerekmektedir. Sırbistan'daki Arnavut'lara bir siyasi statü verilmesi, diğer bölgelerdeki Arnavut halkları ile ortak kültürel alanda, eğitim, ekonomik kalkınma ve ekonomik entegrasyon çerçevesinde aktif katılımı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Agani, F. (2002). *Demokracia, Kombi dhe Vetëvendosja*. Pejë: Dukagjin.
- Albert R. Roberts, K. R. (2004). *Evidence-Based Practice Manual: Research and Outcome Measures in Health and Human Services*. New York: Oxford University Press.
- Anderson, B. (1991). *Hayali Cemaatler*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Arsava, A. F. (1993). *Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Baleta, A. (2011). *Dilema Historike*. Tiranë: Rimëkëmbja.
- Balibar, E., & Wallerstein, I. (1995). *İrk, Ulus, Sınıf-Belirsiz Kimlikler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Benoit-Rohmer, F. (1996). *The Minority Question in Europe*. Germany: Council of Europe Publishing.
- Berberoglu, B. (1995). *The National Question*. Philadelphia: Temple University Press .
- Birkök, M. C. (1994). *Bilgi Sosyolojisi Işığında Kimlik Sorunu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Bölümü Doktora Tezi. .
- Bugajski, J. (2006). *Ngritja e Kosovës, Koha, Prishtinë*. Prishtinë: Koha.
- Bulaç, A. (2003). *Historia, shoqëria dhe tradita*. Shkup: Logos-A.
- Влада Републике Србије (Hükümet Cumhuriyet Serbie). (2016, 02 12). <http://www.srbija.gov.rs/pages/article.php?id=40> adresinden alınmıştır
- Capotorti, F. (1979). *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*. UN Doc E/CN.4/Sub.2/384/Rev 1: para 568.
- Cornell, S., & Hartman, D. (1998). *Ethnicity and Race*. Londra: Pine Forfet Press.

- Creswell, J. W. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. London: Sage.
- Edensor, T. (2002). *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. New York: Oxford and London Berg.
- Fenton, S. (2001). *Etnisite: Irkçilik, Sinif ve Kültür*. Ankara: Phoenix.
- Feraj, H. (2010). *Skicë e Mendimit Politik Shqiptarë*. Shkup: Logos-A.
- Fischer, J. (2008). *Vitet kuq-gjelbër, Koha, Prishtinë*. Koha: Prishtinë.
- Geertz, C. (1963). *The Integrative Revolution: Promordial Sentimentts and Civil Politics in The New State*. New York: Free Press.
- Gellner, E. (1997). *Nacionalizmi*. Tiranë: IDK.
- Gellner, E. (1992). *Uluslar ve Ulusculuk*. İstanbul : İnsan Yayınları.
- Glazer, N., & Moynihan, D. (1975). *Ethnicite*. Cambridge: Harward University Press.
- Gruda, Z. (2007). *E Drejta Ndërkombëtare Publike*. Shkup: Fusrak ISM.
- Hasani, E. (2000). *Shpërbërja e ish-Jugosllavisë. dhe Kosova*. Tiranë: Instituti Shqiptar i Studimeve Ndërkombëtare.
- Heywood, A. (2008). *Politika*. Prishtinë: Dudaj.
- Hobsbawm, E. (1994). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik 'Program, Mit, Gerçekleri'*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hobsbawm, E., & Ranger, T. (2014). *Shpikja e tradites*. Tiranë: Pikë pa sipërfaqe.
- Horwitz, D. (1985). *Ethnic Groups In Conflict, Berkeley*. Los Angeles & Landra: University of California Press.
- House, F. (2007). *Nations in Transit 2007*. New York: Freedom House.
- Isaacs, H. (1975). *Idols of the Tribe: Group Identity and Political Change*. Cambridge: Harward University Press.

- Isajiw, W. (1993). *Definition and Dimesions of Ethnicity: A Theoretical Framework, Challenges of Measuring an Ethnic World: Science, Politics and Reality: Proceedings of the Joint Canada-United States, Conference on the Measurement of Ethnicit, Statistics*. Washington, D.C.: U.S: Government Printing Office.
- Isajiw, Wsevolod W. (1990). *"Ethnic-Identity Retention", Ethnic Identity and Equlatiy: Varieties of Experience In A Canadian City*. Toronto: University of Toronto Press.
- Jerry Willis, D. I. (2010). *Completing a professional Practice Dessertation*. United States of America: Library of Congress.
- Karaca, N. (2011). *Kimlik Sorunsalı: Üniversite Öğrencilerinde Kimlik ve Siyasal Aidiyet*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kelmendi, I. (2006). *Një Shtyllë e Kosovës quhet Preshevë*. VDGRAF: Preshevë.
- Kosova'nın kuzeyindeki dört belediyenin yönetimi*. (2015, 9 10). Gap: [http://www.institutigap.org/documents/62457_Veriu%20\(Word\)%20\(2\).pdf](http://www.institutigap.org/documents/62457_Veriu%20(Word)%20(2).pdf)
adresinden alınmıştır
- Latifi, S. (1997). *Kosova Lindore*. Preshevë.
- Linda Dale Bloomberg, M. V. (2005). *Completing Your Qualitative Dissertation: A Road Map From Beginning to End*. Sage Publications.
- Malcolm, N. (2001). *Kosova një Histori e Shkurtër*. Prishtinë: Koha.
- Malesevic, S. (2004). *The Sociology of Ethnicity*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Ltd.
- Malterud, R. (2001). *Qualitative Research: Standards, Challenges, and Guidelines*. Manchester: J and M.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayinlari ve Sanat Yayinlari .
- Ndrecu, M. (1986). *Ballkani Perëndimor në Kontekstin e Sfidave të (dez)Integritetit*. Tiranë: Geer.

- Neuman, W. L. (2006). *Social Research Methods:Qualitative and Quantitative Approaches*. New York: Pearson.
- Oran, B. (2000). *Küresellesme ve Azınlıklar*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Park, R., & Burges, W. (1969). *Introduction to the Sciemce of Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Parsons, T. (1968). *The Structure of Social Acion: A Studay in Social Theory With Special to Reference to a Grup of Recent European Writers* (Cilt VOL.2). New York: Free Press.
- Poyraz, T. (2007). *Etnik Sosyoloji Açısından Kosova Türkleri: Prizren ve Mamuşa Örneği*. Ankara: Doktora Tezi.
- Presheva Jonë. (2015, 4 25). HALIMI i përgjigjet Markovicit: Shqiptarët e Luginës së Preshevës nuk duan më të jenë argat e as sharraxhinj të Beogradit: <http://www.preshevajone.com/halimi-i-pergjigjet-markovicit-shqiptaret-e-lugines-se-presheves-nuk-duan-me-te-jene-argat-e-as-sharraxhinj-te-beogradit/> adresinden alınmıştır
- Prifti, K., Gjecovi, X., Korkuti, M., & Shpuza, G. (2002). *Historia Popullit Shqiptar*. Tiranë: Toema.
- Qazimi, S. (2010). *Presheva Mbijetesa në Sprovat Historike dhe Aktuale*. Preshevë: Enis Graf.
- Rahimi, S. (1978). *Lufta e Shqipatrëve për Autonomi 1897 - 1912*. Prishtinë.
- Rahimi, S. (2001). *Vilajeti i Kosovës*. Prishtinë.
- Rex, J. (1996). *Multiculturilism in Europe, Ethnicity*. Oxford University Press.
- Rupnik, J. (2008). *Ditari Ballkanik, Koha, Prishtinë*. Koha: Prishtinë.
- Schöpflin, B. (2001). *The Construction of Identity. Österreichischer Wissenschaftstag*. http://www.oefg.at/text/veranstaltungen/wissenschaftstag/wissenschaftstag01/Beitrag_Schopflin.pdf adresinden alınmıştır

- Schram, T. H. (2003). *Conceptualizing Qualitative Inquiry: Mindwork for Fieldwork in Education and the Social Sciences*. Virginia: Merrill/Prentice Hall.
- Selimi, R. (1991). *Presheva gjatë fazës së parë të Rilindjes Kombëtare Shqiptare (1839 – 1881)* Zgjimi, Viti IV, nr.20, Preshevë. Preshevë: Zgjimi.
- Sevimli, İ. (2000). *Kimliksiz Cemaatler, Konumları, Sorunları ve Gelecekleriyle Avrupa'daki Anadolu Kökenliler*,. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Shala, X. (1990). *Marrëdhëniet Shqiptaro-Serbe 1912-18*. Prishtinë.
- Shills, E. (1957). *Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties*. British Journal of Sociology.
- Shqiptarja. (2012, 5 4). Preshevë, serbët prangosin 8 shqiptar: <http://shqiptarja.com/kosova/2727/presheve-serbet-prangosin-8-shqiptare----79027.html> adresinden alınmıştır
- Smith, A. D. (1999). *Milli Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınlar.
- Smith, A. (1995). *Gastronomy or Geology? The Role of Nationalism in the Reconstruction*. Nations and Nationalism1.
- Smith, A. (2008). *Kombet dhe Nacionalizmi në Erën Globale*. Tiranë: Dudaj.
- Somersen, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Stack, J. F. (1986). *The Promordial Challenge*. Westport: Greenwood Press.
- Stancei, J. (2007). *Presheva në Fotografi dhe Fjalë*,. Preshevë.
- Sulejmani, M. (2005). *Përsiatje Sociologjike*. Shkup: Logos-A.
- Sulstarova, E. (2015). *Ligjërime Nacionaliste në Shqipëri*. Tiranë: Pikë pa Sipërfaqe.
- Trupi Koordinues. (2015, 10 2). Republika e Sërbisë Trupi Koordinues për komnat Bujanoc, Preshevë dhe Medvegjë: <http://www.kt.gov.rs/lt/news/arkiva-e-lajmeve/shendetesia-ne-komunen-e-bujanocit.html> adresinden alınmıştır

- Tajfel, H. (1982). *Social Identity and Intergroup Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Telegrafi*. (2014, 9 1). Halimi: Po vazhdon diskriminimi i shkollës shqipe në Luginë: <http://telegrafi.com/halimi-po-vazhdon-diskriminimi-i-shkolles-shqipe-ne-lugine/> adresinden alınmıştır
- Titulli*. (2015, 10 9). Shëndetësia në komunën e Preshevës në gjendje “alarmante”: <http://www.titulli.com/index.php?m=post&s=18557> adresinden alınmıştır
- Titulli*. (2015, 12 28). Aprovohet buxheti i komunës së Bujanocit prej 938 milion dinarë: <http://www.titulli.com/index.php?m=post&s=21773®jistro>) adresinden alınmıştır
- Titulli*. (2015, 10 9). Shëndetësia në komunën e Preshevës në gjendje “alarmante”: (<http://www.titulli.com/index.php?m=post&s=18557>). adresinden alınmıştır
- Tonkin, E. M. (1989). *History and Ethnicity, London and New York*. Routledge.
- Topçuoğlu, A. (1995). *Ulus-Devlet ve Etnisite Olgusu*. Türkiye Günlüğü.
- Trepca*. (2006, 1 16). Platforma Politike e Shqiptarëve të Luginës së Preshevës: http://www.trepca.net/2006/01/060116_platforma_politike_shqiptareve_luginen_e_presheves.htm adresinden alınmıştır
- Trifunovski, J. (1951). *Preševo*. Beograd.
- Trupi Koordinues*. (2017, 1 10). <http://www.kt.gov.rs/lt/articles/rreth-nesh> adresinden alınmıştır
- Vincent A. Anfara, J. N. (2014). *Theoretical Frameworks in Qualitative Research*. Sage Publication.
- Wallerstein, I. (1995). *Halklığın İnşası: Irkçılık, Milliyetçilik ve Etniklik, Irk, Ulus, Sınıf-Belirsiz Kimikler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Weber, M. (2004). *Studime Sociologjike*. Tiranë: Plejad.

Weber, M. (1968). *The Origins of Ethnic Group, Economi and Society*. New York: Bedminster.

Weber, M. (1996). *The Origins of Ethnic Grups*. Oxford: Oxford University Press.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yinger, M. J. (1994). *Ethnicity: Source of Strenght? Source of Conflict?* Albany: State University of New York Press .

Zylfiu, I. (2015). *Minoriteti Shqiptarë në Serbi, Qasje krahasuese*. Tiranë.

EK 1. GÖRÜŞME SORULAR

1. Doğum yeriniz?
2. Doğum tarihiniz (lütfen yıl olarak belirtiniz)?
3. Cinsiyetiniz?
4. Medeni durumunuz?
5. Eğitim durumunuz (Lütfen belirtiniz):
6. Mezun olduğunuz üniversite/fakülte/bölüm:
7. Mesleğiniz (Lütfen belirtiniz):
8. Çalıştığınız kurum:
9. Kaç yıldır bu görevdesiniz?
10. Preşova'nın tarihiyle ilgili bilgi verir misiniz?
11. Preşova'daki eğitim ve sağlık kurumlarıyla ilgili bilgiler verir misiniz?
12. Preşova'nın temel sorunları nelerdir?
13. Preşova Vadisi'ndeki Arnavut ve Sırlar arasındaki ilişkileri nasıl değerlendiriyorsunuz? Belgrad'ın bu doğrultudaki rolü sizce nedir?
14. Arnavutların durumunu eski Yugoslavya Dönemindeki monist sistemde ve çok partili sistemde karşılaştırmalı olarak değerlendiriniz Arnavutlara yönelik yaklaşım, sistemden bağımsız olarak değerlendirilebilir mi?
15. 16 Aralık 2000 tarihinde Vadi'nin sorunlarını çözmek için kurulan Koordinasyon Kurulu'nun amacına ne derece ulaştığını düşünüyorsunuz? Koordinasyon Kurulu'nun Preşova Vadisi'ndeki azınlıkların haklarına ilişkin programların gerçekleştirilmesindeki misyonu ne derece gerçekleştirmiştir?
16. Avrupa Birliği'nin kriterlerinden biri olan ülke sınırları içerisindeki milli azınlıkların haklarına saygı duyulması kriterin sizce Sırbistan yerine getirmiş midir?, Sırbistan bir etnisiteli (çok kültürlü) devlet yapısına kavuşmuş mudur?
17. Priştine ve Tiran hükümetlerinin Preşova Vadisi'ndeki sorunların çözüme kavuşmasındaki rolü nedir?
18. Sırbistan'ın bu bölge Arnavutlarına sistematik baskı uyguladığını düşünüyor musunuz?, Eğer cevabınız evet ise bunun nedeni/nedenleri?
19. Preşova, Buyanots ve Medvece'da yaşayan Arnavutların yaşadıkları sorunların çözümünü için neler yapılmalıdır.

20. Sırp Hükümeti'nin Kosova'da Arnavutların yaşadıkları sorunların çözümü için neler yapılmalıdır?
21. Sırp Hükümeti'nin Kosova'da yaşayan Sırp'ların hakları için gösterdiği çabayı bu bölgede yaşayan Arnavutların haklarıyla ilgili olarak gösterdiğini düşünüyor musunuz?
22. Preşova dışına göç var mı? Varsa bunun nedenleri nelerdir? Göçler daha çok hangi ülkelere yapılmaktadır?
23. Güney Sırbistan'daki, Arnavutların ve Sırp'ların ilişkilerini nasıl değerlendirirsiniz?
24. Önyargıları aşma yöntemleri konusunda ne düşünüyorsunuz? Sırp Devleti bu konuda çaba sarf ediyor mu? Arnavut yönetimdeki belediyeler Sırp-Arnavut ilişkilerini nasıl düzenlemektedir? Sizce Sırp'lar bu bölgede, özellikle Preşova Vadisi'nde ihmal ediliyor mu?
25. Sorunların çözümüyle ilgili olarak belediyenin yaptığı faaliyetler nelerdir?
26. Belediyeler olarak Arnavutluk'tan, Kosova'dan ve Sırbistan yönetiminden beklentileriniz var mı? Varsa bu beklentiler nelerdir?
27. Kimliğinizi nasıl tanımlarsınız?
28. Sırpçı biliyor musunuz? Evet ise, nerede ve nasıl öğrendiniz?, Hayır ise, niçin öğrenmediniz, bu durum sizin için Sırbistan'da sorun teşkil etmez mi?
29. Hangi dilde televizyon izliyorsunuz? ve Hangi dilde gazete okuyorsunuz?
30. Sırbistan'a dönmeyi düşünüyor musunuz?

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU**

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih: 22/06 / 2017

Tez Başlığı / Konusu: SIRBİSTAN'DA YAŞAYAN ARNAVUT AZINLIĞIN SOSYAL-KÜLTÜREL SORUNLARI

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

22.06.2017
Hyzen

Adı Soyadı: HYSEN MUSTAFA
Öğrenci No: N13121183
Anabilim Dalı: SOSYOLOJİ
Programı: SOSYOLOJİ
Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Uygundur.

Gülai Arıkan

PROF. DR. GÜLAY ARIKAN

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 11/07/2017

Tez Başlığı / Konusu: SIRBİSTAN'DA YAŞAYAN ARNAVUT AZINLIĞIN SOSYAL-KÜLTÜREL SORUNLARI

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 100 sayfalık kısmına ilişkin, 11/07/2017 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4. 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı:	HYSEN MUSTAFA		
Öğrenci No:	N13121183		
Anabilim Dalı:	SOSYOLOJİ		
Programı:	SOSYOLOJİ		
Statüsü:	☒ Y.Lisans	☐ Doktora	☐ Bütünleşik Dr.

Tarih ve İmza
11.07.2017
Hyse

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

C. Arıkan

PROF. DR. GÜLAY ARIKAN